

Onsdagen den 2 februari

Kl. 10.00

§ 1 Val av en ställföreträdare för riksdagens ombudsmän

Ordet lämnades på begäran till

Herr PETERSSON i Visby (s), som yttrade:

Herr talman! Sedan ställföreträdande justitieombudsmannen Gustaf Petrén i en till riksdagen ställd skrivelse den 17 januari 1972, med förmålan att han utnämnts till regeringsråd fr. o. m. den 1 januari 1972, av sagt sig förtroendet att vara ställföreträdare för riksdagens ombudsmän med utgången av januari månad 1972, beslöt kammaren den 18 januari 1972 att erforderligt val skulle anställas i föreskriven ordning.

Med anledning därav har JO-delegationen berett frågan om val av ny ställföreträdare för riksdagens ombudsmän efter Petrén. Samråd har därvid ägt rum med de av riksdagen valda ledamöterna i talmanskonferensen.

JO-delegationen föreslår enhälligt att till ställföreträdare för riksdagens ombudsmän väljes hovrättslagmannen Anders Wigelius.

Med detta förslag hemställer jag, herr talman, att valet måtte förrättas med acklamation.

Herr TALMANNEN anförde:

Valet av en ställföreträdare för riksdagens ombudsmän avser tiden från valet till dess nytt val sker under fjärde året härefter. JO-delegationen har föreslagit att hovrättslagmannen Anders Wigelius väljes till ställföreträdare för riksdagens ombudsmän.

På gjord proposition beslöts dels att förevarande val skulle ske med acklamation, dels att hovrättslagmannen Anders Olof Wigelius skulle utses till ställföreträdare för riksdagens ombudsmän.

§ 2 Justerades protokollet för den 25 januari.

§ 3 Herr talmannen meddelade att fru *Hansson* enligt till kammaren inkommet läkarintyg var sjukskriven under tiden den 31 januari – 9 februari.

Fru Hansson beviljades erforderlig ledighet från riksdagsgöromålen.

§ 4 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts propositioner

nr 7 till jordbruksutskottet och

nr 10 till socialutskottet.

Onsdagen den
2 februari 1972

---

*Val av en
ställföreträdare
för riksdagens
ombudsmän*

§ 5 Föredrogs och hänvisades till finansutskottet fullmäktiges i riksbanken avgivna förvaltningsberättelse för år 1971 och fullmäktiges i riksgäldskontoret avgivna förvaltningsberättelse för år 1971.

§ 6 Föredrogs och hänvisades motionerna nr 1465–1467 till justitieutskottet och nr 1468 till socialutskottet.

§ 7 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna nr 35–38.

§ 8 Allmänpolitisk debatt

Föredrogs i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner nr 1 angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1972/73 samt nr 2 angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1971/72.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Många års strävan att skapa en europeisk stormarknad omfattande 300 miljoner människor står inför sitt förverkligande. Vi hälsar detta med stor tillfredsställelse.

Förhandlingarna i Bryssel med de medlemssökande länderna är nu avslutade och en överenskommelse undertecknad. Våra nordiska grannländer har därmed uppnått den förhandlingslösning som de själva eftersträvat. Det är viktigt att vi i detta läge med dem diskuterar möjligheterna att vidareutveckla och fördjupa det nordiska samarbetet.

Förhandlingarna mellan Gemenskapen och de neutrala länderna – Schweiz, Österrike, Finland och Sverige -- inleds om några dagar. Vi går till dessa förhandlingar med en positiv önskan att snabbt nå fram till ett resultat som är till gagn för båda parter och ett konstruktivt led i det europeiska samarbetet. Jag skall inte i dag ta upp de olika möjligheter och svårigheter vi står inför i dessa förhandlingar. Därtill får vi många tillfällen att återkomma. Det är emellertid viktigt att understryka vår grundläggande inställning inför dessa förhandlingar. Den kan sammanfattas i tre huvudpunkter:

Sverige skall fullfölja en fast och konsekvent alliansfri utrikespolitik.

Fullt medlemskap i EEC är icke förenligt med vår utrikespolitiska handlingslinje.

Vi har en klart positiv inställning till det europeiska samarbetet och eftersträvar, inom ramen för neutralitetspolitiken, ett nära samarbete med EEC.

Regeringen har i dessa grundläggande frågor känt stödet av en bred folkopinion. Det är utan tvivel en styrka vid förhandlingarna.

Jag vill vidare med största bestämdhet understryka att det är folkets valda representanter i Sveriges riksdag och inga andra som fastställer den svenska utrikespolitiken. För att undvika varje oklarhet om Sveriges

förhandlingsposition är det angeläget att i dag, omedelbart innan förhandlingarna inleds, få en bekräftelse från representanterna för de politiska partierna att de delar regeringens bedömning om medlemskapets oförenlighet med den alliansfria utrikespolitiken och att de, mot den bakgrunden, stöder de förhandlingsönskemål som vi gett uttryck för.

Det är av många skäl viktigt att riksdagen ger ett förnyat och entydigt besked på den punkten. Den tullfria marknad som vi ser fram emot kommer att erbjuda många nya möjligheter för svensk industri. Den kommer självfallet också att medföra påfrestningar när vår marknad öppnas för konkurrensen utifrån. Det bör understrykas att EEC-ländernas export till oss av för närvarande tullbelagda varor är avsevärt större än vår motsvarande export till dem. I stället för att öda tid på en enligt min mening fruktlös polemik mot folkrepresentationens klara ställningstagande bör krafterna inom svenskt näringsliv nu inriktas på konkreta och konstruktiva förberedelser inför det europeiska samarbetets möjligheter och påfrestningar. Därmed gagnas bäst de svenska medborgarnas intressen.

Den alliansfria utrikespolitiken måste, för att ge trovärdighet åt vår neutralitetsvilja, i dagens läge stödjas av ett förhållandevis starkt försvar. Denna grundtanke kommer att sätta sin prägel på den proposition i försvarsfrågan som regeringen under våren kommer att lägga fram för riksdagen.

1971 var ett ekonomiskt kärvt år, präglad av svåra löneförhandlingar, låg aktivitet i den svenska ekonomin och internationell valutaoro. Vi hade och har en betydande arbetslöshet.

Regeringen har i det läget satsat hårdare än någonsin tidigare på att stimulera ekonomin och värna sysselsättningen. Vi vill bekämpa arbetslösheten på sådant sätt att vi stärker vår ekonomi och bygger nyttiga ting för framtiden. Vi måste hela tiden se framåt mot de långsiktiga problemen i svensk ekonomi och för svenska löntagare i en tid av snabb strukturförändring. Vår bedömning från hösten står fast.

Vi kan räkna med att den ekonomiska aktiviteten under 1972 blir påtagligt högre. Men den internationella konjunkturbilden innehåller många osäkra moment. Vi måste därför upprätthålla en hög beredskap för att snabbt kunna sätta in åtgärder.

I höstas framlade de borgerliga partierna ett gemensamt s. k. ekonomiskt paket, som väckte avsevärd uppmärksamhet och åtföljdes av, enligt min mening, orimliga beskyllningar mot socialdemokratin. Det väckte på sina håll högt uppskrivade förväntningar. Utöver regeringens förslag ville man bl. a. sänka momsens med 4 procent och ta bort arbetsgivaravgiften. Det kritiserades bestämt från vår sida. Jag framhöll bl. a. att en påspädning med ytterligare 4 miljarder skulle medföra allvarliga risker för inflation och valutakris. Vi ville inte gå med på ett förslag med tveklaktiga sysselsättningseffekter men säkra inflationseffekter.

De borgerliga förslagen avvisades så sent som den 8 december. Ett studium av motionerna föga mer än en månad senare visar att det borgerliga paketet nu har försvunnit. Det ekonomiska läget har knappast undergått någon förändring. Däremot har uppenbarligen en förändring ägt rum i de borgerliga partiernas inställning. Jag kritiserar dem självfallet

inte för detta. Jag hälsar det tvärtom med stor tillfredsställelse. Det är en glädjande tillnyktring till gagn såväl för vår ekonomi som för vår demokrati. Låt mig uttrycka en förhoppning att vi denna vår kommer att få en mera saklig debatt om den ekonomiska politiken och ett större mått av samstämmighet i ställningstagandena. Därtill får vi rika möjligheter att återkomma såväl under utskottsbehandlingen som under den fortsatta riksdagsdebatten.

Jag skall, herr talman, ägna huvuddelen av mitt anförande åt några principiella synpunkter i anknytning till en del av de konkreta frågor som årets riksdag kommer att behandla.

För oss är socialismen en frihetsrörelse. Det gäller människornas frigörelse från nöd, fattigdom och förtryck. Det gäller att ständigt vidga deras möjligheter att bestämma över sin egen tillvaro. Det förutsätter enligt vår mening en social utjämning. Denna frihet för det stora flertalet människor nås inte genom självhävdelse. Den förutsätter solidaritet och gemenskap med andra människor.

Det finns anledning att just nu understryka detta. Moderata samlingspartiet har uppenbarligen en önskan att ideologiskt ta ledning inom borgerligheten. I sin stora motion till årets riksdag drar man upp ett ideologiskt perspektiv, presenterar sin åskådning och drar en hård skiljelinje mellan borgerlig och socialdemokratisk samhällssyn. Ambitionen till en utförlig presentation och till att stimulera till en idédebatt kräver respekt. Jag uppfattar det som uttryck för en ärlig övertygelse.

Moderaterna vill också öka friheten. Deras frihetslidelse är i hög grad knuten till det personliga ägandet. "Ägardemokrati bör komma i stället för socialdemokrati", sägs det i motionen. Och bland många beskrivningar av socialdemokratin väljer jag följande citat: "Det är knappast möjligt att på något område visa på en utveckling där den enskildes beslutsutrymme har vidgats som ett resultat av den socialdemokratiska politiken."

Det är, herr talman, hårda ord och ett långtgående påstående. Socialdemokratin har nu i 40 år haft huvudansvaret för politiken i Sverige. Moderaterna säger rent ut på flera ställen i motionen att den politik som socialdemokraterna och fackföreningsrörelsen gemensamt drivit fram har minskat människornas beslutsutrymme, beskurit deras frihet.

Låt oss ta det rent konkret och mycket enkelt.

Folkpensionen 1932 var mycket liten, sällan mer än någon tia i månaden. Det fanns inget kommunalt bostadstillägg, inga hemsamariter, begränsade vårdmöjligheter, ingen ATP. De tingen finns nu. Det innebär enligt vår bestämda uppfattning att friheten har ökat för gamla människor i det svenska samhället.

Förr i tiden gick tre procent av en årskull ungdomar till gymnasiet, yrkesutbildning i vår mening fanns inte. För de övriga 97 procenten var vägen stängd. Det fanns inte plats. De hade inga pengar. En del av oss här tillhörde de där gynnade tre procenten, men de allra flesta i denna kammare tillhörde de 97 procenten för vilka vägen då var stängd. Utbildningsexpansionen innebär att ungdomen har fått större frihet att välja utbildning och yrke.

Får jag be moderaterna i denna kammare, som gemensamt står

ansvariga för denna motion att ett ögonblick tänka sig in i situationen för en handikappad för 40 år sedan eller bara för 10 år sedan. Vilka var sysselsättningsmöjligheterna? Försörjningsmöjligheterna? Hjälpmedlen? Utbildningen? Kan någon på allvar påstå att dessa människors frihet har minskat genom den förda politiken?

Studs Terkel visar i sin lysande intervjubok om 1930-talets Amerika den känsla av hopplöshet, vanmakt, den känsla av personlig skuld för sin egen olycka och därmed förtvinande självförtroende som präglade den tidens människor. I det fria, kapitalistiska samhället skulle man klara sig själv. Blir du sjuk får du stå ditt kast. Blir du arbetslös är det ditt eget fel.

Terkel skildrar också hur Roosevelts nya giv kom som en frigörelse. Den återgav människorna respekt för sig själva, förtroende för att i gemenskap kunna skapa någonting nytt och bättre.

Det var likadant i Sverige. Mot konservatismen ställde socialdemokratin idén om att bygga ett samhälle i gemenskap. Mot konkurrensen ställdes samverkan. Mot egoismen solidaritet. I stället för klassamhälle, drömmen om ett folkhem. Och denna motsättning har i olika former präglat de strider vi haft sedan dess.

Moderaterna har genom sin stora motion nödgat mig att ett ögonblick tala om det förflutna, om det gamla, fattiga Sverige. Det är nödvändigt och viktigt av tre skäl.

För det första: Moderaterna framhårdar i sin tanke från den tiden om ägandet som grundval för friheten. På den punkten har de inte ändrat sig det minsta. Det är enligt dem ägandet till hus, mark, kapital och produktionsmedel som till väsentlig del bör ge makt och bestämmande i samhället.

Det personliga ägandet har ökat kraftigt i Sverige under senare decennier — det visar all statistik. Men ägandet som maktmedel över andra människor har otvivelaktigt minskat i betydelse. På den som har förmånen att äga ställer vi kravet att ta ökad hänsyn till andra.

Det som präglat utvecklingen är den sociala demokratin, där människorna varit beredda att ta ansvar för varandra, visa omsorg om varandra, visa solidaritet. Friheten har ökat därför att vi haft en gemenskap i samhället. Det söker moderaterna förneka.

För det andra: Vi kan känna glädje över det som uppnåtts i välfärdssamhället. Vi är samtidigt medvetna om bristerna, svårigheterna för enskilda människor i deras vardag. Gamla människor som har det svårt, mycket svårt, när kroppen blir skröplig och hjälpen är långt borta, sjuka som inte kan få den vård de behöver, handikappade för vilka isoleringen är en tung börda. I glesbygder känner man mycket av vanmakt över en utveckling som ter sig fientlig. Kvinnorna — och inte minst småbarnsmammorna — upplever säkert inte att deras beslutsutrymme är tillräckligt när de söker en daghemsplats, ett arbete som passar dem, en service som de eftersträvar. De lågavlönade ställs utanför mycket av det som andra upplever som självklart.

Så kunde man fortsätta.

Visst är vårt skattetryck högt. Visst måste vi snåla, hushålla, prioritera — i stat, kommun och landsting. Och just därför är jag djupt oroad över den löftespolitik både när det gäller skattesänkningar och när det gäller

utgiftsökningar som speglas i oppositionens motioner. Det bidrar bara till att skapa orealistiska förväntningar.

Men samtidigt får vi ändå inte glömma att möjligheten att lösa problemen och bristerna i väsentlig grad beror på styrkan i vår solidaritet. Friheten – och det gäller framför allt de grupper och enskilda människor som har det svårt i samhället – kan öka endast i gemenskap med andra.

För det tredje – och det är det viktigaste: Hela denna problematik om den enskildes beslutanderätt över sin egen tillvaro är kärnan i det reformprogram som socialdemokratin nu utarbetar och som i stora delar kommer att föreläggas årets riksdag.

Människor, inte minst de äldre på arbetsmarknaden, känner oro över *strukturrationaliseringen*, en oro för sysselsättningen som inte främst beror på kortsiktiga konjunkturförändringar utan på en förändrad näringsstruktur. Delvis är rationaliseringen ofrånkomlig. Den omvandling av vår ekonomi som är nödvändig bl. a. för att vi skall kunna hävda oss som exportland måste emellertid ske på ett mera planmässigt sätt. Det är en viktig uppgift för en aktiv näringspolitik och regionpolitik. Människorna måste skyddas. En del branscher behöver stöd för att kunna genomföra sin omställning. I andra fall måste vi samla krafterna kring en långsiktig satsning. De nya sysselsättningstillfällena måste fördelas jämnare över landet. Dessa uppgifter klarar man inte genom angrepp på samhället och vagt tal om decentralisering.

Verklig decentralisering får vi endast om samhället – den centrala statsmakten, om ni så vill – är beredd att stödja de regioner och de branscher och de människor som har det svårt.

Fråga arbetarna och tjänstemännen på Götaverken vilket beslutsutrymme de skulle ha haft om inte staten varit med om att rekonstruera företaget! Eller arbetarna på varvet i Sölvesborg om inte staten i fredags gått in med ett lokaliseringsslån på 6 miljoner kronor och garantier därutöver.

Fråga människorna i Jämtland om deras beslutsutrymme blivit mindre till följd av att L.M. Ericssons och KF:s fabriker genom statens regionalpolitiska insatser byggts upp i Östersund. De flesta anser att det här är en väsentlig förklaring till den folkökning som Jämtland hade i fjol.

Jag kunde ta hundratals liknande exempel.

Vad det gäller är detta: Vi vill på solidaritetens och samarbetets väg söka ge människorna chansen att få bo kvar på sin ort, i sin bygd, i sin region, få fortsätta att arbeta i sin bransch. Om detta inte går skall de få möjligheter till utbildning för ett annat arbete eller förflyttning till en ort där arbetstillfällena står till buds.

Det är en utomordentligt svår uppgift. Vi kan inte förespegla människorna att varje ort skall industrialiseras, att varje bransch skall förbli orubbad. Men vi måste försöka värna deras trygghet och skapa likvärdiga arbetstillfällen. Den uppgiften kan aldrig marknadskrafterna lösa. Det krävs ett aktivt samhälle med möjligheter att gripa in i många olika former för att nå resultat.

Därför ges i budgeten företräde åt en förstärkning av arbetsmarknadspolitikerna, med särskild hänsyn till den äldre arbetskraften och de handikappade.

Därför skall vi lägga fram förslag till riktlinjer för regionalpolitiken.

Därför skall vi fortsätta att bygga ut näringspolitiken. Lånegarantier för vissa branscher och AP-fondernas användning för långsiktiga investeringar är konkreta exempel.

Det är en väg att värna tryggheten och vidga friheten.

Människorna känner oro för arbetslivet. Det är frågor i vardagen. Mister jag jobbet? Rationaliseras jag bort? Orkar jag när jag bli äldre? Hotas min hälsa? Kan jag påverka min egen arbetssituation?

Det är frågor som hundratusentals människor ställer sig.

Vi kommer att uppleva en renässans för det praktiska yrkesarbetet. Vi måste genomföra en social förnyelse av produktionslivet. Arbetslivets problem kommer att stå i centrum för reformarbetet. Det är tre meningar som bildar mitt huvudtema i de senaste årens remissdebatter.

Det innebär en vidgning av välfärdsbegreppet. Det räcker inte längre med att förbereda människor för produktionen, att bygga upp en basorganisation för produktionen, att ta hand om dem som stöts ut från produktionen. Vi bör så förändra arbetslivets villkor att människorna inte behöver känna otrygghet, inte behöver slitas ut och stötas ut, inte behöver riskera hälsa och välfärd. Det har skett ett väsentligt nytänkande på det här området i Sverige, inte minst tack vare löntagarorganisationernas insatser.

Men hur skall det gå till? Det behövs lagar, stödåtgärder, forskning, föreskrifter. Men det viktigaste är ändå att skapa vidgade möjligheter för människorna att enskilt eller tillsammans med sina kamrater själva bestämma över sina villkor. Det gäller att frigöra människorna, så att de av egen kraft tillsammans kan skapa sin framtid. Därför är den industriella demokratin så betydelsefull.

Låt mig ta det konkret.

Vi gör för närvarande betydande insatser för en bättre arbetsmiljö i budgeten. Vi väntar på förslag från utredningen om arbetsmiljön. Det finns enligt min mening ett klart samband mellan kravet på en bättre arbetsmiljö och strävan efter industriell demokrati. Löntagarna måste själva få inflytande över sin omedelbara miljö. En av byggstenarna är då skyddsombudens ställning.

En arbetare står vid en maskin, där han i varje ögonblick riskerar en allvarlig skada. Skyddsombudet kräver, med rätt att genomdriva sin mening, att en skyddsanordning sätts in. Vems beslutsutrymme vidgas, herr Bohman, med lagens hjälp?

Vi har tillsatt en utredning som direkt berör arbetsgivarens oinskränkta rätt att fritt leda och fördela arbetet. Syftet är klart: löntagarna skall inte endast ha rätt att framföra sin mening, ge råd. De skall också ha möjlighet att direkt vara med och bestämma, ha makt och ansvar över sin omedelbara livsmiljö och sin framtid.

Samma grundsyn kommer att präglade vår behandling av insyns- och samarbetsfrågorna, AP-fondernas användning, osv.

Jag tror det är i Terkels bok en intervjuad säger: När fackföreningarna till slut erkändes innebar det att de anställda accepterades som andra rangens medarbetare i företagen. Det var ett stort steg då. Det räcker inte i dag. Vi måste vidare på demokratins väg. Och det står inte i strid med

önskemålet om expansiva, lönsamma och solida företag att löntagarna får bättre villkor i sitt arbete, en bättre miljö och ett större bestämmande över sin tillvaro.

Det är demokratins och en vidgad frihets väg.

Människorna upplever hotet mot miljön, och det leder till att kraven på samhället växer. Samhället skall bekämpa nedsmutsning, buller, förgiftning, förbjuda skadliga produkter, skydda naturen, värna den yttre miljön. Det är krav på att samhället skall ingripa för att skydda rätten att överleva, värna rörelsefriheten, öka medbestämmanderätten. Det är rimliga krav. Det är obestridligt att vi i Sverige, internationellt sett, kommit långt på miljövårdens område.

Men vill man målet måste man också vilja medlen. Vi kommer att lägga fram riktlinjer för markanvändningen. I vissa delar av vårt land får man inte lägga miljöfarlig industri. I vissa områden får man avstå från bebyggelse. Man får inte disponera mark man äger utan hänsyn till andra. Varför? Därför att det är ett frihetskrav, både för denna och kommande generationer. Riksdagens behandling av dessa frågor kommer att visa hur mycket av allvar som finns bakom de olika partiernas deklarerade miljövänlighet.

Herr talman! De omedelbara, kortsiktiga problemen står i förgrunden för arbetet i Sveriges riksdag. Det är naturligt och riktigt. Sysselsättningsvårigheter, prisstegringar, skattesystem, olösta sociala uppgifter – det är frågor som upptar människornas tankar. De förväntar att riksdagen skall visa handlingskraft att finna konstruktiva lösningar på dessa frågor. Det viktiga för dem är politikens innehåll. Det är min förhoppning att riksdagen skall samla sig kring de frågorna.

Men politiken rör inte bara dagens problem. Den gäller också framtidens möjligheter. Viktig är därvid den grundsyn som måste finnas bakom handlingen. Jag har i mitt anförande sökt belysa det socialdemokratins anser särskilt viktigt: Att värna de enskilda människornas möjligheter till arbete och trygghet. Att skydda och förbättra miljön – de naturresurser vi har och den miljö där människor arbetar. Att fördjupa demokratin i arbetslivet och i det ekonomiska livet i stort. De förslag vi utarbetar kretsar främst kring dessa frågor. Så betraktar vi en riksdags-session som en möjlighet, ett steg på vägen till förverkligandet av vår grundsyn om en vidare solidaritet och en ökad frihet. Som alltid kommer vi att eftersträva en bred uppslutning kring de konkreta förslagen.

Så arbetar vi för en bättre framtid. Samtidigt går det inte att komma ifrån att det långsiktiga framtidsperspektivet för många ter sig hotande. Den utvecklingsoptimism som knutits till den tekniska utvecklingen har i hög grad ifrågasatts. En del forskare har börjat sammanfatta och analysera utvecklingen för att se vart den pekar hän. De konstaterar att jorden har begränsade tillgångar av luft, vatten och andra naturtillgångar. Men jordens befolkning ökar i snabb takt, och vi förbrukar snabbt våra begränsade tillgångar och förstör miljön. Så kan en dystert framtid tecknas. Man talar om domedagsprofeter. Men vi har anledning att lyssna. Jag tror att vetenskapsmännen framför allt vill rikta uppmärksamheten på riskerna för att vi skall kunna vidta motåtgärder och undvika katastrofer.

Vilka krav ställs då på oss och vilka möjligheter – politiskt och moraliskt – har vi att undvika framtida svårigheter?

Den kapitalistiska marknadshushållningen baseras på att det i huvudsak enskilt ägda kapitalet i konkurrens med andra skall uppnå största möjliga avkastning efter skatt. Framstående ekonomer har framhållit att med den metoden förbises konsekvenser på 20 års sikt nästan helt. Långsiktiga hänsyn ryms inte i bilden. Det är i och för sig följdriktigt att moderaterna i sin motion skriver att man i framtiden måste ta mycket mindre hänsyn till allmännyttan för att i stället se till vad som är bra för en själv.

Men om vi låter dessa principer ensidigt styra utvecklingen, då har vi anledning att vara pessimistiska. Om vi skall kunna undvika katastrofen måste i stället allmännyttan, hänsynen till långsiktiga följder, solidaritetsprincipen få ett allt starkare genomslag.

Om i en framtid utrymmet för ekonomisk tillväxt i rent materiella termer blir begränsat, då ställs fördelningsproblemen på sin spets i en helt annan utsträckning än nu. För närvarande kan mänskligheten ta i anspråk naturens resurser och på den vägen öka sin produktion – alla kan få det bättre utan att fördenskull fördelningen nödvändigtvis behöver bli jämnare. Men om det inte längre skulle gå? Avstår vi från att förbruka naturens resurser återstår framför allt resurserna hos människorna själva – förmågan att ta ett vidare ansvar, viljan till solidaritet, gemenskap och jämlikhet.

Detta är globala problem. Det är en uppgift för världens folk i samverkan. FN:s miljökonferens i Stockholm i sommar kan bli ett viktigt steg i den riktningen. Men vi kan efter måttet av vår begränsade förmåga ta ett ansvar för att vi i vårt land skapar ett samhälle som präglas av solidaritet och gemenskap.

Herr FÄLLDIN (c)

Herr talman! Det är möjligt att jag kommer att utnyttja några minuter utöver de 30 som jag är antecknad för. Det gör jag då med stöd av den överenskommelse vi träffade när vi diskuterade talarordningen: vi skulle på oppositionssidan ha en möjlighet till några minuters replik med anledning av statsministerns tal.

Allas våra förhoppningar om förbättringar i sysselsättningsläget har dess värre svikits. Arbetslösheten har inte bara fortsatt att öka månad för månad utan också med bred marginal överträffat alla de tidigare högsta arbetslöshetstalen efter kriget. Under förra konjunktursvackan – 1967–1968 – uppgick antalet anmälda arbetslösa som högst till 65 000. Vid den senaste räkningen var motsvarande tal 85 000. Bl. a. på LO-håll räknar man ju också med en för närvarande mycket kraftig arbetslöshet vid sidan av den registrerade.

Denna utveckling är ett tecken på att den sysselsättningspolitik som regeringen drivit inte har lyckats. Flertalet av dem som blivit utan ordinarie arbete har visserligen fått sysselsättning, antingen i form av arbete på öppna marknaden eller i form av beredskapsarbete, omskolning eller liknande. Men den väntade uppgången i efterfrågan på arbetskraft på den ordinarie arbetsmarknaden har i stort sett uteblivit. Friställningarna i

samband med nedläggning av företag, rationaliseringar och permitteringar har däremot fortsatt.

Det råder inget tvivel om att vi skulle stått starkare i dag, om åtgärderna mot arbetslösheten i högre grad fått formen av generell investerings- och konsumtionsstimulans. Det hade då blivit möjligt att "dämma upp" friställningarna på ett helt annat sätt. Arbetsmarknadspolitiken hade på det sättet också blivit mera effektiv. Dessutom skulle ett finanspolitiskt utrymme inom det skattetak som nu gäller ha stått till buds när konjunkturuppgången kommer.

Det finns nu också tendenser till växande regionala skillnader på arbetsmarknaden. Frisläppen ur investeringsfonderna, utökningen av de kommunala beredskapsarbetena och de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna i övrigt har uppenbarligen främst kommit storstadsområdena till godo. Samtidigt är aktiviteten i skogsbruket och i övriga basnäringar fortfarande svag. Det motiv som regeringen ibland har anfört – statsministern gjorde det också i sitt tal här i dag – för att helt och hållet inrikta sysselsättningspolitiken på selektiva åtgärder, nämligen att dessa kan styras till branscher och områden där de bäst behövs, har uppenbarligen hittills inte fått bli utslagsgivande eller utnyttjats för att försöka utjämna de regionala skillnaderna.

Det finns ytterligare en omständighet som jag tycker är mycket anmärkningsvärd, nämligen att regional balans i årets finansplan – i motsats till i fjol – inte räknas till de övergripande målen för den ekonomiska politiken. Att detta mål är utmönstrat i detta sammanhang kan ju inte gärna vara en ren tillfällighet. Och är det en tillfällighet, så finns det ju en möjlighet för regeringen och riksdagen att biträda vårt förslag att ta in det igen som ett övergripande mål för den ekonomiska politiken.

Statsministern uppehöll sig ganska utförligt vid och gav exempel på de åtgärder som vidtagits på det lokaliseringpolitiska området. Det är bra att så sker, och det är sådana åtgärder vi har talat för och drivit på. Om den sortens politik råder det i dag inga delade meningar. Som jag uppfattar det står en enhällig riksdag bakom att samhället sätter in sina resurser på det sättet. Men kvar står – och det tycker jag hänger samman med vad som framgår av finansplanen och inställningen i den; statsministern berörde inte den saken alls i sitt tal – att vi fortfarande har mycket starka krafter som verkar för en fortsatt koncentration. Vi har också fattat politiska beslut som verkar i den riktningen. Jag vill påminna om att vi alltså har den ordningen gällande att vi med skattemedel svarar för rekryteringen av arbetskraft till överhettade områden där det råder brist på arbetskraft. Jag noterar än en gång, att för centerpartiet och mig är det en självklarhet att den enskilde, som måste bryta upp från sin bygd och flytta till ett annat område, skall hållas ekonomiskt skadeslös. Mot det riktas det ingen kritik. Men jag har ytterligt svårt att förstå att det kan vara lämpligt att samhället betalar företagens rekryteringskostnader, om företagen etablerar sig i områden som är överhettade, alltså områden som vi här i riksdagen har fattat beslut om att man skall lokalisera ut arbetsplatserna från. Så länge man i företagens ekonomiska kalkyler kan bortse från den kostnad som det innebär att skaffa arbetskraft till

områden där det inte finns någon sådan tidigare – enligt uppgift från arbetsmarknadsstyrelsen skulle det genomsnittligt röra sig om 10 000 kronor per anställd – finns det ingen ekonomisk hämsko på företagen att etablera sig i sådana områden. En metod är att ta bort denna stimulans – för en sådan är det. En annan metod, om vi på allvar vill komma åt den fortsatta koncentrationen, är att överväga investeringsavgifter. Det finns emellertid fortfarande möjlighet att under vintern styra beredskapsarbeten och andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder till Norrlandslänen och andra utsatta delar av landet. Det är angeläget att den möjligheten tas till vara.

Såväl finansministern och den ekonomiska expertisen som andra bedömare är för dagen ganska avvaktande när det gäller att bedöma den kommande utvecklingen. Utvecklingstendenserna är delvis motstridiga. Vi gör för vår del inte heller anspråk på att med någon hög grad av säkerhet kunna spå hur utvecklingen blir. Men mycket talar för att 1972 i likhet med 1971 blir ett magert år i ekonomiskt hänseende. Samtidigt är det nödvändigt att utforma den ekonomiska politiken så att det finns en god beredskap för att senare kunna möta en uppgång i konjunkturen med mycket kort varsel. De åtgärder som nu kan komma i fråga för att stimulera sysselsättningen måste därför ha mycket snabb verkan och likaledes kunna avbrytas med kort varsel. Dit hör naturligtvis i första hand beredskapsarbeten av olika slag, statliga och kommunala beställningar och liknande.

Möjligheterna att angripa arbetslösheten med mer generellt verkande medel, t. ex. en tillfällig sänkning av löneskatten eller momsens, får däremot nu anses försuttna. Regeringens tidigare tveksamhet i detta avseende får de arbetslösa nu betala med uteblivna arbetsinkomster och folkhushållet som helhet med en mycket långsam produktionsökning. Ett beslut om sådana åtgärder nu under våren skulle inte kunna träda i kraft förrän allra tidigast i början av mars. Effekten skulle då komma först under senvåren och sommaren, då vi är inne i en period när konjunkturen säsongmässigt skall vara på väg uppåt. Vi har väl också skäl att hoppas att det då blir en mera klar trend i konjunkturuppgången.

Statsministern kommenterade oppositionens förslag från i höstas och framhöll att det skulle ha skett en tillnyktring. Jag tycker verkligen inte att statsministern inför den situation vi har i dag har någon anledning att slå sig för bröstet. Genom ett TT-meddelande häromdagen fick vi veta att arbetsmarknadsstyrelsen nu inkommer med en framställning om ytterligare en halv miljard för att kunna hålla sysselsättningen på i stort sett oförändrad nivå. Det är då andra gången arbetsmarknadsstyrelsen kommer tillbaka sedan vi diskuterade de här sakerna i höstas. Detta att man, som regeringen gjort, uteslutande litar till arbetsmarknadspolitiska åtgärder leder ju till att det på det här viset kommer nya räkningar. Får jag påminna om de två goda skäl som fanns för att pröva mera generella åtgärder. Det måste för det första ha varit en fördel att lägga en del av åtgärderna ett led längre fram för att den vägen trygga sysselsättningen medan den ännu är i gång. För det andra skulle vi när konjunkturen vänder ha haft ett finanspolitiskt utrymme inom det skattetak som i dag gäller.

Produktionstillväxten stannade i föl vid mindre än en halv procent och kommer med all sannolikhet att bli svag även i år. Det sätter givetvis sina spår både i de enskilda människornas ekonomi och i statens och kommunernas finanser. Inkomstökningar som inte motsvaras av något reellt produktionstillskott äts snabbt upp av prishöjningar. Inom den offentliga sektorn bromsas på motsvarande sätt möjligheterna att gå vidare i det sociala reformarbetet. Trots en beräknad upplåning på över 3 miljarder kronor under det budgetår som börjar den 1 juli inskränker sig utrymmet för i egentlig mening nya reformer till mindre än en halv miljard.

I och för sig bör tillväxttakten inte ensam avgöra hur vi skall inrikta den ekonomiska politiken. Möjligheterna att höja produktionen måste — åtminstone så länge vi mäter produktionsresultatet på det sätt som nu sker — vägas mot kraven på bl. a. bättre miljö, större trygghet i arbetet, regional utjämning, inkomstutjämning och prisstabilitet.

Den ökning av utgifterna som sker i årets budget utöver redan beslutade förbättringar för folkpensionärerna, barnfamiljerna och andra grupper gäller främst arbetsmarknadsområdet och åtgärder för att åstadkomma en förbättrad arbetsmiljö. Det är en riktig prioritering.

En mindre del av det tillgängliga utrymmet i budgeten reserveras också för en utbyggnad av polisväsendet. Det är emellertid här knappast fråga om någon förstärkning i egentlig mening. Det tillskott på 200 tjänster som polisen enligt förslaget i budgeten får uppväger inte ens den arbetstidsförkortning som genomfördes vid årsskiftet. Det är nödvändigt att ökade resurser här sätts in för att möta den negativa utvecklingen på brottsområdet, inte minst då det gäller rån och andra grövre brott. Vi har också i en särskild motion föreslagit en ytterligare utökning av polisorganisationen med 300 tjänster. Jag vill samtidigt stryka under att det är angeläget att polisens resurser utnyttjas så effektivt som möjligt. Den centralisering av ledningsfunktionerna som nu pågår inom polisen betraktar jag som en utveckling i motsatt riktning.

Men, herr talman, det allvarligaste med arbetslösheten är att den inte bara är en konjunkturföreteelse. Även under högkonjunkturåren har den varit förhållandevis stor — senast 1969 och 1970. Antalet företagsnedläggningar har ökat kraftigt, och det gäller även högkonjunkturåren. Vi har fått en strukturarbetslöshet som tycks vara konstant.

Strukturförändringar i näringslivet, dvs. att företag läggs ned och att nya företag skapas, är en förutsättning för att vi skall kunna ta till vara fördelarna av teknikens nyvinningar och av specialisering och arbetsfördelning. Men vår strävan måste vara att strukturpolitiken inriktas på en balanserad utveckling. Så är det inte när resultatet blir en betydande och bestående strukturarbetslöshet.

Det finns undersökningar som visar att många som förlorat sitt arbete vid företagsnedläggningar inte kunnat få nytt arbete. Och många har fått ta arbete med sämre lön. Främst har detta drabbat äldre personer. En sådan strukturpolitik stämmer inte med våra välfärds- och jämlikhetsmål och vår strävan till full sysselsättning, och den betyder också förlust av realkapital och produktionsförmåga, eftersom nya produktionsmöjligheter inte har kunnat skapas i tillräcklig utsträckning.

Återställd balans i utrikesbetalningarna är en förutsättning för full sysselsättning och en rättvisare inkomstfördelning. Långtidsutredningen har sagt, att vi måste ha överskott i handelsbalansen – i varuutbytet – på 2 å 3 miljarder kronor per år. Vi måste alltså väsentligt öka vår exportproduktion och stärka den hemmamarknadsproduktion som konkurrerar med importen.

Vi har hela näringsgrenar som är på tillbakagång, TEKO- och skobranscherna t. ex. Därvidlag tycker jag att det är en bra åtgärd att tillskapa de av regeringen föreslagna branschfonderna. Men frågan är hur långt vi kan sänka vår självförsörjningsgrad på sådana viktiga områden och hur mycket vi kan öka importen. Det har från vårt håll sagts många gånger tidigare, att detta gäller också livsmedelsproduktionen. Här finns ett särskilt aktuellt problem. Jordbrukspolitiken inriktades 1966 och 1967 på att väsentligt minska den inhemska sockerbetsodlingen. Men det är en strukturpolitik som har slagit fel. Nu finns det knappast socker att uppbringa på världsmarknaden i tillräcklig omfattning, och priset är mycket högt. Samtidigt har vi som en konsekvens av den nedskurna sockerodlingen fått ett spannmåls- och fodersädsöverskott, som vi måste exportera med förluster.

Svårigheterna att nå den nödvändiga balansen i utrikesbetalningarna ökas om exportproduktionen skall kompensera ytterligare nedgång i produktionen för hemmamarknaden. Vår exportproduktion är en ganska begränsad sektor. Frågan är: Vilka möjligheter har vi att vidga och förstärka den för att kunna klara det nödvändiga exportuppsvinget?

Man måste konstatera, att regeringen inte har haft mycket att säga om dessa viktiga problem. Det gäller alltså att få strukturomdaningen i balans med såväl välfärds- och jämlikhetsmålsättningen som vår strävan till balans i utrikesbetalningarna. I årets finansplan sägs endast att de senaste årens strukturomvandling väntas fortsätta i hög takt. Det betyder alltså samma höga eller kanske ökad takt i företagsnedläggelserna. Om takten i nyetableringen sägs ingenting i finansplanen.

Bakom allt detta ligger det långa misslyckandet med industriinvesteringarna. De två senaste långtidsutredningarna har givit besked om att industriinvesteringarna måste gå upp med 6,5 å 7 procent om året för att vi på önskvärdt sätt skall kunna upprätthålla näringslivets konkurrenskraft. Men under perioden 1961–1968 blev det endast i genomsnitt något över 1 procent om året och under högkonjunkturen därefter endast ca 5 procent. Nu för 1972 vågar finansministern inte räkna med mer än 3,5 procent. Det betyder, att vårt näringsliv fått en långsammare kapacitetstillväxt och sackat efter i utveckling och förnyelse.

Problemets räckvidd och betydelse har stått klart sedan mitten av 1960-talet. I varje finansplan har finansministern prioriterat industriinvesteringarna för att stärka konkurrenskraften i exportindustrin och den importkonkurrerande hemmamarknadsindustrin. Det har understrukits att detta måste ske snabbt. Men ständigt har målet fått skjutas på framtiden. I fjolårets finansplan skrev finansministern, att den nödvändiga utbyggnaden av produktionsapparaten måste ”komma till stånd utan dröjsmål”. Men i år tycks finansministern ha resignerat. Nu när industriinvesteringarnas uppgång beräknas till endast 3,5 procent heter

det, att de resultat som uppnåtts under de senare åren har varit ”i stort sett tillfredsställande”. Men det stämmer alltså inte alls med finansministerens tidigare finansplaner.

Det är en ofrånkomlig slutsats att misslyckandet med att stimulera fram de nödvändiga industriinvesteringarna och stärka vårt näringslivs konkurrenskraft måste bero på fel i den ekonomiska politiken och näringspolitiken. Politiken ligger helt enkelt fel, om man år efter år misslyckas med att nå de mål som uppsatts som nödvändiga. Vi har under många år sett hur en alltför hård penningpolitik och kreditpolitik har bromsat de industriinvesteringar som satts upp som ett av de främsta målen i finansplanerna. Det har särskilt drabbat de mindre och medelstora företagen, som under högkonjunkturen 1969–1970 t. o. m. måste skära ner sina investeringar väsentligt. Här är alltså en förklaring till de kraftigt ökade företagsnedläggelserna och den alltför ringa graden av nyetableringar. Det är delvis också en orsak till den nuvarande arbetslöshetskrisen.

Vi lever i en s. k. blandekonomi, som till ca 95 procent består av enskilda och kooperativa företag. Det borde vara självklart att en aktiv näringspolitik måste inriktas på att tillvarata de framstegs- och utvecklingsmöjligheter som blandekonomins näringsliv har. Men regeringen har inte någon utbyggd och genomtänkt näringspolitik för blandekonomin. Mest har man talat om att öka det statliga företagandet. Det har i och för sig inte givit lysande resultat. Alla hoppas vi väl att man skall nå bättre resultat. För de anställda i de företagen är det lika viktigt som det är för anställda i andra företag att de har sysselsättning i ett företag som kan ge dem trygghet inför framtiden.

Denna inriktning av näringspolitiken har inte heller kunnat främja effektiviteten i det enskilda och det kooperativa näringslivet, som ju i huvudsak är – och måste vara – vårt arbetande näringsliv. Jag upprepar att man inte har fört en politik som möjliggjort nödvändiga industriinvesteringar. Man har inte fört den förutsättningsskapande politik som bör vara självklar för vår blandekonomi, t. ex. industriell service av olika slag för forskning och utvecklingsarbete, marknadsföring, produktionsrådgivning. Jag kan också peka på de eftersläpande problemen med arbetsmiljöerna och bristerna i företagsdemokratin. För allt detta krävs samlade åtgärder på olika politiska områden – helt enkelt ett näringspolitiskt handlingsprogram som är inriktat på att tillvarata blandekonomins utvecklingsmöjligheter.

Kanske kan man finna en förklaring i det så ofta förekommande talet om ökat samhällsinflytande över näringslivet. Naturligtvis behövs det ökat samhällsinflytande, eftersom näringslivet är vårt gemensamma produktionsinstrument. Men det gäller inte att detaljstyra de enskilda företagen; det är en uppgift som ingen regering kan klara, och den passar inte heller för blandekonomin. Ett ökat samhällsinflytande i en ekonomi som vår måste betyda en väsentligt förbättrad näringspolitisk planering – en ramplanering som fastställer riktlinjer, villkor och förutsättningar för näringslivet. Det är här, menar vi, som bristerna finns i den ekonomiska politiken och i näringspolitiken.

Jag skall också ta upp ett par andra områden som jag betraktar som

allvarliga grundfel i näringspolitiken.

Man tycks utgå från att samhället och näringslivet skall vara motvikter mot varandra – två krafter som skall stå emot varandra. Från den utgångspunkten blir det naturligt att tala om en förtroendeklyfta mellan regeringspolitiken och näringslivet. Denna antiinställning finns inte endast hos regeringen, utan också hos delar av näringslivet. Man talar också om att löntagare och företagare skulle stå som politiska motståndare till varandra. Det är som om det funnes två sorters folk i vårt land. Men det är fel tänkt – det finns inte två sorters folk.

Naturligtvis är företagare och anställda motparter vid fördelningen av produktionsresultatet. Det är en självklarhet, och så kommer det alltid att vara. Men det är en gemensam uppgift att söka nå bästa möjliga produktionsresultat. Detta gäller också i förhållandet mellan samhället och näringslivet. En gemensam arbetsuppgift måste lösas effektivast genom bästa möjliga utveckling av samarbetet och inte genom att samarbetsparterna skall stå som motståndare till varandra. Den motviktsinställning som präglat näringspolitiken är ett hinder för strävandena att genom näringslivet uppnå bästa möjliga produktionsresultat.

För centerns del förordar vi en helt annan metod. Vi utgår från att det är ett gemensamt intresse men också en gemensam uppgift att nå ett så högt produktionsresultat som möjligt. Regering och riksdag bär huvudansvaret för den ekonomiska politiken och näringspolitiken, som lägger den allmänna grunden för produktionsutvecklingen. Besluten i dessa avseenden bör vila på så god kunskapsgrund som möjligt. Det ter sig därför angeläget att samla in denna kunskap och göra utvärderingar som klarlägger på vilka områden svenskt näringsliv har de bästa förutsättningarna och på vilka områden och hur vi skall stötta hemmamarknadsproduktionen. Löntagarorganisationerna och näringslivsorganisationerna har med visshet både kunskaper och erfarenheter som metodiskt borde tas till vara i den politiska beslutsprocessen. Det är på detta sätt vi anser att ett näringspolitiskt handlingsprogram kan och skall tas fram. Självklart kommer det på det här området liksom på andra inte att råda fullständig enighet, men det vore av stort värde att få fastslaget vad man är enig om. Debatten kunde då koncentreras till de områden där meningarna går isär.

Ett annat drag i den näringspolitik som förts är ett långtgående storföretagstänkande. Denna har otvivelaktigt varit väsentligt gynnsammare för storföretagen än för de mindre företagen. Det gäller särskilt skatte- och penningpolitiken. Investeringsfonderna är ensidigt en förmån för storföretagen. Löneskatten har en utformning som missgynnar de mindre företagen. Den hårda kreditpolitiken har ensidigt drabbat de mindre företagen.

Det är klart att man skall ta till vara stordriftsfördelar, men dessa har sina gränser. Det finns också smådriftsfördelar att ta till vara. De mindre företagen kan lättare anpassa sig efter marknadens efterfrågeförändringar och efter den lokala marknadens krav. De är gynnsammare för nya idéer och uppslag. De är som underleverantörer en nödvändig komplettering till storföretagen. De har också andra fördelar t.ex. i fråga om arbetsmiljö och företagsdemokrati. En stark småföretagsamhet är ett viktigt medel

mot maktkoncentration i näringslivet. Man kan generellt inte säga, att mindre företag lönsamhetsmässigt ger sämre förutsättningar än de större företagen.

Men här har regeringspolitiken en slagsida som trycker de mindre företagen. De utvecklingsmöjligheter som finns i de många mindre företagen kan då inte tas till vara på bästa sätt. Det som har hänt under de senare åren är ett bevis för detta. Det är oroväckande för framtiden. Det produktionsuppsving, som är nödvändigt för en ökad export och en framgångsrikare hemmamarknadskonkurrens med importen, kan knappast genomföras utan ökad medverkan från mindre och medelstora företag.

Sedan avtal nu har träffats mellan EEC och de fyra länder som ansökt om medlemskap kan man räkna med att de egentliga förhandlingarna också kommer i gång för vår del och de andra neutrala staterna. Inträffar inget oförutsett bör förhandlingarna ganska snabbt kunna leda fram till avtal, som av allt att döma kommer att få stor betydelse för den svenska ekonomin och för den allmänna välförhållanden.

I anslutning härtill har emellertid en ny diskussion uppstått om vår neutralitetspolitik. För centerns del står det nu liksom tidigare klart, att ett land som vårt inte kan påta sig de förpliktelser som medlemskap innebär efter de beslut som EEC-organen har fattat med anledning av Davignon- och Wernerrapporterna. En fortsatt diskussion om den saken skulle enligt min mening inte heller föra oss en tum närmare det omfattande, nära och varaktiga samarbete med EEC som det stora flertalet i vårt land är ense om att försöka få till stånd.

Om alla delar av landet skall få utvecklingsmöjligheter, måste man se till att det finns goda rese- och godstransportmöjligheter och att godstransporterna fungerar bra. Från dessa synpunkter har den trafikpolitik, vars riktlinjer riksdagen drog upp 1963, brister. Jag tror att det framför allt är fel på tillämpningen av beslutet. Vi har inte fått den tillfredsställande trafikförsörjning för hela landet som ju var en av målsättningarna i det riksdagsbeslutet. Runt om i landet har man tvärtom kunnat konstatera att trafikförsörjningen blivit alltmer otillfredsställande; järnvägar har lagts ner och busslinjer har dragits in.

Den trafikpolitiska delegationen har nu att pröva åtgärder för en regionalpolitiskt och samhällspolitiskt riktig anpassning och utveckling av transportapparaten. Centern har länge krävt regionala och lokala försörjningsplaner. Uppdraget till länsstyrelserna att genomföra en regional trafikplanering ligger i linje med detta krav. Men trafikförsörjningen får inte försämrats under detta planeringsarbets gång. Från regeringen har lovats en viss återhållsamhet med järnvägsnedläggningarna. Enligt vår mening måste stor återhållsamhet iakttas. Dessutom bör en parlamentarisk utredning få gå igenom frågan om järnvägarnas framtid. Den frågan angår inte bara regeringen och SJ. Frågor av denna natur är av strategisk betydelse för hela samhällsverksamheten. Därför måste riksdagen få en möjlighet att uttala sig.

Vägplaneringen måste också styras av kravet på en aktiv lokaliserings- och regionalpolitik. Men i Vägplan 70 koncentreras väganlagen i hög grad till storstadsområdena och till de leder som sammanbinder dessa.

Utredningen har räknat med fortsatt befolkningskoncentration. Vårt krav är att de resurser som avsätts för vägändamål fördelas så att alla delar av landet får ett vägnät som – tillsammans med andra åtgärder – möjliggör en i vid mening positiv befolknings- och näringslivsutveckling. I år skall flerårs- och fördelningsplanerna förnyas för perioden 1973–1977. Det är nödvändigt att man då utgår från en mera regionalpolitiskt positiv uppfattning än man gjorde förra gången, då det blev mycket ogynnsamt för de utpräglade landsbygdslänen.

För att vi skall kunna satsa mera på jämlikhet inom och utom landet är det nödvändigt att öka den gemensamma kakan. En förbättrad näringspolitik skall leda till tryggare sysselsättning och en större kaka att dela på.

Men vi kan inte – såsom nu sker – mäta utvecklingen endast i den s. k. bruttonationalprodukten. Det är nödvändigt att vi får en annan måttstock än BNP – annars kan det leda till att vi i det långa loppet lurar oss själva. I BNP inräknas inte arbete i det egna hemmet, t. ex. vård av barnen, men om arbetet utförs av utomstående räknas det som ökad nationalprodukt. Det finns inga poster med minustecken när man räknar fram BNP. Det gäller t. ex. negativa miljöeffekter som buller, vatten- och luftföroreningar. Stress i arbetslivet minskar produktionen och sätter sina spår den vägen, men stressen föranleder ofta samtidigt vårdinsatser, vilka räknas in som plusposter i BNP. De negativa konsekvenserna av storstadskoncentrationen, de långa restiderna och de otillfredsställande miljöerna i många nya bostadsområden blir inte mätta på ett riktigt sätt med den nuvarande ordningen.

När man mäter utvecklingen är det således viktigt att miljöfaktorerna räknas in. Särskilt viktigt är det med arbetsmiljöerna. Det återstår mycket att göra på detta område. Lokaler, maskiner och andra anordningar måste utformas så att de på bästa sätt svarar mot människornas fysiska och psykiska förutsättningar. Vidare måste de anställda genom en utbyggd företagsdemokrati ges bättre möjligheter att påverka sin egen arbetsmiljö. I större företag – sådana med företagsnämnder – bör de ha representation i styrelsen och möjlighet att delta i revisionen. Arbetet bör ledas och fördelas i samråd mellan företagsledning och anställda och utformas så att det ger utrymme för självständighet och personligt ansvar.

En växande kaka måste främst komma dem till del som har det sämst ställt. För vår del anser vi att *en* viktig reform måste prioriteras. Den allmänna pensionsåldern måste snarast sänkas till 65 år för dem som nu kan erhålla full pension först vid 67 år. Det är en orimlig ordning att människor med det tyngsta arbetet och de lägsta lönerna skall arbeta två år längre än flertalet innan de har rätt till full pension.

Det sitter en utredning om pensionsfrågan. Denna måste få klara direktiv om att den allmänna pensionsåldern skall sänkas till 65 år och att förslag om detta skall komma fram med förtur. Sedan skall det givetvis finnas möjlighet till rörlighet i fråga om pensionsåldern. Den skall röra sig kring 65 år i stället för som nu kring 67 år.

Det behövs ett handlingsprogram för jämlikhetspolitik. Som exempel

på sektorer där jämlikhetsaspekterna måste beaktas kan vidare nämnas skattepolitiken. Även de som har små och måttliga inkomster måste betala dryga skatter. Hur ofta tänker vi på att skatteuttaget är 40 kronor på varje hundralapp omedelbart efter grundavdraget? I den kommande skattereform, som skall bli resultatet av den skatteutredning riksdagen begärt, måste en målsättning vara att de som har de lägsta inkomsterna skall få lättnader. Det är kommunalskatterna som är mest betungande för dem som har låga inkomster. Omkring 80 procent av den kommunala verksamheten avser utgifter som på skilda sätt påförts kommunerna av statsmakterna. Till finansieringen bidrar staten med knappt 25 procent. Det måste ske en ändring här.

En annan angelägen åtgärd i fråga om beskattningen är den orättvisa som nu gäller för dem som är faktiskt sambeskattade, alltså de fall där båda makarna arbetar i ett gemensamt företag.

Herr talman! Decentraliseringen skall inte gälla bara arbetstillfällen och bostäder. Den måste också gälla samhällets styrelse. Vi måste komma fram till en fungerande länsdemokrati. Många viktiga uppgifter måste flyttas över från de nuvarande statliga länsorganen till de folkvalda landstingen. En minskning av den statliga styrningen över kommunerna är angelägen för att vi skall kunna utveckla en fördjupad kommunal demokrati och medborgaraktivitet.

Herr HELÉN (fp):

Herr talman! Statsministern började med att rikta en fråga till oss partiledare om vår syn på EEC och neutraliteten. Jag hade inte tänkt att här ägna något längre avsnitt åt EEC-frågan, eftersom vi så sent som den 2 december hade en större debatt om den med anledning av min interpellation och eftersom vi bara för några dagar sedan inne hos talmannen var överens om att ha en ny utrikes- och handelspolitisk debatt, med stort utrymme för EEC, den 23 mars. Men det är självklart att statsministern skall få svar på sin fråga. Jag skall försöka lämna det om några minuter på en punkt där det kan passa in i mitt skrivna anförande, som jag då får göra ett tillägg till.

Vi från folkpartiet kunde i övrigt konstatera att statsministern annars inte riktade några frågor eller några attacker mot oss denna gång. Jag tycker på sätt och vis att det är ett framsteg i debatten att statsministern numera tar oss så att säga en i taget. I höstas burade han in herr Fälldin. Den här gången haffar han herr Bohman. Och jag vet ju att det bara är en tidsfråga hur länge jag går fri, så jag väntar väl till dess det blir min tur.

Jag kunde naturligtvis ta upp en utmaning som statsministern riktade till oppositionen på det inrikespolitiska planet, att vi skulle skapa orealistiska förväntningar genom löftespolitik. Låt mig ställa två korta frågor som ger sitt eget svar.

Vem har skapat orealistiska förväntningar om de statliga företagens möjlighet att skaffa nya arbeten? Inte är det vi. Vem var det som lovade större skattesänkningar än det blev? Inte var det vi.

Men jag tycker på sätt och vis att det är viktigare att påpeka att det fanns åtskilliga inslag i herr Palmes bekännelse till de successiva reformernas väg för att förbättra samhället, som på väsentliga punkter

ligger nära det synsätt som bär upp den sociala liberalism, som jag är här för att företräda.

Med gemensamma insatser från stat och kommun kan människor ges trygghet och samhället göras mänskligare. Hur skulle vi kunna uppnå en social utjämning utan politiska insatser? Hur skulle vi kunna skydda morgondagens generationer mot en alltmer försämrade miljö utan kraftfulla och långsiktiga åtgärder från statsmakternas sida? Hur skulle vi kunna ge pensionärer trygghet och barnfamiljer en bättre standard utan utbyggda pensioner och höjt barnstöd?

Den listan kan göras mycket lång, och här borde det inte behöva finnas några oöverkomliga motsättningar mellan den sociala liberalismen och socialdemokratin. Men ett av problemen som vi står inför – och det kom inte riktigt fram i statsministerns inlägg – är ju att listan är så förtvivlat lång och människornas krav så stora, att resurserna är begränsade och skattetröttheten stor. Det är ju det som kräver av oss att vi verkligen i större utsträckning än hittills kommer fram till ett medvetet val mellan vad vi har råd till och vad vi inte har råd till.

Det fanns också en annan principiell fråga i herr Palmes anförande, en fråga där det däremot ofta rått motsättningar mellan just den sociala liberalismen och socialdemokratin. För socialismen tycks det närmast vara en självklarhet att en ökning av den centrala statliga makten är det rätta sättet att ge människorna inflytande över sitt samhälles utveckling. Vi kan inte se det på det sättet. Ett offentligt politiskt ansvarstagande är ofta nödvändigt för att nå uppsatta välfärds mål, men makten när det gäller att genomföra dessa måste spridas inom det system vi har. Byråkratin och den statliga makten blir trögrörliga, ofta okänsliga för direkt medborgarpåverkan, och ger många gånger ett alltför stort inflytande åt experter och specialister. Den här centrala maktkoncentrationen är en fara, och det kom inte fram i herr Palmes inlägg.

Det är därför vi från folkpartiet har gjort den hårda satsning på att försöka finna nya realistiska former för när demokrati, som statsministern först sade var fel debatt. Det är därför som vi år efter år kommer tillbaka till att hitta nya former för vidgad befogenhet för kommunerna genom en ökad kommunal demokrati, kommundelsråd och rådgivande folkkommunval. Det är därför vi vill ha en bättre insyn för allmänheten här i riksdagens eget arbete. Det är även därför vi hamrar på om att löntagarnas inflytande och medbestämmanderätt skall göra sig gällande direkt på arbetsplatsen. Det är mycket viktigare för den enskilda människan än ett system där staten försöker styra företagen från ett centralt maktcentrum. Det är därför vi också lägger så stor vikt vid maktkontroll och övervakning av den offentliga byråkratin.

Från den utgångspunkten, herr talman, vill jag ställa frågan om vi i riksdagen gör allt vad vi kan för att få insyn och ge människorna en berättigad känsla av rättstrygghet. Jag tänker då inte bara på det yttre påtagliga förhållandet att en majoritet i riksdagen år efter år har röstat ned våra förslag om en förstärkning av polisens resurser och om rätt åt dem som drabbas av brott till full ersättning härför. Jag tänker inte heller på specialfrågan om den nya situation vi kommit in i genom dataregistren. Det blir specialdebatter om detta under våren. Vad jag nu

Nr 14

Onsdagen den
2 februari 1972

---

*Allmänpolitisk
debatt*

tänker på är i stället möjligheterna att finna former för att skydda den enskilda människan just i en situation då den offentliga byråkratin sväller och då människor i allt större utsträckning blir beroende av myndigheters beslut.

Den svenska riksdagens ombudsmannasystem är ett uttryck för ett centralt liberalt krav på maktkontroll. Vi vet ju att all makt, också i demokratiska stater, kan missbrukas. Ute i världen har man mer och mer börjat ta efter vår uppläggning. Det är inte bara ordet ombudsman som vinner gehör utan också tanken bakom ombudsmannainstitutionen. Just i dagarna har Europarådet efter förslag av Daniel Wiklund och elva andra ledamöter tagit upp tanken att människor som anser sig drabbade av brott mot konventionen om de mänskliga rättigheterna skulle få en sådan form av klagomur.

Men vad händer då under tiden här hemma med vår egen JO-institution? Den ändrar karaktär. Det är så många som numera vänder sig till JO att målens antal håller på att växa JO över huvudet. Som den avgående ställföreträdande JO Gustaf Petrén pekat på i en skrivelse till riksdagen har JO:s åklagarfunktion praktiskt taget upphört. En tredje faktor har såvitt jag har sett ännu inte berörts i den offentliga debatten, nämligen det faktum att om den nu pågående utredningen om ämbetsmannaansvaret skulle leda till att det traditionella ansvaret för offentliga tjänstemän inskränktes till så oerhörda fall som tagande av mutor och maktmissbruk, rubbas därmed hela grunden för JO:s ansvarsprövning.

Men redan dagsläget är värt att begrunda. Vilka slutsatser bör regering och riksdag var för sig dra av att JO numera fäller domar i form av allmänna uttalanden som inte verifieras av domstolsväsendet?

Slutomdömet om ett ämbetsverks handlande i årets JO-berättelse ställer denna principfråga på sin spets. Jag citerar ur JO:s berättelse: "— — — framstår det som betänkligt att styrelsen för ett centralt ämbetsverk . . . beslutar avge en förklaring, som ter sig osannfärdig och som är direkt ägnad att vilseleda allmänheten, utan att någon av de närvarande reserverar sig mot beslutet."

Jag går självfallet inte in på riktigheten av JO:s bedömning i det enskilda fallet och inte heller på den i och för sig politiskt viktiga sakfråga som ligger i botten för JO:s agerande, nämligen spørsmålet hur alla skulle få öppen tillgång till gymnascinspektörernas rapporter till skolöverstyrelsen för att därmed bilda sig en uppfattning om kunskapsnivån i den nya skolan. Vad jag vill ta upp är den principiella frågan om rättskontrollen.

Man måste fråga sig om JO:s ställning som åklagare inte redan har tunnats ut intill gränsen för noll när ett JO-utlåtande kan sluta med en så grav anklagelse mot ett ämbetsverk som den jag nyss citerade utan att något ytterligare sker. Är det å ena sidan rimligt att de prickade ämbetsmännen inte har möjlighet att genom s. k. fastställelsetalan få ärendet prövat av domstol och därmed eventuellt nå en friande dom? Är det å andra sidan rimligt att den allmänhet och den underordnade personal som berörs av ett ämbetsverks handlande bara har att hålla sig till dessa få rader i en föga läst JO-berättelse? Hårdheten i JO:s kritik i detta fall hänger samman med att han redan en gång tidigare givit en

motsvarande erinran till samma verk. Man måste fråga: Skall regeringen som högsta förvaltningsorgan låta ett JO-uttalande som det här passera utan åtgärd därför att JO inte har följt upp det med en skrivelse direkt till regeringen? Regeringen lär i regel godta JO:s bedömning. Skaffar den sig då garantier för att ämbetsverken följer anvisningarna och inte såsom här kanske en tredje gång handlar efter samma mönster?

Jag begär inte att få veta vad regeringen sagt till skolöverstyrelsen. Jag utgår ifrån att vi är överens om att det är bra att i småfrågor åtal över huvud taget inte kommer i fråga, men jag vill ha besked om vilka slutsatser regeringen i princip dragit av JO:s ändrade praxis att även när det gäller det grundläggande förtroendet till ett ämbetsverk underlåta åtal.

Riksdagen har självfallet huvudansvaret, men för att kunna möta det ansvaret behöver riksdagen en uppfattning om de slutsatser regeringen för sin del har dragit av det nya rättsläget. En del kan vi nog göra på egen hand. Vi bör i större utsträckning än på senare år ta till vara möjligheten att här i kammaren gå in i principfrågor, när memorialet om JO:s verksamhet når oss. Vi kan vidare göra klart för JO att han, då något fel i lagstiftningen eller något olämpligt i gällande regler upptäcks, i ökad omfattning bör rapportera detta för riksdagen. Såvitt jag vet har det bara hänt en gång på de senaste 50 åren.

JO-ämbetet borde vidare tillstålla riksdagen tätare redovisningar av sina uttalanden. De samlas nu i en tjock volym som kommer tillsammans med "nådiga luntan" och försvinner mer eller mindre. Den granskning som sker i utskott tar, såvitt jag vet, inte längre samma tid som den gjorde förr i världen. Ur många synpunkter, bl. a. med hänsyn till riksdagens fortlöpande kontrollmöjligheter, borde JO en gång i månaden till riksdagen överlämna en sammanställning av sina viktigaste uttalanden.

Min summering blir: Det är uppenbart att tiden är inne för en utredning om JO-ämbetet. En sådan begärs av två riksdagsmän, oberoende av varandra, nämligen herr Strömberg och herr Adamsson. Jag önskar att de finge framgång med sina motioner.

Så till ekonomin. Det är väl ingen överdrift att säga att 1971 var ett dåligt år för svensk ekonomi. Konturerna till en slutsummering börjar nu synas i kalla siffror. Arbetslösheten var vid senaste mätningen 85 500 och många menar att den egentligen ligger långt högre. Tillväxten i svensk ekonomi avstannade så gott som helt under fjolåret. Prishöjningarna fortsatte att rulla – konsumentprisindex steg med 7 procent, men däri ligger också effekten av den höjda mervärdeskatten. De för barnfamiljerna så kännbara livsmedelspriserna steg med 11 procent. På två år har konsumentprisindex stigit med 14 procent. Den verkliga inkomstökningen för hushållen, när man tagit hänsyn till skatt och inflation, blev 2,8 procent. Många familjer råkade ut för allvarliga försämringar. Värdet av skattereformen började urholkas, främst genom snabbt stigande kommunalskatter. Industriinvesteringarna nådde inte alls upp till det mål som hade satts av regeringen och låg under den ökning som 1970 års långtidsutredning bedömt som nödvändig för att vi långsiktigt skall klara näringslivets konkurrenskraft. Inom enskild industri ökade investeringarna bara med 1,8 procent, och ökningen ligger så gott som helt på de stora företagen.

Onsdagen den
2 februari 1972

Allmänpolitisk
debatt

Inte på många år har jag varit med om att de bekymrade människor som ringer eller skriver till oss politiker i så hög grad vill tala just om sin egen ekonomiska situation. Pensionärer, barnförsörjare och familjer som drabbats av bortfallna förmåner och höjda daghemstaxor vid en liten inkomstökning som skatt och inflation i stort sett suger upp vill tala om att det är för stor skillnad mellan den grå vardag som de tycker sig leva i och de paroller som de får höra från regeringssidan. Nog var det märkligt att den socialdemokratiska regeringen tidigt låste sig vid en ekonomisk politik som försvårade möjligheterna att hålla arbetslösheten tillbaka. Man höll halsstarrigt fast vid en egenhändigt konstruerad ekonomisk teori som tycks gå ut på att konjunkturedgångar inte kan bekämpas med generella medel. Att av finanspolitiska skäl *höja* skatten – *det kan man tänka sig*. Men att tillfälligt *sänka* den, det avvisar man. Men just under en så djup nedgång som den vi upplever hade våra förslag haft en klart stimulerande verkan. Det finns beräkningar som visar att just nu på vintern 1972 skulle stimulansåtgärder av den typ och storleksordning som folkpartiet föreslog på sensommaren och som oppositionen i allt väsentligt enades kring den 2 november ha varit vad som behövdes. Men så sent som den 8 december avslogs – som statsministern erinrade om – de förslagen av socialdemokrater och kommunister här i kammaren. Det innebär alltså att Sverige nu under 1972 får dras med en onödigt hög arbetslöshet och att landet går in i den kommande konjunkturförbättringen – eller i varje fall den väntade konjunkturförbättringen – med sämre förutsättningar än vad som skulle behövt vara nödvändigt. Herr Palme leker en låtsaslek, när han här försöker antyda att vi skulle ha ändrat inställning sedan december.

Jag vill i förbigående, herr talman, skjuta in den parentesen att socialdemokraterna inte längre tycks nöja sig med att bara här i riksdagen och i utskottet försöka förhala våra motioners behandling. Nu tänker man tydligen genom sin majoritet i grundlagberedningen försöka stoppa rätten för enskilda riksdagsmän och grupper att motionera med anledning av under riksdagen inträffad händelse. Men det skall inte få ske i det fördolda. Herr Palme sade att "som alltid kommer vi att eftersträva en bred uppslutning kring de konkreta förslagen". Det låter något falskt mot bakgrund av vad jag nyss antydde. Och hur blir det i försvarsfrågan? Kommer denna strävan till en bred uppslutning kring de konkreta förslagen att vara regeringens handlingslinje?

Den centrala frågan i svensk ekonomi nu är hur man skall skapa trygghet i arbetet och därmed också resurser för en fortsatt reformverksamhet. Det är inte bara fråga om en arbetslöshet för dagen. Det är fråga om risker för en varaktig arbetslöshet på grund av strukturförändringar. Vårt recept är en beslutsam social-liberal näringspolitik. Vi hoppas kunna samla en så stark opinion för den att den regeringspolitik som bör avlösa den nuvarande får en klart liberal inriktning.

Det för löntagarna avgörande är stabila och utvecklingsbara företag. Men stabilitet och utvecklingsvilja brister för närvarande på många håll. En viktig orsak är osäkerheten om Sveriges anknytning till EEC, som statsministern berörde i sitt inlägg – även om han inte ville erkänna att det råder en ovisshet. Det är i själva verket en ovisshet som håller på att

utvecklas till en visshet om att regeringen, delvis genom sin egen fumlighet, på många viktiga punkter inte kan uppnå sina egna förhandlingsmål.

Vi klargjorde folkpartiets inställning i EEC-frågan i EEC-debatten här den 2 december. Vi har inte ändrat uppfattning på något sätt sedan dess. Frågan om medlemskap är avförd från de förhandlingar som nu pågår. Det är nu angeläget att med kraft ställa sig bakom förhandlingsdelegationen för att få ut bästa möjliga resultat i denna förhandlingsomgång. Men därmed är sannerligen inte EEC-frågan löst för alla tider. Det står klart – vi förutsåg det tidigare, och andra har också understrukit det – att Sverige inte ens i bästa fall kan uppnå egna förhandlingsmål. Regeringen vill ha nära, omfattande och varaktiga förbindelser med EEC. De kommer inte att bli så nära som regeringen önskar. De kommer inte att bli så omfattande som regeringen önskar. De kommer tyvärr inte att bli så varaktiga som regeringen sagt att den önskar. Om därför den socialdemokratiska regeringen nu skulle slå sig till ro med resultatet av denna förhandlingsomgång, skulle det vara allvarligt inte bara från industriföretagens utan också från löntagarnas – arbetarnas och tjänstemännens – synpunkt. Inte minst LO:s ordförande har här i kammaren framhållit riskerna för sysselsättningen om vi inte får en tillfredsställande uppgörelse med EEC. Två handelsministrar har klart sagt ifrån att ett handelsavtal inte är tillräckligt. Handelsminister Feldt sade vid Industrieförbundets årsmöte förra året att ett rationellt utnyttjande av vårt lands produktiva resurser kräver en mera långtgående integration än vad enbart frihandel innebär. Och nu tycks vi få mindre än frihandel.

Det vore nu på sin plats att regeringen erkände att den misslyckats och så snart det aktuella avtalet är slutet satte i gång de interna förberedelserna för en ny avtalsomgång – avtalet skall ju vara utvecklingsbart. Vi måste på allt sätt försöka komma med i arbetet på industripolitikens och det teknologiska samarbetets områden samt på de övriga europeiska samarbetsområdena. Det förhållandet att Sverige på grund av sin neutralitetspolitik inte kan delta i vissa former av samarbete bör göra det desto angelägnare för oss att ta aktiv del på andra områden. Vi kan inte räkna med gensvar från de europeiska länderna om vi inte tydligt visar att vi inte deltar i samarbetet enbart för att få ut egna fördelar; de har rätt att kräva att vi klart säger ut att vi vill vara med och bygga en fredlig framtid för Europa, och det är ett av huvudsyftena med EEC.

Denna målsättning är självfallet förenlig med neutralitetspolitiken. Vid debatten den 2 december 1971 sade statsministern också att folkpartiets inställning i EEC-frågan från neutralitetssynpunkt är all right. Vi har inte ändrat uppfattning, och jag utgår från att statsministern inte heller har gjort det. Men med anledning av statsministerns sätt att lägga upp det vill jag säga ut, att lika självklart som det är att riksdagen lägger fast innebörden i Sveriges neutralitetspolitik, lika självklart är att enskilda grupper och personer skall ha rätt att framföra sin egen mening.

Den bristande tilltron till möjligheten att nu nå en tillfredsställande lösning i förhållande till EEC är alltså en av förklaringarna till att vi inte får fram den investeringsvilja och den framtidstro som behövs i ekonomin.

Den nuvarande näringspolitiken bygger på tanken att nya expansiva och högproduktiva enheter skall ge arbete åt människor som blir arbetslösa genom nedläggningar och rationaliseringar. Nu får vi inte ens fram dessa enheter. Men det är en annan farlig sida som vi länge har varit medvetna om; denna överflyttning av anställda till högproduktiva företag fungerar inte helt i praktiken. Vid varje nedläggning finns en växande minoritet som inte bereds sysselsättning på den öppna marknaden, ett allt större antal människor känner otrygghet och slås ut från den öppna marknaden.

Strukturuomvandlingen kan gå för fort. Kraftigt nedpressad lönsamhet för företagen och vikande investeringsutveckling är i högsta grad ett problem för löntagarna. När Statsföretag AB i en delårsrapport förra året konstaterade att vinsten inom koncernen var otillräcklig för att kunna erbjuda trygghet åt alla anställda var det ett uttryck för detta självklara samband mellan en rimlig lönsamhet och möjligheten att bereda arbete.

Det finns, som folkpartiet påpekat i en motion till årets riksdag, siffror som tyder på att denna utveckling nu går i allt snabbare takt. Arbetslöshetsriskerna har brett ut sig till nya grupper. Antalet arbetslösa eller arbetslöshetshotade tjänstemän har ökat starkt. Till detta kommer alltså den s. k. svårplacerade arbetskraften, som nu bereds sysselsättning med olika medel, samt en omfattande dold arbetslöshet, främst bland ungdomar och kvinnor.

Vi menar att en socialliberal blandekonomi ger bättre förutsättningar för en politik, där stabila företag förebygger arbetslöshet och människors otrygghet. Med ett bättre klimat för företagens långsiktiga utveckling kan man också förhindra ökad stress i arbetslivet och alltför snabb omflyttning. Men då går det inte att staten försöker styra företagen i detalj från kanslihuset. Tanken att man skulle sätta in av staten utsedda styrelserepresentanter i de med varann konkurrerande industriföretagens styrelser kan vi, som jag många gånger har sagt, inte godta. Nu framskymtar det i statsministerns inlägg här i dag att regeringen sluter upp, sent omsider, kring vår tanke att det viktiga nu är styrelserepresentation för de anställda i de egna företagen. Det har sagts att regeringen har gett upp tanken att följa insynsutredningen med särskilda statsföreträdare i styrelserna. Kan vi få den uppgiften bekräftad här i dag, herr statsminister?

En andra viktig förutsättning för löntagarnas trygghet är en konjunkturpolitik som är i takt med ekonomins svängningar. Ovilja att utnyttja de medel som står till förfogande i en lågkonjunktur leder ju, som har skett, till outnyttjad kapacitet och till ökande arbetslöshet.

Vad som är viktigt, när vi nu har råkat i otakt med konjunktursvängningarna, är alltså att få till stånd en hög finanspolitisk beredskap, som fungerar redan innan vi kommer in i ett annat konjunkturläge, och att den beredskapen verkligen utnyttjas. Jag tror att de allra flesta håller med om att vi inte har råd att upprepa 1969–1970 års utveckling, då järnhårda kreditrestriktioner bröt av investeringsviljan, speciellt hos de mindre och medelstora företagen.

På löntagarhåll är det allt fler som upplever det meningslösa i den ständiga kapplöpningen mellan löner, skatter och höjda priser. Behovet

av en samordning -- under respekt för annan part -- omvittnas av många fackliga ledare. En stabiliseringskonferens ger möjligheter till en bred diskussion om näringslivets situation och löntagarnas krav. Den kan på ett verksamt sätt förbättra möjligheterna att nå en överenskommelse även i själva avtalsrörelsen, en överenskommelse som inte blir starkt inflationsdrivande utan ökar tryggheten i sysselsättningen. Men då måste den självfallet inkallas i god tid före nästa avtalsrörelse; egentligen borde den börja förberedas redan före den här sommaren.

I det här sammanhanget, herr talman, vill jag skjuta in att staten har en olöst avtalsfråga hängande sedan den förra avtalsrörelsen. Två huvudorganisationer befinner sig i ett avtalslöst tillstånd i förhållande till staten. Nu har en av dem, SR, vänt sig till regeringen och till partierna för att söka normalisera förhållandena. Med tanke på den bitterhet det vållat bland många statstjänstemän att just de organiserade gått miste om de retroaktiva pengarna på grund av sin lojalitet mot den egna fackliga rörelsen måste det finnas anledning för staten att se efter om det går att finna en engångslösning. Arbetsdomstolens utslag gör ju att en generositet från statens sida inte rimligen kan ges någon prejudicerande innebörd. Någon skyldighet för staten att betala ut den retroaktiva lönen finns inte.

När jag för ett år sedan gav besked här i kammaren om folkpartiets inställning till det lagförslag som regeringen efter jämkningar lade fram, sade jag ut att staten måste vara angelägen att undvika kvardröjande misstämningar bland statstjänstemännen på grund av det övertag som man skaffade sig genom lagen. Jag vädjar därför nu till regeringen att efter överläggningar i riksdagens lönedelegeration och självfallet också i den s. k. OAS, som ju är en samarbetsdelegation mellan kommunförbundens lönedelegeration och avtalsverket, söka finna en lösning, som gör att staten och huvudorganisationerna kommer ur det här avtalslösa tillståndet.

Att arbetsmarknadspolitiken i stort måste inriktas på att i större utsträckning än nu satsa på förebyggande åtgärder är också någonting som är utomordentligt angeläget för löntagarorganisationerna. Vi har lagt fram ett program för en sådan upprustning. Dit hör utbyggnad av arbetsförmedlingarna, större möjligheter att förmedla arbeten mellan olika orter och en skyldighet att anmäla lediga jobb med undantag för företag med upp till tio anställda. Vi har ju fått en öppen kundservice på arbetsförmedlingarna som i och för sig är utomordentligt värdefull och som passar mycket bra i ett läge med överskott av lediga platser, men det gäller nu att utforma den så, att arbetsförmedlaren har en chans till en aktiv förmedlingsinsats även i det motsatta konjunkturläget. Och nog tror jag att många förmedlare sänder en varm tanke till generaldirektör Öberg i invandrarverket som vill göra den utländska arbetskraften mera lättplacerad genom att driva på regeringen så att svenskundervisningen blir av i effektiva former.

Jag lämnar det här avsnittet, herr talman, särskilt som Cecilia Nettelbrandt i sitt anförande kommer att närmare belysa en rad frågor.

Men vad jag inte kan lämna är den utveckling mot ett litet antal stora företagsjättar som mer och mer har präglat svensk ekonomi. Den innebär risker för försämrad dynamik och konkurrens i ekonomin. De mindre och medelstora företagen är nödvändiga; de som arbetar där gör

ovärderliga tjänster för folkhushållet och har samma rätt som andra att ställa krav på trygghet.

Ett grundproblem för dessa företag är bristen på riskvilligt kapital. I fjol fick vi höra att den sedan länge sittande kapitalmarknadsutredningen skulle komma fram med förslag om åtgärder, men inget mer har hänt. Vi kan inte vänta år ut och år in på den utredningen.

Därför bör man inrätta ett särskilt finansieringsinstitut för de mindre och medelstora företagen. Ett sådant förslag har arbetats fram av den statliga delegationen för dessa företag men av någon anledning stoppats i kanslihuset. Ett dylikt institut skulle kunna vara till betydlig hjälp inte minst för de familjeföretag som brottas med väldiga finansieringsproblem. Om sedan investmentbolagen kunde inrikta sig på att i större utsträckning köpa minoritetsposter i medelstora företag i stället för att helt ta över, skulle många familjeföretag kunna leva vidare med förstärkt ställning.

Här är alltså en situation där sakläget i stort sett är känt. Utredningar finns, förslag finns, men ingenting händer. Vad tänker den socialdemokratiska regeringen egentligen göra för småföretagen? De har rätt till ett besked.

Den socialliberala blandekonomin bygger på tilltron till de enskilda människornas initiativkraft, deras förmåga och villighet att satsa och ta ansvar för näringslivets utveckling. Ett tryggt näringsliv kan inte kommenderas fram. Det är från den utgångspunkten som vi kräver ett klart och entydigt erkännande av löntagarnas rätt till medbestämmande i arbetslivet också i lagstiftningens form.

Det är – och jag riktar mig direkt till statsministern – ganska fantastiskt att höra statsministern tala om industriell demokrati, miljöpolitik, riksplanering och en näringspolitik som ger sysselsättning och trygghet för de anställda som om det vore ett monopol för socialdemokratin. Den sociala liberalismen har ju under 30 år fört fram dessa frågor och ofta varit pådrivande. Tag nu exemplet med styrelserepresentationen för de anställda! Vem var det som låg i täten därvidlag – socialdemokratin eller folkpartiet? Men vad vi har motsatt oss är ju den övertro på socialistiska lösningar som har funnits inom socialdemokratin även på senare år och som i så hög grad präglade er politik och er propaganda mellan 1967 och 1969. Vi lägger fram ett socialliberalt alternativ till den regeringspolitik som så många har fått pröva i praktiken och blivit besvikna på.

Men vi är väl medvetna om att även om vi skulle få igenom den form av arbetsdemokrati på olika nivåer som vi syftar till, så kommer vi inte att kunna lösa intressekonflikterna och skapa någon sorts gläntig harmoni. Det viktiga är ändå att dessa nya former för medbestämmande ger möjligheter att sprida makt och ansvar så att man förlöser krafter hos de människor vilkas kunskaper och erfarenhet i många fall har lämnats outnyttjade i de större företagen.

Vi har nu en situation som innebär ett naturligt tillfälle att ta ett viktigt steg mot en bättre arbetsdemokrati. Men då har det lagts fram ett förslag till en ny aktiebolagslag som inte tillgodoser de här synpunkterna. I likhet med bl. a. TCO och LO finner vi det naturligt att frågan om de

anställdas representation i företagens styrelser trots det här förslaget nu får sin lösning. Därför bör lagförslaget i berörda delar stoppas så att vi genom snabbutredning kan få fram underlag för en riktig lösning.

Det har tyvärr rätt länge varit så att socialdemokratin har förnekat en del av de problem som har uppkommit genom att, som jag sade i början, människorna frågar efter service och stöd från det allmänna i ökad utsträckning samtidigt som de anmäler en påfallande skattetrötthet. Det är inget tvivel om att många nu är oroad över de höga marginalskatterna och de samlade effekterna av nedtrappade bidrag och upptrappade avgifter och skatteskalor.

Från socialdemokratin har vi fått höra att marginalskatterna egentligen bara är ett problem för höga inkomstagare, trots att de går upp till bortemot 60 procent redan vid inkomster kring 30 000. Socialdemokraterna har sagt att människor egentligen inte bryr sig om den höga skatt de får på extrainkomster eller lönetillskott utan bara ser till den totala skatten. Det skulle betyda att människor inte är intresserade av löneökningar, och det stämmer inte. Finansministern har nyligen visat sitt ointresse för de samlade margineffekter som uppstår genom å ena sidan avtrappade bidrag och upptrappade avgifter, å andra sidan höga marginalskatter. Men det är just dessa dubbla margineffekter som i själva verket slår så hårt. Det går inte längre att skjuta de här problemen ifrån sig.

Vi sätter då två åtgärder främst. Den första gäller indexskyddade skatteskalor. Den innebär att man sätter stopp för automatiska skattehöjningar som beror på inflationen.

Den andra huvudfrågan gäller stödet till barnfamiljerna. Vi kan inte acceptera att den utvecklingen, att barnfamiljerna drabbas av en allvarlig förskjutning till sin nackdel, får fortgå.

Vi vill inte nu i detaljer binda oss för hur stödet skall utformas, eftersom vi tycker det är riktigt att avvakta resultatet av familjepolitiska kommitténs arbete. Men vi menar att det är en absolut nödvändighet att nästa år fatta beslut om de första stegen mot en systematisk upprustning av stödet till barnfamiljerna, och vi tänker inte lämna regeringen någon ro på den punkten.

De här reformerna av skattesystem och barnstöd hänger samman med vårt krav på rättvisa åt kvinnorna. Vi har utförligt utvecklat detta i motion till årets riksdag, och jag skall därför inte nu gå in på saken.

Men vad som är viktigt, herr talman, är att den skatteutredning som riksdagen har begärt verkligen kommer i gång. Och den här gången vill vi inte vara med om den typ av kanslihusstyrda utredningar som det har funnits så många exempel på under senare tid. Finansministern och regeringen förlorade i höstas en viktig votering om det här. Acceptera nu, herr finansminister, riksdagens beslut och försök inte bakvägen styra utredningsarbetet med ritningar som i hemlighet fastställs i kanslihuset! Vi har tillsammans med centerpartiet pekat ut hur de direktiv bör vara beskaffade som skall utfärdas. De är helt offentliga – de finns i vår gemensamma skattemotion.

Men för att klara den här ekvationen är det nödvändigt att gripa till en bättre offentlig hushållning och systematiskt undersöka alla möjligheter

till besparingar. Vi har låtit en särskild arbetsgrupp gå igenom detta och har pekat både på konkreta besparingsmöjligheter och på en sådan förbättrad perspektivplanering att på lång sikt verkligen en riktig prioritering skulle bli möjlig.

Men ingenting av allt det här får vara självändamål. Vi behöver en bättre hushållning för att få råd med reformerna, vi behöver en ekonomisk tillväxt för att över huvud taget svara mot människornas krav. Det som vi kanske hittills har försummat både i debatten och i handlandet är ju att se till att tillväxten får det rätta innehållet, och jag kan där i mycket ansluta mig till slutavsnittet i statsministerns anförande. Vi behöver en mera utvecklad teknologi för att undvika de skador på människor och miljö som en mera primitiv teknologi åstadkommer.

Då kommer hela den väldiga miljökris in som så många debattörer på sistone har fört fram och som skulle innebära att vi genom befolknings-explosionen, genom otillräcklig tillgång på födoämnen, genom misshushållning med energiresurserna skulle gå mot en förödande kris någon gång vid mitten av 2000-talet. Jag tror, herr talman, att det är angeläget att vi inte löser upp hela den politiska debatten genom att tro att vi nu skulle kunna klara det här hundraårsperspektivet. Det viktiga är att fullfölja de uppgifter som ligger framför oss på det globala planet under de närmaste två tre decennierna, därför att det är då det avgörs om vi skall hinna klara den kapplöpning med tiden som måste till för att inte den tredje världens problem skall växa oss över huvudet.

I detta väldiga dilemma kommer den svenska riksdagen till en avgörande punkt i sitt arbete. Det gäller vad vi även i ett svårt ekonomiskt läge är beredda att sträva mot och försöka samla det svenska folket omkring. Vi får inte skjuta ifrån oss de åtaganden gentemot de fattiga folken som denna riksdag har gjort. Det är ju ingen konst att vara vän av u-hjälp när ekonomin är i sin ordning; det är när åtagandena verkligen kräver uppoffringar som solidariteten sätts på prov. Och det är detta som 1972 års riksdag kommer att ställas inför.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Det gångna året har varit ett dåligt år. I flera bemärkelser. Det var det år då antalet arbetslösa var högre än tidigare under efterkrigstiden. Det var det år då vårt land utnyttjade sina tillgångar sämre och tillväxttakten var lägre än på många årtionden. Det var det år då regeringen själv drev fram motsättningar på arbetsmarknaden så att tvångsingripande i en fri avtalsrörelse blev alternativet till ett samhälle ur funktion, ingrepp som herr Helén berörde för en kort stund sedan och vilkas konsekvenser för statstjänstemännen han påminde om. Jag delar herr Heléns slutsatser, inte minst med åberopande av de uttalanden som jag gjorde här i riksdagen då fullmaktslagen genomfördes.

1971 var det år då regeringen stängde den dörr den själv öppnat för integration med EFC. Det var det år då regeringen byggde sin ekonomiska politik på önsketänkande. Då regeringen nästan obegripligt konsekvent lyckades länka den ena felaktiga spådomen till den andra. Ett år kännetecknat av en förbryllande passivitet — som i sista hand gick ut över många människor utan arbete.

1971 var det år då initiativet låg — inte hos regeringen, utan hos den

borgerliga oppositionen. Våra förutsägelser stämde med utvecklingen månad efter månad. Det var vi som presenterade de konstruktiva förslagen för att bryta den nedåtgående sysselsättningskurvan, för att stimulera verksamheten i ett undersysselsatt samhälle och för att *förebygga*, inte enbart – som regeringen – *i efterhand* komma till rätta med arbetslöshetens problem.

Det var det år då regeringen lyckades vederlägga sina egna stolta slagord från 1970 års valrörelse, nämligen att prisökningar inte skall bekämpas med arbetslöshet och att näringspolitiken skall garantera rätten till arbete och trygghet. Och i stället för att utnyttja den möjlighet till samförstånd kring en aktiv sysselsättningspolitik, som de tre stora oppositionspartiernas alternativ vid höstriktdagens öppnande erbjöd, valde socialdemokraterna strid. Partitaktik gick före sysselsättning.

Någon har kallat årets statsverksproposition för en "avbarrad julgran", men statsverkspropositionen är fördenskuil inte ointressant. Den är motsägelsefylld. Den var avsedd som ett försvar för 1971 års politik. Men dess faktiska innehåll bekräftar inte bara den kritik som den samlade oppositionen riktade mot regeringens konjunkturbedömningar och politik under förra året utan också hur rätt moderata samlingspartiet haft i sin argumentation mot den socialdemokratiska ekonomiska politiken under en lång följd av år, nämligen att regeringens högskattepolitik, som målmedvetet har fört över tillgångar och möjligheter från den enskilda till den offentliga sektorn, till sist måste medföra allvarliga risker för sysselsättningen och välståndsutvecklingen för åren framöver.

Hade socialdemokraterna inte fått hjälp av kommunisterna då de i höstas avvisade oppositionspartiernas stimulanspaket, skulle vi i dag ha haft en mera aktiv samhällsekonomi, flera människor i arbete och mindre risker för fortsatt arbetslöshet än vad vi nu har. Vi skulle dessutom – något som inte är mindre viktigt – ha haft större handlingsfrihet vid den tidpunkt, som finansministern tydligen nu finner mera avlägsen än för ett år sedan, då konjunkturen vänder uppåt och ekonomin åter riskerar överhettning.

Att regeringen – den tvärsäkra attityden till trots – är bekymrad är förklarligt. Med sina nära kontakter med den s. k. rörelsen kan den socialdemokratiska minoritetsregeringen inte vara omedveten om den oro som gör sig gällande på arbetsplatserna ute i landet. Det verkar mot den bakgrunden nästan drömligt att ta del av de försök att lugna de sina, som landets statsminister Olof Palme gör under sina olofsgator runt om i landet. Arbetslösheten är inte så stor som den illsluga oppositionen vill göra gällande, heter det. Det vittnar om "ett förlegat klasstänkande" att göra gällande att de mer än hundratusen som omskolas i AMS:s regi saknar sysselsättning, påstod herr Palme exempelvis i Karlstad helt nyligen. Ungefär lika många studerar ju vid våra universitet, och man kan "säga att AMS är vårt andra universitet". Och det finns ingen egentlig skillnad mellan beredskapsarbete och andra jobb. Det är bara en "bokföringsfråga" om en väg byggs på vanligt sätt eller som beredskapsarbete. Vi måste "hitta på ett annat namn än beredskapsarbete" menar statsministern. Då kanske vi kommer bort från det "felaktiga synsättet".

Så kan man resonera om man vill bedra sig själv och dölja sitt

misslyckande. Redan George Orwell lärde att verkligheten kan förändras genom att begrepp och definitioner görs om. Om AMS blir vårt "andra universitet", skulle friställning alltså innebära kvalificering för universitetsutbildning. Men nog är det väl ändå ett uttryck för cynism hos ett lands statsminister att söka intala människor, som förlorat det jobb de utbildats för och därför blir tvingade att omskolas eller arbeta på beredskapsvägar, att den otrygghet de faktiskt upplever är ett uttryck för en föråldrad terminologi eller bokföringsmässig slentrian.

Både omskolningsåtgärder och beredskapsarbeten är nödvändiga. Vi måste leva vidare med dem, bl. a. för att klara de påfrestningar som teknisk utveckling och internationell konkurrens utsätter vårt samhälle för. Men de är inte självändamål. Det vore mycket bättre om vi kunde leva utan dem.

Om en månad har vi den finanspolitiska debatten här i kammaren. Vi får då tillfälle att fördjupa oss i regeringens och oppositionspartiernas finanspolitiska och samhällsekonomiska bedömningar och att analysera de eventuella olikheterna i prognoserna för kommande budgetår. Jag skall inte föregripa den debatten utan i stället ta upp några generella problem, som allt tydligare avtecknar sig i ett längre perspektiv.

I centrum för den socialdemokratiska förkunnelsen har under senare år stått kravet på "det starka samhället". Herr Palme kom tillbaka till det i sitt inledningsanförande för en stund sedan. Moderata samlingspartiet har ingalunda bestridit, herr Palme, att teknik och utveckling kommer att ställa krav på det offentliga, i vissa hänseenden större krav än tidigare. Men vi har påvisat att det för att förverkliga sådana krav fordras en bedömning av vilka samhällsuppgifter som är de viktigaste. Mindre betydelsefulla måste stå tillbaka för mera betydelsefulla. Vi har också pekat på att om samhället skall göras starkare än det nu är, måste detta innebära en överföring av makt, befogenheter och resurser – pengar eller personal – till den offentliga sektorn med härav följande obevekligt minskad rörelsefrihet och begränsade möjligheter för den enskilde att förfoga över resultatet av sin möda. En sådan resursöverföring till det offentliga är – har vi gjort gällande – på sikt ägnad att minska den enskilda individens handlingsfrihet och ansvarsområde och att sänka tillväxttakten i ekonomin i så stor utsträckning, att vårt lands möjligheter att förverkliga de betydelsefulla mål som man ställer upp för vår politik försämras eller upphör.

Detta är inget nytt, herr talman. Vad som är nytt är den bekräftelse av dessa våra teser som de senaste årens finansplaner förmedlar till läsarna. Årets finansplan är tydligare än många tidigare. Vi kan där konstatera att *hela* den del av bruttonationalproduktens ökning som de enskilda arbetstagarna beräknas arbeta ihop kommer att berövas dem för det första i direkta och indirekta skatter och för det andra genom den prisstegring som förväntas äga rum under året. Ökningen av den offentliga sektorns utgifter år 1972 motsvarar inte mindre än 98 procent av hela den väntade ökningen av bruttonationalprodukten. I andra relationstal uttryckt innebär detta att så gott som hela utgiftsstegringen i förhållande till föregående budgetår – i löpande priser 13,4 procent – är automatiskt betingad och att mindre än 1 procent står till förfogande för

nya utgifter och reformer. Om något illustrerar den bristande handlingsfrihet som socialdemokraternas politik har lett fram till är det sådana siffror. Vi står nu – för att citera statsminister Olof Palme själv i senaste numret av *Veckans Affärer* – ”inför ett väldigt tryck” som tvingar 1970-talet att arbeta med ”benhårda prioriteringar och stor återhållsamhet med alla utgifter”. Den offentliga sektorn kan inte, sade statsministern, ”tillåtas expandera i samma takt som under 60-talet”.

Nej, herr talman, det kan den verkligen inte. Och när man tar del av finansministerns analys av och argument mot den kommunala expansionen under de gångna åren återfinner man samma argument som vi moderater år efter år har riktat mot expansionen inom hela den offentliga sektorn. Finansministern kräver nu att den kommunala expansionen skall rätta sig efter tillväxttakten så att samhällsekonomin inte skall komma i obalans och så att de enskilda hushållen skall få pengar över för egen fri konsumtion. Herr Sträng har så rätt, så rätt. Men alla år då vi har ställt *samma* krav på samhällsekonomin har vi bara bemötts med spydigheter från regeringsbanken.

Och våra år efter år framförda krav i riksdagen – som inget annat parti har ställt sig bakom – att den offentliga expansionen i princip inte skall gå snabbare än bruttonationalproduktens tillväxt har byggt på insikten om att välstånd, tillväxttakt och individuell rörelsefrihet annars skulle undergrävas. Våra farhågor har nu besannats.

Långtidsutredningens prognoser har kastats över ända. Och de byggde som bekant på att vårt land för att inte komma på efterkälken i utvecklingen måste åstadkomma en årlig investeringsökning av i genomsnitt 6,5 procent och en motsvarande produktionsökning av 5 procent under de närmaste fem åren – siffror som vi redan ligger långt under.

Men regeringen säger sig i statsverkspropositionen vara belåten med förra årets investeringsuppgång. Med hänsyn till vad vi fordrar av framtiden var det året klart otillfredsställande då det gällde industrins investeringsuppgång. Och år 1972 tycks inte bli bättre. I början av 1971 räknade finansminister Gunnar Sträng med en uppgång av industrins investeringar med 12 procent. Den verkliga siffran kommer att ligga någonstans omkring 5 procent och för nästa år beräknas ökningen till 2,3 procent.

Om man vill göra gällande att detta är ”glädjande höga” siffror och att de är ett uttryck för ”näringslivets positiva framtidstro”, då har man verkligen inte stora anspråk. I varje fall inte om man vet – och det måste finansministern veta – att av förra årets mycket blygsamma investeringsökning den privata industrin svarade för mindre än 2 procent. I själva verket har våra industriinvesteringar under hela den senaste femårsperioden inte ökat med mer än 14 procent sammanlagt, således ett dåligt genomsnitt av bara några procent, dvs. klart mindre än inom EEC och Västeuropa i dess helhet.

Den här utvecklingen, herr talman, är ett uttryck för den bristande tillförsikt som i alltför hög grad karakteriserar svensk företagsamhet i dag. Och sådana fakta kan regeringen inte dölja genom missbruk av statistik. Om jag bortser från de största och väl konsoliderade företagen – företag med förgreningar utanför riket, företag som under efterkrigs-

tiden kunnat bygga upp reserver, god likviditet och förutsättningar för att överbygga konjunktursvackor — är lönsamheten till följd av kostnadsutvecklingen här hemma och den internationella konkurrensens tryck avgjort mycket lägre än vad den har varit tidigare. Antalet konkurser i vårt land — relativt sett — var förra året omkring tio gånger större än i Västtyskland och Förenta staterna. Självfinansieringsgraden har sjunkit. Behovet av upplåning och krediter har ökat. Förmågan att göra riskfyllda satsningar har därmed begränsats. Forsknings- och utvecklingsmöjligheterna likaså. Särskilda problem möter landets flera tusen familjeföretag med hundratusentals anställda. Och den allmänna atmosfär för vilken socialdemokraterna inte kan frånta sig ansvaret har påverkat framtidsbedömningen. Kampanjer och misstroendeförklaringar från socialdemokratisk sida, förmedlade och ofta förgrovade av massmedia, men framför allt frånvaron av generella, aktiva näringspolitiska stimulansåtgärder kan i längden inte lämna näringsverksamheten oberörd.

”Svartmålning som vanligt”, kommer regeringsbankens representanter att säga. ”Ogrundade beskyllningar, vanmäktigt kraxande från korpar”, brukar det också heta. Jag är van vid det. Men gå ut och fråga de människor som jag har talat om! Även företagsamheten är ju en rörelse, som kan vara värd att lyssna på — inte minst därför att det är den som ger jobben. Vi har fortfarande — trots regeringspolitiken — hundratusentals företagare i vårt land.

Jag fick nyss en lapp från en av mina medarbetare. En företagare i Storvik med 50 anställda — jag har hans namn, men jag vet inte om jag skall nämna det — hade lyssnat på debatten här för en stund sedan och sedan ringt hit. Han sade att han var ”högeligen förbannad”. Han ville enträget att jag skulle föra en fråga vidare till landets statsminister, och jag skall göra det. Han sade så här:

”Herr Palme framhöll i sitt anförande att svenska folket känner oro för sysselsättningen. Varför gör det det? Jag vill att herr Palme skall upplysa svenska folket om varför det känner denna oro. Är det för att socialdemokraterna har suttit i regeringen i så många år eller är det av andra skäl? Vad menar herr Palme? Är regeringen skyldig? Är regeringen helt oskyldig? Har regeringen inget ansvar alls för den oro för sysselsättningen som finns ute bland företagen?”

Jag vidarebefordrar frågorna.

Oron är som sagt påfallande. Och en avvaktande hållning bland företagarna till nya initiativ är en konsekvens därav. Oskickligheten och tafatheten då det gäller Sveriges anknytning till EEC har inte gjort saken bättre. Näringsidkare som dagligen handskas med ekonomiska realiteter möter marknadsproblemen, och de vet hur komplicerat det internationella varuutbytet vägnät är. De är djupt oroad inför den framtid i vilken de stolta appellerna om ”nära, varaktiga och omfattande förbindelser” med den europeiska stormarknaden efter bara tre fjärdedels år har räknats ner till ett handelsavtal med begränsningar till Sveriges nackdel i olika hänseenden. Och nu skall dessa människor dessutom skrämmas till tystnad genom angrepp och kritik för bristande neutralitetspolitisk trovärdighet.

Låt mig påminna regeringen och kammaren om att regeringen för

mindre än ett år sedan ansåg att Sverige kunde förhandla även om medlemskap och hävdade denna mening med eftertryck i internationella sammanhang. Herr Palme reste runt och charmade folk i Europas huvudstäder och drev denna tes. Sedan gjorde regeringen en helomvändning utan att belägga nödvändigheten härav. Trovärdighet är uppenbarligen ett relativt begrepp.

Herr Palme inledde sitt anförande i dag med att ställa frågor till de olika partiledarna. I och för sig var de onödiga; jag har för vår del givit klara svar förut. Herr Palme vet var vi står. Men eftersom frågan ställdes skall jag besvara den. Jag skall svara på följande sätt när det gäller de tre punkter som regeringen kom med.

Vi delar regeringens uppfattning i två punkter. För det första skall Sverige fortsätta att driva en fast och konsekvent utrikespolitik. Jag har kritiserat regeringen, för jag tycker att den ibland inte har drivit en tillräckligt fast utrikespolitik. För det andra har vi en klart positiv inställning till samarbetet ute i Europa.

När det gäller den tredje punkten, att det är klart att fullt medlemskap är oförenligt med svensk neutralitetspolitik, är mitt svar: Det vet vi inte. Det har inte från svensk sida förts de förhandlingar som skulle ha klarlagt om så är fallet eller inte.

Jag skall för säkerhets skull besvara kammaren med att lyssna på vad vi i vår partimotion har sagt härom. Det tar bara två minuter.

”Medlemskapet ger de bästa möjligheterna för den till Sverige lokaliserade produktionen att framgångsrikt konkurrera på den västeuropeiska marknaden. Därför ger medlemskapet också den bästa grundvalen för ökad sysselsättning och höjd levnadsstandard.

Den svenska utrikespolitikens uppgift är att bevara fred, frihet och oberoende åt vårt land. Den skall främja förståelse och samverkan mellan nationer och folk samt befordra ekonomiskt och socialt framåtskridande i alla länder. Det råder allmän enighet i vårt land att dessa syften bäst tjänas genom ett fasthållande vid den traditionella huvudlinjen i vår utrikespolitik, alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig. Även samarbetet med EEC måste utformas efter denna huvudlinje och kunna förenas med den utrikespolitiska handlingsfrihet som utgör det väsentliga elementet i den alliansfria politiken. Det mål som bör eftersträvas är därför medlemskap i EEC förenat med de garantier som vårt land anser erforderliga för fortsatt svensk neutralitetspolitik.

Då Sveriges regering den 18 mars 1971 deklarerade att medlemskap i EEC icke var förenligt med en oberoende svensk utrikespolitik, åberopades som främsta motiv det politiska samarbete som innefattades i de s. k. Davignon- och Wernerrapporterna. Därmed bröts den handlingslinje som Sverige följt sedan 1967, enligt vilken vårt land förklarat sig berett att förhandla om varje form för samarbete med EEC inom Romfördragets ram under förutsättning av erforderliga garantier för självständig svensk neutralitetspolitik. Moderata samlingspartiet kritiserade regeringens ändrade ståndpunktstagande och gjorde gällande dels att säkra slutsatser ännu inte kunde dragas beträffande räckvidden av Davignon- och Wernerrapporternas förpliktelser i skilda hänseenden, dels att de år 1967 inledda öppna förhandlingarna borde fullföljas för att därvid få

fastslaget huruvida och i vad mån EEC vore villigt att ge vårt land de förbehåll som Sverige" – Sverige självt alltså – "kunde anse erforderliga för fortsatt neutralitetspolitik.

Regeringens deklaration den 18 mars är ett utrikespolitiskt faktum. Eftersom emellertid enligt vår mening medlemskap på sikt måste vara bäst ägnat att tillgodose svenska önskemål om utrikespolitiskt och ekonomiskt oberoende och handlingsfrihet, bör den svenska förhandlingspositionen gentemot EEC eller det resultat som nu kan ernås icke betraktas som en gång för alla låst. Utvecklingen inom EEC, liksom på det utrikespolitiska fältet över huvud, bör följas med uppmärksamhet. Så snart förutsättningarna därför föreligger bör Sverige åter aktualisera frågan om medlemskap i den Europeiska gemenskapen."

Kort och gott: Vi skall driva förhandlingarna *nu* för att nå bästa möjliga resultat, men vi skall fördenskull inte stänga dörren för en utveckling av samarbetet i en framtid, där medlemskap fortfarande för mig framstår som det mest angelägna målet.

Herr talman! Tekniskt och ekonomiskt har vi fortfarande Europas högsta välstånd. Men välstånd skall förvaltas och utvecklas. Detta ställer krav som måste uppfyllas, om välståndet inte skall förbytas i sin motsats, på samma sätt som gjorda investeringar måste amorteras och förräntas, om de inte skall bli värdelösa. Det är häri det brister. När den enskilde i dag betraktar sina möjligheter att förändra sin tillvaro och miljö som obefintliga, när han märker att nya uppoffringar och nya arbetsinsatser inte ger honom det utbyte han räknat med, känner han sig vanmäktig. I den mänskliga naturen – och den kan vi aldrig komma ifrån – ligger en nedärd strävan efter utveckling, att nå uppställda mål, att kunna förverkliga sig själv, att inte morgondagen skall bli dagen exakt lik, att knyta förhoppningar inte bara till tipsresultat och lotterivinster och till slumpartade avgöranden utan att kunna målmedvetet arbeta vidare för sin och sin familjs bättre framtid.

Det är en realitet i dag, herr talman, att ett stort antal familjer – framför allt de som varit oförsiktiga nog att skaffa sig barn och som ligger på den inkomstnivå som snart utgör genomsnittet i vårt land, nämligen mellan 30 000 och 45 000 kronor om året – inte har möjlighet att genom ökade arbetsinsatser förbättra sin ekonomi. Marginalskatterna tar större delen av förbättringarna, och hela deras inkomst fräts samtidigt ner av inflationen, av en penningvärdeförsämring, vars yttersta konsekvens blivit ett nytt räknesystem med femöringen som ettöring. Och när lönen stiger i pengar räknat – men inte i köpkraft – faller sociala bidrag bort.

Det här är ingenting nytt, inte alls. Detta vet alla. Fråga bl. a. TCO, som häromdagen tog sig friheten att än en gång påminna finansministern om hur större delen av dess medlemskrets upplever sin situation. Och de stora LO-grupperna befinner sig i samma läge. Den genomsnittlige heltidsarbetande LO-mannen ligger i dag på en inkomst över 30 000 kronor, alltså inom det skikt där möjligheterna att förbättra familjens ekonomi är utomordentligt små. Men av någon anledning är tydligen LO hövligare och gör sig inte påmint – i varje fall inte så det hörs.

Ute på arbetsplatserna, framför allt inom de mest konkurrensutsatta branscherna, inom de små och medelstora företagen, har känslan av

trygghet upphört. Under de många goda åren levde de anställda i säkerhet, i övertygelsen om att kunna räkna med att få vara kvar i sitt arbete så länge de önskade. I dag är osäkerheten inför framtiden förhärskande; känslan av otrygghet och oro dominerar.

Dessa osäkerhetslinjer går genom *hela* samhället. De garantier – för att ta ett annat exempel – för trygghet som den enskilde markägaren eller egnahemsägaren tidigare trodde sig ha i själva äganderätten har undergrävt. Det starka samhällets krav på att planera markens användning och att förfoga över marken för att genomföra sina planer, konfiskationen av tidigare fri glesbebyggelserätt, efterkrigstidens bostadspolitik, allt har syftat till eller medfört att den enskildes rättigheter minskat och de offentliga maktutövarnas rätt stärkts. Tryggheten för dem som står i vägen för den offentliga maktens anspråk har begränsats. Omgestaltningen under de senaste årtiondenas urbanisering har ryckt undan enskilda och familjer från tidigare gemenskap, som de inte har kunnat återskapa i tätorternas sterilitet. Vilsenheten i den nya, främmande miljö och avsaknaden av kontakter människorna emellan har skärpts av bristen på gemensamma värderingar. Rotlöshetens kalla miljö har blivit – det vet vi alla – en grogrund för stigande kriminalitets- och brottsutveckling. Den osäkerhet – eller skall vi inte rättare säga den förtvivlan – som därvid kommer till uttryck motsvaras av en minst lika hög grad av otrygghet hos de många som blir förvildningens och normnedbrytningens offer. ”Det starka samhället” – den yttersta garanten för säkerhet till liv och egendom – fungerar inte på det här området.

De som drabbas är framför allt de små i samhället, de gamla, den generation som byggt upp det välfärdssamhälle som nu visat sig innehålla så mycket av meningslös förstörelse och brist på respekt för andra människors liv och hälsa, integritet och egendom. Dessa drabbade känner sig utlämnade. De söker hjälp men kan ingen få. Resurserna sägs vara otillräckliga. Deras anmälningar blir ofta obehandlade eller leder inte till resultat. Det tjänar ingenting till att gå till polisen, heter det alltför ofta. Samhället svarar inte upp mot sin primära uppgift att ge skydd till liv och egendom. Det vet landets justitieminister.

Ovissheten inför framtiden finns i dag inte bara i glesbygden. Den finns också i tätbygden. I glesbygden gäller det att behålla eller skaffa arbete, att inte tvingas att bryta upp för att få sysselsättning i en ny omgivning. Inom tidigare gynnade orter finns på sina håll i dag en motsvarande känsla av att vara utlämnad. Även här har människorna knutits ihop av arbets-, familje- och vänskapsband. Och även dessa människor upplever tvångsförflyttningar som personliga tragedier. Hur motiverade sådana utflyttningar än kan te sig ur övergripande regional synvinkel, så ligger ytterst människornas känslor i botten.

Vad beror det nu på, herr talman, att så mycket blivit fel i det här samhället under bara några år? Ja, bl.a. förmodligen på att de högt spända förväntningarnas politik som den socialdemokratiska regeringen fört slagit tillbaka i besvikelse. Väljarna har förespeglats en framtid som inte visat sig vara byggd på verklighetens grund. Även visioner måste ju kunna realiseras. Varje reform och varje löfte måste också betalas av några. Och den dag de arbetande människorna finner att deras arbete inte

räcker till för att ge en bas för alla dessa löften och att det inte blir någonting över för att göra deras egen tillvaro bättre, då slår det tillbaka. De svikna förhoppningarna utlöser misströstan. Inget aldrig så starkt samhälle kan leva över de tillgångar som de enskilda människorna skapar tillsammans.

Svensk politik befinner sig just därför i dag vid en skiljeväg. Den *ena* vägen leder till att utnyttja detta i grund och botten rika samhälles alla möjligheter, att ställa krav på enskilda människors ansvarskänsla och arbetsamhet men också att ge dem möjligheter att förverkliga dessa två egenskaper. Den *andra* vägen är att fortsätta på den upptrampade stigen och att följa de råd som Ernst Wigforss och en del av den socialdemokratiska pressen gav i höstas, nämligen att blanda blandekonomin med ännu mera socialism, att ge det starka samhället ytterligare resurser i pengar och personer och att än mer begränsa rörelsefrihet och ansvar. Om den vägen är bara att konstatera, att den kommer att minska den enskildes demokratiska frihet och dessutom landets möjligheter att skapa trygghet, sysselsättning och välstånd.

Den första vägen förutsätter däremot ett omtänkande. En vandring längs den bygger på insikter om att den hittillsvarande politiken slagit fel och att vi nu måste göra nya avvägningar och delegera och decentralisera arbetsuppgifter. Vi måste med andra ord anpassa samhällets tillväxt till de tillgångar som det arbetande folket skapar.

Det är den väg som moderata samlingspartiet förordad i sin stora motion till årets riksdag. Det är den väg som statsminister Olof Palme redan har kritiserat. Vi vill alltså ha en utredning -- en decentraliserings- och sparutredning -- som går igenom den offentliga hushållningen sektor för sektor. Den skall i första hand klargöra hur man med en annan fördelning av makt, beslut och ansvar mellan det offentliga och den enskilde medborgaren skall komma till rätta med den skrämmande utgiftsautomatik, som årets finansplan vittnar om. Utredningen skall vidare redovisa hur de funktioner som samhället måste ha skall skötas mera rationellt, ekonomiskt och effektivt.

I många år har vi krävt ett nytt skattesystem. Det vi har är föråldrat och orättvist. Ännu för ett år sedan var vi ensamma om detta krav. Under höstriksdagen gick det till vår glädje igenom. En parlamentarisk skatteutredning skall nu tillsättas. Utredningen bör först ta sig an de mest brännande frågorna och lösa dem med förtur, nämligen dels de orimliga marginalskatterna för vanliga inkomsttagare, dels barnfamiljernas beskattning.

I avvaktan på utredningen måste de *automatiska* skattehöjningarna tas bort. Vi har lagt fram ett konkret förslag till hur detta skall ske. Och folkpensionen måste undantas från beskattning. Rätt till avdrag för makelön för de faktiskt sambeskattade bör införas, t. ex. för två makar som arbetar i samma rörelse.

Som en röd tråd genom vår stora partimotion går vår politiska huvudlinje -- den som statsminister Olof Palme kritiserade -- att den enskildes rätt skall tryggas, att ansvaret skall läggas närmare honom. Demokratin behöver förstärkas med ökad användning av folkomröstningar, offentliga utfrågningar i utskott och vidgad insyn i statlig och

kommunal verksamhet.

Att garantera den enskildes rättstrygghet är ett rättvisekrav. De rättsvärdande och skyddande myndigheternas resurser måste alltså stärkas. Här tycks vi i dag vara helt överens på den borgerliga sidan, vilket är glädjande.

På utbildningsområdet skall råda valfrihet. De enskilda skolorna får inte kvävas.

För att bryta monopolet i etern vill vi ha ett system med konkurrerande produktionsbolag på i första hand TV-området.

Sveriges beredskap kräver ett jordbruk vars utövare har samma rätt till inkomsttrygghet som andra grupper.

Bostadspolitiken måste ges en annan inriktning, kännetecknad av valfrihet och kostnadssänkande konkurrens. Den låga bebyggelsen skall stimuleras liksom människornas önskemål att få egna hus i glesbygden för fast bosättning eller fritid.

Detta, herr talman, är bara några få av de förslag som moderata samlingspartiet vill arbeta för vid årets riksdag och som alla syftar till att stärka den enskildes ställning och därmed också vårt lands ekonomi.

”Herr Bohman har hållit det reaktionära anförande som man kunde vänta sig”, kommer herr Palme säkert att göra gällande i sin replik. Detta har jag skrivit i mitt manus. Det är den gamla 50-talshögern som går igen. Eller 30-talshögern – eller varför inte 20-talshögern. Det visade sig nu vara precis vad herr Palme sade. Det kom som ett brev på posten, bara litet fortare än vad fallet är i verklighetens postbefordran.

När man lyssnar på herr Palmes argumentation, nu som tidigare, får man en känsla av att herr Palme vill glömma dagens problem för 1930-talets. Om Ernst Wigforss hade rätt i sin konjunkturpolitik 1930, vilket jag har vitsordat, herr Palme – även om effekten av den framför allt berodde på andra omständigheter så var den riktig – ursäktar det inte de missgrepp i dag som vi angriper. Dagens problem angår dagens generation. Det är en, skall vi säga, falsk konservatism att leva i det förflutna och att låta den politik som då var riktig legitimera en politik som i dag är felaktig.

Jag vill gärna erkänna att jag i dag inte riktigt kände igen vår stora motion när herr Palme kritiserade den. Men uppenbarligen betraktar herr Palme oss som huvudmotståndare och vi betraktar oss själva som huvudmotståndare mot en kollektivistisk socialistisk politik, så vi tar det bara som beröm. Men, statsminister Olof Palme, jag är inte så ensam, och mitt parti är inte ensamt, när vi gör gällande att någonting har gått fel i dagens samhälle. Vi har väldigt många människor med oss – människor som röstat med herr Palmes parti och som med säkerhet kommer att fortsätta att rösta med herr Palmes parti – som känner igen det samhälle som jag har beskrivit och upplever den misströstan och den osäkerhet som jag här har försökt vidarebefordra.

I tidskriften Fackföreningsrörelsen i höstas – jag vet inte om herr Palme har läst den – frågade Anders Leion: Vart tog folkhemmet vägen? För att samhället skall bli ett fungerande helt måste det, menade herr Leion, finnas samförstånd och förståelse mellan olika grupper. Om det inte finns förutsättningar för skapande kompromisser återstår bara

Nr 14

Onsdagen den
2 februari 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

maktfullkomliga diktat. Den gamla idén om ett "hem för hela folket" är – menade Leion – kanske förlegad. Men lika väl som man måste kunna se klart existerande ideologiska och andra motsättningar, måste det också "finnas en möjlighet att övervinna dem och åstadkomma politiska beslut som kan accepteras av en övervägande majoritet". Behovet därav är större i dag. Därför att vår välfärd beslutas på politisk väg. Landets politiska framtid kommer att avgöras av strävanden att finna "samlande lösningar".

Och så drog Anders Leion, som jag kanske ideologiskt inte har någonting gemensamt med i övrigt, konklusionen av arbetarrörelsens reformistiska tradition och nära förtrogenhet med vardagens problem, som han skriver, att den borde vara i stånd att "formulera visionen av ett nytt folkhem".

Strängt taget utgör dessa citat ur Anders Leions artikel en polemik mot herr Palmes angrepp på mig. De dementerar herr Palmes påstående att dagens, dvs. herr Palmes, socialdemokrati bygger på samverkan, samförstånd, på en folkhemmets solidaritet och gemenskap. Jag upprepar vad jag har sagt förut: Gå ut och fråga människorna i dagens Sverige, om de känner på det sättet, om de tycker sig leva i ett folkhem byggt på gemenskap!

Jag tror att den skildring, som jag har givit av situationen i Sverige i dag, ligger närmare verkligheten än den som herr Palme har tecknat. I sitt angrepp mot den ideologi som vi har redovisat i vår motion, ideologin om den enskilde kontra kollektivet – en ideologi som bygger på att öka den enskildes rörelsefrihet och ansvar – erinrade herr Palme om alla de sociala reformer som har genomförts i vårt land. Och han ville antyda, nu som tidigare, att reformpolitiken var ett verk av den socialdemokratiska regeringen under dessa 40 år. Det är ju inte sant. I själva verket har det icke förelegat några motsättningar om de grundläggande dragen i reformpolitiken. Någon gång har man inom oppositionen och inom mitt parti velat lösa frågorna på ett annat sätt, bl. a. för att tillgodose frihetskravet i större utsträckning än de förslag som regeringen hade lagt fram skulle kunna göra. Men i allt väsentligt har det sociala samhället skapats i samförstånd mellan de olika partierna. Ibland har oppositionen drivit på. Jag vill påminna om folkpensionen. Jag trodde att herr Palme kände till att det inte minst var det dåvarande högerpartiet som drev på lösningen av folkpensionsfrågan och även den form som folkpensions-systemet sedermera har fått. Att vi har fått pensionstillskott till ett stort antal pensionärer, som ställdes utanför ATP-systemet, menar jag var en direkt följd av de krav som dåvarande högerpartiet väckte i början av 1960-talet.

Då man lyssnade till herr Palme fick man en känsla av att om det hade varit en moderat regering i vårt land under dessa år, skulle vi fortfarande ha haft hästspårsvagnarna kvar. Varför räknade herr Palme sig inte till godo allt annat som vi har fått: bullret, den försämrade luften, miljöförstöringen, jetplanen och alla andra följder av en teknisk utveckling som inget politiskt parti har kunnat rå på men som alla politiska partier i dag är överens om att man skall försöka komma till rätta med?

Utgångspunkten för den motion som herr Palme kritiserade är hur dagens samhälle ser ut. Motionen är ett försök från vårt håll att analysera detta samhälle, att bedöma hur människorna upplever det och att skildra ett alternativ till ett socialdemokratiskt samhälle som successivt vill föra över makt på offentliga instanser och därmed minska rörelsefriheten för enskilda. Sedan 1950 har antalet i offentlig tjänst anställda ökat med – om jag inte minns fel, jag skall reservera mig för de exakta procenttalen – cirka 250 procent. Det är klart att alla dessa människor gör insatser – jag skall ingalunda förringa deras arbete – men de är icke direkt produktiva på det sättet att de skapar ett välstånd för framtiden, vilket motsvarande insatser på den andra sidan skulle ha gjort.

Vi hävdar ägandet därför att vi anser att ägandet ger människorna större möjlighet att känna trygghet. De blir mera oberoende inför de oförutsedda händelser som kan drabba oss alla på livets vandring. Vi reagerar mot att man vill föra över ägandet på det kollektiva. Man känner inget ansvar för det som ägs av kollektivet. Jag känner ingen personlig delaktighet i SJ, och det gör inte heller någon annan i denna sal. Jag känner inte heller stor delaktighet i LKAB. Lägg över sparandet och ägandet i så stor utsträckning som möjligt på enskilda! Det ger dem ansvar och lust att förkovra vad de har fått och att bygga upp ett välstånd för sig och de sina. Det är alltså den rörelsefriheten som vi vill återställa för de enskilda människornas skull, för demokratins skull och för välståndets skull.

Strävan efter ägardemokrati behöver inte innebära, som herr Palme förutsätter, att man skall ge dessa människor *makt* över andra, en makt som kan missbrukas. Vi vet att med makt följer fara för missbruk, och det är bl. a. därför som vi angriper kollektivet. Det går att skapa garantier mot maktmissbruk, och det är samhällets sak att göra det. Man kan genom generella regler i lagstiftningen dra upp ramar för de enskilda människornas handlande. Det har vi gjort tidigare. Men det behöver *inte* innebära att man överför pengar, ägande och befogenheter i stor utsträckning till en stor offentlig sektor, kommunal eller enskild, som bygger på föreskrifter och detaljregler vilka snör in den enskilde. Jag säger på nytt: gå ut och fråga de enskilda om de inte upplever situationen på det sättet i dag!

Jag tog mig förra året friheten, herr talman, att citera ett par aktuella svenska författare. Jag tycker att det kan finnas anledning att på nytt återge en av dem, därför att det han säger skildrar hur många människor upplever situationen. Jag syftar på ett citat av Sven Delblanc, om vilkens politiska ideologi jag inte vet något alls.

Han uttryckte sig så här: "Vi lever mestadels i en känsla av djupaste främlingskap och beroende inför en opersonlig, anonym samhällsmakt. Det är denna makt som vid vite tillhåller oss att fylla i obegripliga blanketter, som snäser av oss i telefon eller hänvisar oss till en annan överhetsperson, vilken i sin tur inte har kommit för dagen, har gått till lunch eller har gått för dagen." Är det någon som känner igen det? "Inget är klart, visst och enkelt i denna maktens byråkratiska labyrint, inget utom övertygelsen om att det alltid är vi, medborgarna, som har fel. Var är makten? Makten är alltid någon annanstans."

Jag vill påminna statsministern om att i citatet från Veckans Affärer, som förmodligen är rätt återgivet, statsministern själv strök under att vi måste prioritera, att vi nu måste hårdhänt se till att vi får en annan avvägning. Det måste ju finnas *någon* mening bakom det uttalandet. Något måste alltså eftersättas till förmån för något annat. Har man ingen mening om vad som skall prioriteras, vad man skall satsa på för framtiden, så kommer herr Palme och hans regeringskolleger ändå att tvingas göra det. Det kommer utvecklingen att se till.

Vad jag har vänt mig mot i mitt anförande är de motsättningar socialdemokraterna skapat, och jag vill komma tillbaka till Anders Leion, därför att jag tycker att han har rätt i sin kritik. Jag vet som sagt ingenting om vad han tycker i andra hänseenden, jag begränsar mig till det avsnitt jag citerat. Det kan naturligtvis tyckas som en motsägelse, om jag nu står här och först kritiserar socialdemokratisk politik och sedan bekänner mig till en samförståndets politik. Men den motsägelsen är, menar jag, bara skenbar, framför allt därför att min kritik mot socialdemokraterna har riktats just mot de konfrontationer som byggts upp under de senaste åren. Jag har angripit försöken att ställa grupp mot grupp, att skapa intressekonflikter där det borde finnas intressegemenskap – Thorbjörn Fälldin var inne på precis samma linje – och att inte medge att företagare och anställda ytterst är förenade i samma strävanden att skapa och behålla arbetstillfällena. Det har varit en politik som bortsett ifrån att de som lyfter bidrag eller får pengar tillbaka från stat och kommun ju ytterst själva med sina skatter är med och betalar bidragen och att löntagare som kräver högre löner också är konsumenter, som får bära löneökningarnas konsekvenser i form av högre priser. Det moderna samhället är ju ett hjul där arbete, löner, kostnader, skatter och priser roterar i ett obönhörligt sammanhang som ingen av oss kan komma ur. Jag tror att svenska folket i dag mer än tidigare vet att ingen får någonting gratis, att någon alltid måste betala kostnaderna, att det kommunistiska slagordet "lönerna upp och priserna ner", som byggde på en oerhörd underskattning av människornas tänkande och kunskaper, var direkt bedrägligt.

Ytterst finns, menar jag till sist, trots orättvisor och berättigade krav på en annan fördelning av inkomster och ägande en klar intressegemenskap, en gemenskap som utgör en långt bättre grund för en politik för välstånd, trygghet, sysselsättning och framåtskridande än den konflikt-politik som svensk socialdemokrati har vädjat till framför allt under de senaste åren.

Jag kan därför instämma i Anders Leions förhoppningar om en ny positiv folkhemspolitik. Jag kan också väl förstå statsrådet Löfbergs något patetiska förklaring häromdagen uppe i Boden, nämligen att "kan vi socialdemokrater inte hjälpa folk att förstå vad politiken betyder för människorna och vårt samhälle, då kommer vi knappast att få fortsätta vår politik efter 1973 års val". Jag förstår herr Löfbergs oro och deras oro som framkallade hans, därför att den är ett uttryck för folkstämningen i dagens Sverige, för den låsning av läget som den hittillsvarande politiken skapat. Den måste vi komma ur. Befria Olof Palme – för att tala med Lars Gyllensten. Befria Olof Palme ur den osaliga fångenskap, där han

liksom ett skogsrå endast kan sjunga förledande sånger för den ungdom som håller på att gå vilse i obygderna åt vänster!

Nr 14

Onsdagen den
2 februari 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Herr Bohman har här citerat en rad författare som han försäkrar att han inte är ideologiskt befyriad med. Hur är det, är det alldeles omöjligt för ledaren för moderata samlingspartiet att hitta en enda författare i dag i Sverige som är högerman? Jag tror emellertid inte att de sånger som herr Palme sjungit här i dag lockar den ungdom som vill gå åt vänster. Herr Bohman behöver alltså inte vara så orolig.

Oro finns däremot bland vanliga arbetande människor, och det är framför allt tre problem som bekymrar och trycker dem. Det är den stora arbetslösheten, som slår hårt mot hundratusentals män, kvinnor och ungdomar, och vars skugga utgör ett hot över många andra. Det är hårda och pressande förhållanden på många arbetsplatser, slit och stress i arbetet, som gör många förbrukade och gamla i förtid. Det är de ständigt stigande priserna, de höga hyrorna och de tunga skatterna, som gör det svårt för många enskilda och familjer att få inkomsterna att räcka till det nödvändiga.

Det är framför allt om dessa tre problem som politiken i dag handlar. Allt fler ställer frågan varför det måste vara på det här sättet. Varför är så många arbetslösa, ställda utanför det produktiva arbetet, när alla vet att detta skapar stora förluster både för de arbetslösa och deras familjer och för stat och kommun? Varför skall så många arbetare, män och kvinnor, tvingas att slita ut sig i förtid i ett samhälle som säges vara världens näst rikaste? Varför tillåtes ständiga stegringar av priserna, och varför är hyrorna så höga i nybyggen att många familjer inte har råd att flytta in där?

Allt fler protesterar mot att det är så här. De tycker det är orimligt och orättvist. De anklagar med rätta politikerna och de politiska partierna för att dessa inte skapar bättre förhållanden. För det är väl riksdag och regering som har ansvaret, det är väl de som bestämmer här i landet? frågar sig folk.

Ja, hur är det, var ligger makten? Ligger den hos riksdagen som är vald av folket eller ligger den hos den lilla grupp som äger och kontrollerar storföretagen, storbankerna och försäkringskapitalet, bl. a. den där nya helyllesvenska banken som skattebetalarna subventionerar? Vi menar att ansvaret får utkrävas gemensamt hos stat och storfinans. Det är kapitalismens ekonomiska system, det som de borgerliga partierna och numera även socialdemokraterna vill bevara, som med jämna mellanrum skapar ekonomiska kriser och arbetslöshet.

Men detta system kan förändras. Det kan genom människornas aktiva handlande ersättas med ett annat, som garanterar arbete, som garanterar full sysselsättning. De politiker och partier som bekämpar övergången till ett sådant nytt ekonomiskt system, som måste vara socialistiskt, bär ansvaret för den nuvarande arbetslösheten.

Stat och kommun kan även under kapitalismen handla på olika sätt. Det finns grader också i helvetet. Regeringspartiets ekonomiska politik nonchalerade krisen och arbetslösheten under en stor del av förra året.

Man ville liksom inte låtsas om att det fanns en växande arbetslöshet. Den innebar ju ett dråpslag mot de löften som utfärdats och de ekonomiska teorier som utvecklats, enligt vilka en omfattande arbetslöshet aldrig mera skulle förekomma.

Och så fördes den helt galna politik som medförde att under ett år av ekonomisk nedgång och kris de kommunala investeringarna kraftigt minskade, den kommunala konsumtionen gick tillbaka och bostadsinvesteringarna minskade. Summan av den offentliga sektorns inverkan på samhällsekonomin blev därigenom klart negativ. Den samlade och sammanlagda politik som stat och kommun förde under 1971 försvårade alltså den ekonomiska krisen och ökade arbetslösheten.

Den förändring i regeringspolitiken som framtvingades under trycket av den växande arbetslösheten har hittills haft endast begränsade verkningar. Arbetslösheten ligger fortfarande på en mycket hög nivå. Under de närmaste månaderna väntas t. o. m. en fortsatt ökning. Talet om att denna ökning är säsongmässig är inte någon hjälp för de människor som förlorar sitt jobb. Och varför skall man över huvud taget behöva acceptera en stor säsongmässig arbetslöshet i ett genomorganiserat samhälle?

Den faktiska arbetslösheten är vida större än vad som framgår av de siffror från arbetsförmedlingarna som vanligen brukar anföras i officiella sammanhang och som också har nämnts här i dag. Rudolf Meidner, som är en erkänd forskare i arbetsmarknadsfrågor, beräknar att det finns mer än en halv miljon människor som går arbetslösa eller är undersysselsatta. Till dessa människor hör de 120 000 direkt arbetslösa, 112 000 som är dolt arbetslösa eller som det heter "latent arbetssökande", 98 000 som är undersysselsatta och önskar heltidsarbete i stället för deltid, 98 500 inom beredskapsarbeten, omskolning och liknande samt ca 100 000 som i dag inte ingår i arbetskraften och som inte är förhindrade att arbeta av andra verksamheter som studier, vårduppgifter, sjukdom eller liknande. Jag förstår inte hur man på borgerligt och socialdemokratiskt håll kan försvara ett ekonomiskt system – man må kalla det blandekonomi eller vad man vill – som så illa behandlar människor och så dåligt utnyttjar möjliga produktiva insatser.

Regeringen säger sig nu räkna med att utvecklingen i Sverige under första delen av 1972 skall bli uppåtriktad. Och denna utveckling hoppas man sedan skall byggas på av en internationell konjunkturuppgång. Man talar redan om risken för överhettning i konjunkturen, vilket måste låta som ett hån i de arbetslösas öron. Räkner man på regeringshåll medvetet med att reservarmén av arbetslösa och utslagna även denna gång skall vara större under den nya högkonjunkturen, som så småningom kommer, än under den förra?

Vad som är uppgång i konjunkturen och när en sådan kommer avhänger i mycket av hur man räknar. Skulle man gå efter bankernas och vissa andra storföretags bokslut så hade de en högkonjunktur redan förra året, när lönarbetarna drabbades av avskedanden och sänkta reallöner. I stället för att söka planera den ekonomiska utvecklingen sätter regeringen sin lit till en möjlig förbättring av den internationella kapitalistiska konjunkturen. I stället för att utnyttja den uppgång som den väntar ur

den ekonomiska krisen för en långsiktig planläggning, så låter den det privata kapitalistiska näringslivet bestämma grundvalen för den fortsatta utvecklingen. Spekulation, profitjakt, anarkiska och motsättningsfyllda beslut skall även i fortsättningen få vara avgörande. De privata företagen beviljas en rad olika subventioner, skattelättnader och rena gåvor om de investerar och ökar sin produktion, oavsett om investeringen och den framställda produkten behövs eller inte. I stället för långsiktig planering får Sverige också i fortsättningen kortsiktig konjunkturpolitik.

Regeringen har inte – i varje fall inte offentligt – dragit några lärdomar av den utveckling som lett fram till den ekonomiska krisen och den stora arbetslösheten. Dess krispolitik har inte inneburit något ökat inflytande för staten över investeringarna, över lageruppbyggnaden eller över produktionen. Ännu mindre har den inneburit något ökat inflytande för löntagarna. Jag ställde i höstens remissdebatt frågan till statsminister Palme hur de av regeringen föreslagna konjunkturpolitiska åtgärderna skulle öka arbetarnas inflytande, vilket han hade påstått. Jag vill upprepa samma fråga i dag: Menar herr Palme verkligen att den konjunkturpolitik som regeringen fört under de senaste månaderna ökat löntagarnas inflytande inom näringslivet?

Såvitt jag kunnat finna har den, förutom en fortsättning och utbyggnad av den traditionella arbetsmarknadspolitiken, inneburit en anpassning till det privata näringslivet och dess intressen. Man har med olika medel sökt hålla uppe vinsterna och investeringarna hos de privata företagen. Och därvid är det i första hand storföretagen som har gynnats.

De som gärna vill representera den mindre företagsamheten klagat över denna sneda fördelning av hävorna; det har vi hört också här i dag. Herr Fälldin har anmärkt på att regeringens ekonomiska politik inneburit fördelar främst för de stora företagen och kapitalintressena. Men då måste jag fråga honom: Om centerpartiet vill ändra på denna politik så att de stora monopolföretagen i fortsättningen inte har en gynnad ställning och inte får dominera näringslivet, som de nu gör inom industri, bankväsende osv., om ni verkligen vill en sådan ändring, tror ni då att ni kan genomföra den i samarbete med folkpartiet och moderata samlingspartiet? Vi vet ju alla att dessa partier i svensk politik i varje fall inte företräder någon kamplinje mot storfinsans. Om centerpartiet menar allvar med vad det säger, måste det nog pröva om sina bundsförvanter. I det nuvarande sällskapet blir dess uttalanden inte tagna på allvar av dem som verkligen vill begränsa storföretagens makt.

Det finns, herr talman, många underligheter i de borgerliga partiernas politiska framträdande. Det är inte många månader sedan de skulle överta regeringen. Herr Helén ställde sig till förfogande och erbjöd ädelmodigt den gamle statsministern fritt avtåg. Mervärdeskatten skulle sänkas med 4 procent och konsumenterna få mera pengar att köpa för. Var finns nu dessa glada stridssignaler och dessa pockande krav på omedelbart regeringsskifte? I TV skröt herr Helén nyligen med att folkpartiets förslag till årets riksdag bara gäller 1 promille av statsbudgeten. Men då ställer folk frågan: Är det verkligen någonting att byta en hel regering för? 1 promille, en tiondel av en procent, den skillnaden i fråga om politik kan väl på sin höjd värderas lika med ett konsultativt statsråd –

därmed ingenting ont sagt om dem. Nog måste man uppskatta regeringsmakten till litet mera pengar, nog har den litet större betydelse.

Och vart har kravet på en sänkning av mervärdeskatten tagit vägen, de krav som ännu i december var så avgörande för de borgerliga partierna? Det kravet vill man i dag inte låtsas om. Vilka är orsakerna? Är det att julhandeln är över, julhandeln vars uppmuntran var ett av folkpartiets viktigaste argument? Men arbetslösheten finns kvar, och det var ju den det gällde att bekämpa. Man kan inte dra någon annan slutsats än att kravet i höstas på en sänkning av mervärdeskatten var taktiskt betingat och att de borgerliga partierna nu av någon anledning ändrat taktik.

Vänsterpartiet kommunisterna anser att kampen mot arbetslösheten och för att hindra att krisens bördor läggs på de arbetande alltså är en huvuduppgift. Det behövs en ny politik som garanterar allas rätt till arbete. Det kan inte accepteras att hundratusentals människor är helt eller delvis arbetslösa. För att bekämpa arbetslösheten måste resurser ur statskassan och AP-fonderna sättas in för arbeten på olika samhällsnyttiga områden och för att skapa statliga basindustrier framför allt i de nuvarande avfolkningsområdena. Målsättningen måste vara att göra slut på arbetslösheten. Någon lägre målsättning kan inte godtas.

Detta kräver också en ny regionpolitik, eftersom en betydande del av arbetslösheten är betingad av den regionala krisen. Att det just nu blivit en dämpning i utflyttningen från skogslänen och till storstadsområdena får ju inte tolkas som någon varaktig förbättring. Konjunktur nedgången och den allmänna ökningen av antalet arbetslösa innebär i själva verket en fördjupning av den regionala krisen. Dämpningen i omflyttningen är *inte* ett uttryck för ett förbättrat sysselsättningsläge i avfolkningsområdena. När konjunkturen nästa gång vänder uppåt kommer flyttningen att kraftigt öka igen – om det inte blir en annan regionpolitik. Och just inför en sådan vändning är det mera berättigat än någonsin att söka få en annan politik till stånd, annars tvingas på nytt en utflyttning fram med alla dess skadliga följder. Regionpolitikens grundprincip bör enligt vår mening vara: åt varje län full och effektiv sysselsättning utan flyttningsförluster. Storstadsregionernas tillväxt måste stoppas. Länsplanerna och utkastet till fysisk riksplan bör omarbetas med utgångspunkt från de nya regionpolitiska målen och utifrån miljöpolitiskt riktiga grundlinjer.

Under 1970-talet kommer – om det inte sker några avgörande förändringar – 4 000 arbetare att dödas, 23 000 att invalidiseras och 1 250 000 att skadas på sina arbetsplatser. Då måste man ändå räkna med att dagens bristfälliga statistik underskattar problemets verkliga storlek. Någon statistik över hur många som blir utslitna i förtid på sina jobb finns inte. Indirekta belegg för hur stort problemet är utgör det faktum att närmare 100 000 människor varje år remitteras till arbetsvården och att omkring 200 000 blivit pensionerade i förtid. Man räknar också med att 400 000 människor eller omkring 10 procent av den arbetande befolkningen är sjukskrivna vid ett och samma tillfälle. Vanliga orsaker till långtidssjukskrivning är just sjukdomar som betingas av en pressad arbetsmiljö, exempelvis ryggsbesvär, magsår och nervösa besvär. 80 procent av alla LO-medlemmar anser sig vara utsatta för hälsorisker på sina arbetsplatser.

De åtgärder som genomförts och som nu föreslås är mot denna bakgrund helt otillräckliga. Om så stora risker fanns på den här arbetsplatsen är jag övertygad om att det snabbt skulle bli ändringar. Vi kräver bl. a. att beslut snarast fattas om lägsta tolerabla hygieniska gränsvärden beträffande buller, vibrationer, dammförekomster, partikelföroreningar, gaser och lösningsmedel m. m., att företagen skall ha skyldighet att bevisa nya kemiska produkters oskadlighet innan de införs i arbetslivet och att det skall bli föreskrifter om regelbundna pauser vid arbete vid löpande band och i kontinuerliga arbetsprocesser liksom om högsta tillåtna hastighet vid löpande band. Det finns inget försvar för att dröja med sådana grundläggande saker.

Det allvarligaste hindret för förbättringar har varit att det saknats en genomtänkt strategi, en genomtänkt plan, grundad på insikten att den försämrade arbetsmiljön måste ses i sitt sammanhang med det rådande ekonomiska systemet. Frågan om arbetsmiljön har setts som en samarbetsfråga mellan arbetsköpare och anställda. I själva verket är en god arbetsmiljö någonting som de anställda i de flesta fall måste tillkämpa sig genom facklig och politisk kamp. Arbetsmiljön är också den en maktfråga. § 32 och liknande bestämmelser som gynnar arbetsköparna måste bort och de anställda och deras fackliga organisationer tillförsäkras grundläggande demokratiska rättigheter. Lagstadgad rätt bör införas till förhandlingar i alla frågor, till strejk när inte förhandlingar ger resultat, att avbryta hälsofarligt arbete, att välja löneform samt att säga nej till produktions- och tidmätningmetoder som används för att öka utsvettningen, rätt till möten och agitation på arbetsplatsen, rätt att hindra uppsägningar och omplaceringar. Lagarna stöder nu arbetsköparna. De måste förändras så att de i stället stöder de anställdas kamp.

Under förra året pressades den genomsnittliga konsumtionen ner. För de arbetslösa och för låginkomstgrupperna i allmänhet var sänkningen större än genomsnittet. I år beräknar man en uppgång av den genomsnittliga konsumtionen, men den är i hög grad oviss. Den beror på hur mycket priser och hyror kommer att höjas. Vad som händer under förra året är illavarslande. Då steg livsmedelspriserna med 11,5 procent, kläder och skor med 10 procent, hyrorna med över 5 procent. En väsentlig del av denna prisstegring berodde ju på höjningen av mervärdeskatten. Mot en genomsnittlig ökning av konsumentpriserna i fjol med 6,8 procent, varav mervärdeskatten svarade för nära nog hälften, beräknas i år en höjning med 4,1 procent.

Hur mycket den siffran kommer att överträffas vet vi som sagt var inte. Handelsministerns uttalande att företagen i fortsättningen får höja priserna på sitt eget ansvar lugnar knappast barnfamiljerna, pensionärerna, löntagarna och andra som tvingas betala de höjda priserna. Priskontroll är inte effektivt, det låter sig sägas, men ingen kan rimligen bestrida att även en ofullkomlig priskontroll är bättre ur konsumenternas synpunkt än att släppa priserna helt fria. Återinför därför prisstoppet och vänta inte med det till nästa valrörelse! Vid den tidpunkten kan det vara för sent – ur många synpunkter. Då kanske herr Bohman får ett ännu större inflytande, han som gillar parollen lönerna ner, priserna upp.

Vårt partis krav att mervärdeskatten skall bort på maten vinner en allt

starkare anslutning bland allmänheten. Man tycker det är orimligt att de höga priserna på livsmedel skall förhöjas ännu mera genom att staten tar ut skatt på varje limpa och på varje liter mjölk. Vi vet att denna skatt hårdast drabbar dem som har de lägsta inkomsterna och den lägsta levnadsstandarden, att det är en skatt som har sin tunga vikt nedåt i inkomstskikten. Motargumentet att det av tekniska skäl inte går att befria livsmedel från moms anser jag däremot inte ha någon vikt alls. Vad man kan göra i andra länder borde gå också här. Det svåra är däremot att omedelbart ersätta det stora inkomstbortfallet i statskassan. Men nog måste väl även andra än kommunisterna kunna säga, att det går att ta ut mera skatt av stora förmögenheter, av arv och gåvor, av bolagsvinsterna, genom en skärpt kontroll mot skattefusket, genom beskattning av reklamen, genom att man begränsar den nuvarande avdragsrätten för skuldräntor, som gynnar ett litet privilegierat skikt i samhället, osv.

Politik är under givna betingelser alltid ett val mellan olika möjligheter. Om jag får stanna ett ögonblick vid några sådana val som man måste göra på skatte- och finanspolitikens område, så anser vi följande.

I valet mellan att ta ut mervärdesskatt på alla matvaror eller att hårdare beskatta kapital och bolagsvinster väljer vi det senare. De som i stället föredrar att ta ut skatt på maten bör tala om för barnfamiljerna varför de vill ha det så.

I valet mellan att sänka pensionsåldern till 65 år för alla eller att fortsätta att ha nuvarande höga militärutgifter väljer vi det förra. Stora grupper får redan nu pension vid 65 år eller tidigare. Hur kan man vägra dem, som allmänt sett har det tyngsta och mest slitsamma arbetet, denna förmån? Det kostar pengar, det är sant, men det är ett rättvisekrav som inte kan avvisas. Denna sänkning till 65 år bör kunna genomföras vid nästa årsskifte. Sveriges nuvarande militärutgifter uppgår på fjärde huvudtiteln till nära 7 miljarder kronor, i verkligheten till över 10 miljarder.

(Med anledning av att en åhörare ropade slagord från läktaren yttrade fru *andre vice talmannen*, som övertagit ledningen av kammarens förhandlingar:

Jag vill erinra om att meningsyttringar från åhörarna inte är tillåtna.)

I och för sig är det riktigt att skälla på alla regeringar, i varje fall när de för en felaktig politik – vilket de flesta gör – och jag skall också fortsätta med det när det gäller militärpolitiken.

Jag sade att Sveriges nuvarande militärutgifter uppgår på fjärde huvudtiteln till nära 7 miljarder kronor men i verkligheten till över 10 miljarder, om man räknar in alla militärkostnader. Skulle det föreligga ett samband mellan en stats militärutgifter och dess säkerhetspolitiska läge, så skulle Sverige i dag vara en av världens mest hotade stater. En nedskärning av militärutgifterna är både rimlig och möjlig.

I valet mellan att ha en mera balanserad statlig budget eller att effektivt kunna bekämpa arbetslösheten väljer vi det senare. Kan man tränga tillbaka arbetslösheten och säkra fler människor arbete och normala inkomster, så ökar ju automatiskt statens inkomster och sjunker dess utgifter. En lika stor upplåning som det här budgetåret kan därför vara motiverad även under nästa budgetår.

Man kan, som jag redan har framhållit, diskutera gränserna för vad som är möjligt att åstadkomma inom nuvarande ekonomiska system, men särskilt på ett område förefaller det vara en bra bit kvar innan man når dessa gränser. Jag tänker här på bostadspolitiken. Hyrorna har under de senaste femton åren stigit med inte mindre än 118 procent. Det är betydligt mer än den genomsnittliga prisnivån. Denna hyrespolitik har skapat svåra sociala missförhållanden som snabbt måste botas. Det är ingen tillfällighet att hyresgäster går till kamp mot de höga hyrorna också med användande av nya kampmetoder, t. ex. hyresstrejk. En statlig bostadsbank och totalfinansiering av allt bostadsbyggande till en låg och fast ränta, ändring av det nuvarande s. k. paritetsslånesystemet som fastställer hyrorna, så att diskontosänkningar också följs av sänkningar på de långa lån som berör fastighetsbelåningen, är några omedelbara åtgärder som vi anser bör genomföras. Förstatligande av byggnadsmaterialindustrin, kommunalisering av all tomtmark och överförande av alla hyreshus i kommunal eller annan allmännyttig ägo är nästa steg. Men för att lösa bostadsfrågan måste man bryta den kapitalistiska marknadsekonomins grepp och genomföra målsättningen att en rymlig hälsobostad till rimligt pris skall vara en grundläggande social rättighet för alla människor. Man kan, fru talman, självfallet inte lösa problemen på det sätt som herr Bohman föreslog i sitt anförande. Herr Bohman vill ha en egen järnväg. Men det kan inte alla få. Det riktiga sättet att lösa de problem som finns är i stället att de som utför det skapande arbetet tar makten i företagen och tar hand om bestämmanderätten. Då löser man de problem som herr Bohman och andra här har talat om. Men då vill inte de borgerliga vara med.

Vi diskuterar här olika möjligheter att lösa brännande problem utifrån de intressen och värderingar partierna företräder. De politiska partierna lägger i motioner och tal fram sina förslag. Många människor ringer eller skriver till riksdagsmännen och ber dem framföra olika krav. Riksdagen borde enligt vår mening ha större befogenheter; dess makt är tillbaka-trängd till förmån för byråkrati och storfinans. Men det finns inom grundlagens ram möjligheter att öka denna makt, och vi menar att man bör sträva därtill, liksom till att använda det reella inflytande riksdagen nu har.

Regeringen har, i polemik mot bl. a. den nyligen genomförda mobiliseringen av storfinansens män för FEC, med skärpa påtalat att medlemskap i EEC icke går att förena med bevarad alliansfrihet. Medlemskap eller nära anknytning till EEC hotar emellertid inte bara den nationella självständigheten. Det hotar också folkens övriga demokratiska rättigheter. I ett uttalande inför en studiegrupp från det norska arbeiderpartiet under ledning av nuvarande statsminister Bratteli sade för en tid sedan EEC-kommissionens vicepresident Mansholt följande om utvecklingen inom organisationen: "De nationella parlamentens inflytande kommer efter hand att bli mindre. Detsamma kommer att gälla de nationella partierna."

Sverige bör begränsa sina förbindelser med EEC till ett handelsavtal.

Folkens nationella självbestämmanderätt står inte i motsättning till internationalismen, utan är tvärtom en förutsättning för denna. I motsättning till internationalismen står däremot stormaktspolitik och

nationellt förtryck, var de än förekommer.

Väpnat angrepp och krigshandlingar är en grov och brutal form för förtryck av ett annat folk. Sådant förtryck kan endast upphöra genom att angriparen tvingas att dra sig tillbaka. USA-imperialismen måste upphöra att döda Indokinas folk och fullständigt dra tillbaka sina styrkor, sina bombplan, sina hangarkryssare, sitt stöd åt marionettregimen i Saigon. När president Nixon beslutar att göra det, då kan han möjligen för ett kort ögonblick ta ordet fred i sin mun. Till dess så sker kommer världens folk att betrakta alla hans s. k. fredsplaner som smutsiga tricks för att förlänga ett barbariskt och brottsligt anfallskrig.

Herr statsministern PALME:

Fru talman! Vi har nu i flera timmar lyssnat till oppositionens företrädare. Det är debattekniskt litet svårt att bemöta dem samtidigt; det är något av ett simultanparti i schack – jag beklagar mig inte över det, för det är den debattordning vi har.

Låt mig inledningsvis bara helt kort beröra några frågor som togs upp.

Herr Helén ägnade en avsevärd del av sin knappt utmätta tid åt att tala om justitieombudsmannainstitutionen, och det hedrar honom i och för sig. Men när han riktade sina appeller mot regeringen gick han väl ändå på grundlagens gräns, för jag vill erinra herr Helén om att det är *riksdagens* justitieombudsman. JO:s arbetsformer och praxis är alltså något som det i första hand ankommer på riksdagen att behandla, och regeringen brukar inte lägga sig i det.

Det är dock sant att grunderna för JO:s verksamhet kan komma att behandlas av regeringen när den prövar ämbetsansvarskommitténs förslag om avskaffande av tjänstefel som särskilt brott. Kommittén kommer att lägga fram sitt betänkande i vår och vid prövningen av det kommer man naturligtvis att noga se till att förslaget inte försvagar JO-institutionen eller över huvud taget minskar justitieombudsmannens aktionsmöjligheter. I kommitténs förslag kommer också att ingå grundlagsändringar, och det kommer därför beträffande vissa ändringar att ta avsevärd tid innan de träder i kraft. – För övrigt vill jag ge herr Helén beröm för hans intresse för denna för vårt samhällsliv utomordentligt viktiga institution.

Herr Hermansson har jag just nu åhört med intresse. Jag tyckte att det var bra att höra honom säga att riksdagens makt borde ökas, att parlamentet har en viktig ställning i en demokrati. Hans anhängare talar inte alltid samma språk. Jag läste i Spiken, som man utger på byggnadsområdet: Ännu tror många svenska arbetare att krisen kan lösas genom beslut i riksdagen, fullmäktige eller andra instanser. De måste själva få se att denna väg är oframkomlig. – Det gläder mig att herr Hermansson nu har talat om för dem att riksdagen och den parlamentariska demokratin är någonting viktigt för samhället.

Jag vill inledningsvis också ta upp herr Hermanssons påpekande att de borgerliga partierna är litet försiktiga i sin budget. Jag skall oförbehållsamt erkänna att herr Hermansson tar rejälare tag. När kommunisterna

lägger fram sina förslag sätter de verkligen snurr på miljarderna. Herr Hermansson kräver att man skall ta bort momsens på livsmedel – det kostar 4,3 miljarder. Han vill använda mer pengar till pensionärerna, till bostadstillägg och till en sänkning av pensionsåldern; han vill befria kommunerna från arbetsgivaravgift och låta staten betala barnstugepersonalens löner – det kostar upp till 2 miljarder kronor. Det skall han täcka med dels höjda förmögenhetsskatter och dylikt – där han räknar med att ta in 2,5 miljarder – och dels minskning av försvaret, som skulle ge 2 miljarder kronor.

Dessa inkomstförstärkningar respektive besparingar är helt orealistiska, men även om man skulle godta dem skulle herr Hermanssons förslag, enligt de preliminära beräkningar man kan göra, öka upplåningen i statens budget med ungefär 3 miljarder kronor. Även om man godtar både herr Hermanssons konjunkturbedömning och hans besparingar och inkomstförstärkningar – vilket sakligt sett verkligen inte skulle gå – ger hans förslag absolut inte pengar för att täcka de kostnader som uppstår om man tar bort momsens på livsmedel.

Jag ställde inledningsvis en fråga om EEC, för det är viktigt i dag. Jag skall ge herr Fällidin ett oförbehållsamt erkännande. Hans svar var kort, koncist och entydigt. Det finns inga skillnader mellan våra bedömningar av neutralitetspolitikens oförenlighet med medlemskap i EEC.

Herr Helén ville väl på något sätt ge samma svar – på något sätt. Det var långa tirader, där herr Helén ju aldrig kunde lyfta sig över partipolitiken utan skulle föra in olika negativa omdömen om regeringen, osv. Hela tiden försökte herr Helén hänvisa till politiska fakta i stället för att klart och rejält säga ifrån: Vår bedömning är densamma som regeringens och centerpartiets. Men han har ju en chans till.

Herr Bohman svarade på min fråga: "Vet inte." Herr Bohman vet inte om medlemskap i EEC är förenligt med neutralitet. Det vet man i Österrike, i Schweiz och i Finland. Även de andra politiska partierna i Sverige vet det, men herr Bohman vet det inte. Jag skall inte ta upp den debatten. Det är alldeles klart att detta är en bedömning som vi själva måste göra. Vad tål vår neutralitetspolitik? Vi kan inte gömma oss bakom ett "vet inte". Herr Bohman har ju nu med sitt tal om att neutralitetspolitiken egentligen bör kunna förenas med medlemskap sökt strid i denna fråga. Jag kan inte uppfatta det som annat än en antydan om att vi skall uppge neutralitetspolitiken, sakligt sett.

Stundom talar man litet nedlåtande om neutralitetspolitiken. Man talar litet föraktfullt om att den är en helig ko. Jag reagerar väldigt starkt mot sådana talesätt. Man bör komma ihåg att denna neutralitetspolitik av oerhört många människor i detta land upplevs såsom en väsentlig trygghetsgaranti. Den är starkt folkligt förankrad genom en lång historisk tradition.

Per Albin Hansson stod såsom en symbol för vår vilja att stå utanför kriget, och han fullföljde sin politik med stor fasthet. I en orolig efterkrigstid har denna alliansfria utrikespolitik fullföljts av Tage Erlander, Östen Undén och Torsten Nilsson. Nu tycks det ibland på sina håll finnas föreställningar om att en ny generation socialdemokrater skulle vara villig att kasta denna politik över bord. Jag vill klart och entydigt säga ifrån: Släpp sådana tankar! Jag är djupt övertygad om att

ett konsekvent fullföljande av den alliansfria utrikespolitiken bäst gagnar vårt eget folks intressen och att den bidrar till fred och stabilitet. I en tid, då man äntligen ser ut att kunna stabilisera läget i Centraluropa, är det för mig otänkbart att det skulle vara ett europeiskt intresse att destabilisera läget i norra Europa genom att Sverige överger sin neutralitetspolitik. Det finns ingenting i det internationella läget och ingenting i det svenska folkets grundläggande trygghetskrav som motiverar ett övergivande av vår utrikespolitik.

Nå, i denna marknadsfråga och dess utrikespolitiska konsekvenser må herr Bohman ha sin övertygelse. Vi har vår. Jag tycker att herr Bohman ett ögonblick borde besinna följande: Vår uppläggning av förhandlingarna har fått stöd av en praktiskt taget enad nation. Den innebär att vi konsekvent håller fast vid vår utrikespolitik. Den innebär också att vi praktiskt taget enade vill gå in i och kommer att gå in i en positiv medverkan i ett europeiskt samarbete – inte bara därför att det gagnar oss, utan också därför att vi hoppas kunna ge ett konstruktivt bidrag till samarbetet. Detta är en styrka, i dag och för framtiden.

Om herr Bohmans linje och vissa appeller som utsänds från privata sammanslutningar skulle vinna något bredare stöd i opinionen än nu, skulle detta utan varje tvivel medföra en djup splittring av den svenska nationen. Är herr Bohman beredd att ta ansvaret för det?

Vi har små grupper som på ömse håll bekämpar vår EEC-politik. Det är emellertid min övertygelse att den breda uppslutningen kring vår förhandlingslinje kommer att bestå och, som jag hoppas, ytterligare stärkas. Jag konstaterar att dagens debatt ger bekräftelse på att vår politik har stöd av en överväldigande majoritet i Sveriges riksdag.

Låt mig därefter, fru talman, gå över till på ett sätt mera näraliggande ting, nämligen det ekonomiska läget.

Jag kan väl förstå att de borgerliga partiledarna känner behov av att hitta någon förklaring till eller ett försvar för att de har övergivit sin ståndpunkt från den 8 december – det är både naturligt och mänskligt. De försöker hävda att sysselsättningen hade varit bättre, om vi hade genomfört deras förslag. Detta är, i bästa fall, ett helt obevisat påstående. Jag tror inte på det. Däremot hade vi då fått den likviditetsuppladdning i ekonomin som moderaterna numera så bestämt varnar för i sin partimotion. Man säger där att underskottet år 1971 blev så stort att det skapar risk för en så stor likviditet att vi måste ta i synnerligen hårt med kreditpolitiken nästa år. Det är ju vad vi sade i höstas. Det dröjde en månad för moderaterna att komma fram till samma ståndpunkt. Vidare skyller man på tidsfaktorn – det skulle ta lång tid att behandla förslaget. Men om man helhjärtat tycker att någonting är riktigt får man inte låta sitt ställningstagande avgöras av andra partiets eventuella reaktioner. Det gjorde man inte i höstas. Det finns heller inga konstitutionella skäl. Förklaringen måste vara att man inte tror på åtgärden. Det faktum att ni omedelbart efter höstriksdagens slut övergav paketet kanske är bevis nog för vad ni själva sakligt anser om dess effekter. Det går ju inte att på ett rimligt sätt förklara för folk att man den 8 december vill sätta in 4 miljarder kronor på generella åtgärder och en månad senare inte vill satsa ett enda öre.

Det är klart att herr Fällidin har det speciellt svårt, eftersom han varit något av en banerförare för det här paketet, även om herr Helén något ofint talat om att de andra borgerliga partierna medvetet sköt fram herr Fällidin som skylt för paketet, medan det var andra som drog i trådarna. Det var inte särskilt fint sagt. Men nu har herr Fällidin sagt att moderata samlingspartiet står i främsta ledet när det gäller att värna sysselsättningen. Eftersom herr Fällidin av naturliga skäl har svårt att tala om vad det verkligen var fråga om, skall jag göra det i stället och göra det så skonsamt som möjligt.

Det var i en för regeringen besvärlig situation som ni gjorde en partipolitiskt motiverad aktion. Den hade inte något vidare sakligt underlag. Den var samtidigt relativt ofarlig för er, eftersom ni kunde förlita er på att riksdagen skulle avslå förslaget. Det behövde därför aldrig konfronteras med verklighetens obarmhärtiga ljus, och det har sålunda bara blivit ett minne. Beviset för att vår sakliga kritik var riktig är att ni inte återkommit till förslaget. Detta tycker jag är mycket glädjande.

På sätt och vis vill jag också beteckna det som mycket glädjande att herr Fällidin återkommer till hela vår argumentation från i höstas. Han anklagar oss för att vår selektiva politik inte är tillräckligt selektiv för Norrland. Men om man hade släppt i väg fyra miljarder kronor i generella lättnader till företag i Syd- och Mellansverige, då hade vi inte haft några pengar att sätta in i Norrland. Inte hade detta minskat gruvornas eller skogsindustrins lagerhållning. Det har gjort ganska mycket att vi kunnat föra en selektiv politik, med vars hjälp vi kunnat sätta in åtgärder för de grupper som var speciellt hotade.

Herr Fällidin talar om stordrift och koncentration. Men vem är det som driver fram stordrift och koncentration? Inte är det regeringen och staten. Vi försöker att utlokalisera och decentralisera så gott vi kan, och detta kommer vi envist att fortsätta med. Nej, koncentrationstendenserna kommer från det privata näringslivet och dem försöker vi att motverka med en regionalpolitik. De kommer också av tekniska och ekonomiska skäl från den ekonomiska föreningsrörelsen inom jordbruket.

Hur många mejerier och slakterier har man enbart under de senaste åren lagt ned ute i bygderna? När man skulle bygga Böndernas hus i Skåne, lade man det mitt i storstaden i området. Nyligen skulle jordbrukskassornas huvudkontor bygga nytt. Man hade fått byggnadstillstånd för uppförande av en ny kontorsbyggnad här i Stockholm. Inrikesministern tog upp överläggningar med jordbrukskassorna och sade: Om ni är beredda att i stället lägga huvudkontoret ute i landet för att minska koncentrationen och storstadstillväxten, är vi beredda att från samhällets sida gå in med bidrag och stöd för att hjälpa er. Men vad hände? Jo, man sade nej — kontoret måste ligga i Stockholm.

Hur skall vi då göra? Herr Fällidin gillar ju inte flyttningsbidragen. Om nu en pojke eller en flicka som går arbetslös i Västerbotten eller Jämtland kan få ett jobb i jordbrukskassan i Stockholm, skall han eller hon då inte få flyttningsstöd därför att företaget inte följt det råd vi gav det att söka sig till en annan ort? Flyttningsbidragen gäller ju de enskilda människorna, och det är väl inte dessa som skall drabbas om företagen inte vill flytta. Den lilla subvention detta innebär för företagen är mycket liten i

jämförelse med om man skulle sänka arbetsgivaravgiften med 2 procent i de mest expansiva regionerna.

Jag har ingenting emot mycket av det som herr Fälldin säger om nödvändigheten av en decentralisering och en jämnare utspridning. Ni klagar ibland över att ni har så litet att säga till om i riksdagen, men på ett område har ni verkligen något att säga till om: många inom centern intar ledande positioner just inom föreningsrörelsen. Ta upp en allvarlig diskussion om hur långt ni är beredda att fortsätta koncentrations- och rationaliseringspolitiken samt om hur långt ni är beredda att spela med i regionalpolitiken. Vi är öppna för diskussioner med denna viktiga folkrörelse om hur samhället kan hjälpa till att låta den spela med på ett konstruktivt sätt. Men det måste finnas konsekvens i det hela.

Tidigare högerledare brukade läsa upp brev eller telegram från allmänheten. Herr Bohman relaterade vad en företagare i Storvik som hade suttit och tittat på TV hade sagt. Företagaren hade 50 anställda. Jag undrar hur många av dessa som nu har förmånen att i TV beskåda våra övningar. Det enklaste sättet att besvara hans anklagelse om att man hyser oro för sysselsättningen på grund av att vi så länge har haft en socialdemokratisk regering är att påpeka hur det var tidigare när högerpartiet styrde och ställde. Ett annat sätt är att påpeka att trots de svårigheter som för närvarande finns så har vi i dag den högsta sysselsättningen bland befolkningen i yrkesverksam ålder i något industriland i Västeuropa och Amerika. Antalet vuxna i arbete är trots våra svårigheter större än någon annanstans. En tredje sak jag vill säga till honom är det faktum att den blomstrande företagsamhet som vi har haft i landet till icke ringa del har berott på sysselsättningspolitiken som hållit hjulen i gång och gett människorna köpkraft.

Varför har då de anställda inom detta företag anledning att känna oro? Jo, det är på grund av den strukturrationalisering som går fram genom näringslivet och som väl har tekniska och ekonomiska motiv. Men vad har de enskilda människorna att lita på? Jo, i sista hand är det på att vi alla gemensamt skall skydda den enskilda människan mot den tekniska utvecklingens konsekvenser. Det skall vi göra genom regionpolitiken, arbetsmarknadspolitiken och genom sociala skyddsåtgärder. Det är någonting som vi måste klara av gemensamt. Jag vet inte hur det är på det aktuella företaget, men med en god arbetsmiljö, med utvidgad företagsdemokrati och med en ökad trygghet i anställningen minskar de anställdas oro för den framtida sysselsättningen.

Det jag egentligen vill ta upp med herr Bohman är hans ideologiska resonemang. Han började sitt anförande med att säga att jag nog skulle kalla honom reaktionär. Naturligtvis är han det, men det räcker inte. För vad är det som egentligen har hänt? Jag läste upp några citat ur en motion från moderata samlingspartiet av vilka det finns ett mycket stort antal. Det står bl. a., att det är knappast möjligt att på något område visa på en utveckling där den enskildes beslutsutrymme har vidgats som ett resultat av den socialdemokratiska politiken. På ett annat ställe står det, att de enskilda inkomsttagarnas möjligheter att disponera sin inkomst efter egna önsknings och behov har ständigt och planerligt begränsats. Det finns på punkt efter punkt liknande uttalanden där man totalt dömer

ut hela folkhemspolitiken och hela den politik som socialdemokraterna har fört samt säger att den har minskat friheten och att skatterna är för höga. Moderaterna tog in hela perioden i sitt resonemang, och därför frågade jag: Har verkligen den enskildes frihet minskat? Jag pekade på folkpensionärerna. Jag pekade på ungdomarna. Jag pekade på de handikappade. Jag kunde ha nämnt de sjuka. Jag kunde ha nämnt de ensamstående mödrarna. Jag kunde ha nämnt många andra grupper. Det är ju deras ökade frihet som vi har betalat — om ni vill använda det uttrycket — på skattsedeln i solidarisk anda som ett uttryck för en gemenskap i samhället.

När jag alltså frågar om det verkligen är så att friheten har minskats genom dessa åtgärder, viker herr Bohman undan och säger: Nej, vi har varit eniga om allt det här. När det gäller allt det goda så är herr Bohman inte längre reaktionär, då är han bara rädd att ta konsekvenserna av sina egna ord. I ena ögonblicket säger herr Bohman att den socialdemokratiska politiken har lett till nationens ruin och i nästa replik säger han: Nej, egentligen har vi varit eniga om allt det här.

Om herr Bohman hade haft modet att följa upp sitt resonemang och säga: Ja visst, det var fel att satsa på det och det och det, så hade det varit någonting att bemöta, men nu viker han bara undan. Tala om vad ni syftar på! Har vi satsat för mycket på försvaret, på folkpensionerna, på sjukdomsskyddet, på de partiellt arbetsföra? Ni talar helt allmänt om att vi hade fått så många statsanställda och att dessa inte var produktiva. Forskarna vid våra forskningsinstitutioner, lärarna, vägarbetarna, de som jobbar med partiellt arbetsföra på ett arbetsträningsinstitut är alltså inte produktiva i samhället! Varför vågar ni inte föreslå att de tas bort då?

Ni talar om vad ni tänker, men ni vågar inte fullfölja era tankar i praktisk gärning. Då är man reaktionär i tanke och ord men nog så räddhågad i handling. Eller också menar man ingenting med sina ord.

Det är likadant om vi ser mot framtiden här. Jag har sagt att när jag läser de borgerliga motionerna så tycker jag det är något av återkomst för en löftespolitik. Det gäller kanske inte i så hög grad på mycket kort sikt. Vad vi fått reda på är att herrar Fälldin, Bohman och Helén satt samlade till en gemensam överläggning på en fashionabel herrklubb, Stora sällskapet här i Stockholm. Det utgör för övrigt något av en festlig knorr till herr Heléns varmhjärtade tal om kvinnans frigörelse här, att när de borgerliga partiledarna skulle överlägga träffades de på det enda ställe i landet där det såvitt jag vet föreligger strikta restriktioner beträffande kvinnornas möjlighet att komma in, fru talman. Kunde herrarna inte hitta någon annan lokal?

Då sades det att ni hade kommit överens om en gemensam konjunkturbedömning. Det har nu konstaterats att ni har ingen annan konjunkturbedömning än regeringens. Möjligen kommer ni att ha en i maj.

Vid en preliminär genomgång befinns det emellertid att både centerns och folkpartiets förslag innebär en klar försvagning av budgeten med mellan 300 och 500 miljoner kronor. Men det är när man ser på litet längre sikt som man blir litet mer orolig.

Det föreslås i motioner från oppositionspartierna höjda och index-

reglerade barnbidrag, vårdnadsbidrag, mera pengar till regionalpolitiken och sänkt pensionsålder. Ni har även antytt höjda försvarsutgifter. Det finns nästan ingen tänkbar reform som inte på något sätt täcks av era motioner.

Detta var utgiftssidan. Samtidigt radas det upp förslag till skattesänkningar i olika former. Skatteskalorna skall indexregleras, vilket vid en prisstegring automatiskt ger de högre inkomstagarna större skattesänkningar än de lägre. Det kostar 700 miljoner kronor. Marginalskatterna skall justeras, de lägsta inkomstagarna skall få en särskild lättnad, arbetsgivar- och ATP-avgifter skall differentieras, dvs. i realiteten sänkas på en del håll.

På samma gång som man nu ställer ut räkningar på en rad reformer vill man alltså försvaga samhällets resurser genom skattesänkningar. Det enda finansieringsmedel som har anvisats är en besparingsutredning. Dessutom har herr Bohman talat om avgifter på offentliga tjänster. Den enda konkretisering han hittills kommit med är avgifter på golfbanor samt på en bro som ännu inte är byggd, och det är kanske inte något större bidrag till stabiliseringspolitiken.

Herr Bohman citerade vad jag hade sagt i Veckans Affärer, och jag har också läst vad herrarna har sagt. Herr Bohman sade: Upp till kamp mot överbudspolitikerna! — av 1970-talets politiker krävs stor sparsamhet med generösa löften och fett valfläsk. Nu lovar herr Bohman generöst stora skattesänkningar.

Herr Helén sade att vi har tagit våra reformer på avbetalning. Det är först nu räkningen kommer. Vi kan inte fortsätta på detta sätt. I framtiden måste vi visa räkningen redan när reformen föreslås. — Sedan föreslår man en rad olika reformer utan räkning.

Herr Fälldin, slutligen, säger att det är en självklar uppgift för politikerna att se till att det råder balans i samhällsekonomin. Det är dess värre inte lika självklart att politikerna kan leva upp till detta ansvar. Om herr Fälldin skall vara ett exempel i detta sammanhang är det riskabelt om han lovar för mycket.

Herr Bohman fortsätter nu med sitt tal om att den offentliga sektorn är en sådan fara för medborgarna. Han lovar skattesänkningar och säger att det är möjligt att skära ned och spara. Jag står också för vad jag sagt, nämligen att vi får vara mycket sparsamma och får göra hårda prioriteringar. Men ni får verkligen komma med något annat än golfbanor och broar när ni skall konkretisera vad det är vad ni skall spara in på.

I England har man en högerregering. Vad är det den har kunnat spara in på för att sänka skatten för de högre inkomstagarna? Jo, man har infört höjda avgifter på skolmåltider, slopat gratis skolmjölk för barn över sju år, höjt avgifter inom socialförsäkringen, förlängt eller återinfört karenstid i sjukförsäkringen, höjt matpriser genom att avskaffa livsmedelsstödet, minskat anslagen till forskningen, slopat olika regionala sysselsättningsstöd och kraftigt minskat stödet till bostäderna. Det är detta man har fått ge sig på för att göra besparingar.

Till herr Bohman, som talar och talar om att vi skall spara, vill jag säga: Kom med ett enda konkret förslag, annars faller ju hela den berömda frihetsideologin sönder! Jag har sett en antydning, nämligen i

Veckans Affärer, där herr Bohman säger att man, om man inte kan spara på något annat sätt, kanske på nytt måste börja diskutera indexregleringen av transfereringarna.

Vad är det för transfereringar? Den största är folkpensioneringen, och det är i stort sett också den enda som är indexreglerad. Våra 1,5 miljoner pensionärer – ålderspensionärerna och de som har änkepension, barnpension och förtidspension – får ett tillägg när priserna stiger. Att avskaffa den ordningen är det förslag till besparing som herr Bohman konkret har fört fram till diskussion -- han har viftat med det i alla fall.

Samtidigt kommer moderata samlingspartiet gemensamt med de två andra borgerliga partierna med förslaget att sätta den progressiva skatteskalen på index, dvs. när priserna stiger så justeras automatiskt skatteskalorna, vilket gynnar i första hand de högsta inkomsttagarna. Att å ena sidan föra fram förslag om indexreglering av den progressiva skatteskalen, vilket automatiskt mest gynnar de högsta inkomsttagarna, och å andra sidan börja vifta med förslaget att ta bort indexregleringen för den fattigaste befolkningsgruppen, nämligen folkpensionärerna, är det vad herr Bohman kallar för sin nya vision av folkhemmet?

Det är en relativt allvarlig fråga. Herr Bohman har sin vana trogen citerat socialdemokrater, som har sagt något förnuftigt om folkhemmet, och framhållit att han själv ansluter sig till det. Men i samma anförande är herr Bohmans bärande grundtanke att det vi försökt göra för att förverkliga folkhemstanken har inneburit en begränsning av människornas frihet och ett ständigt minskat beslutsutrymme för dem. Samtidigt talar han för en ideologi som går rakt emot möjligheterna att bygga vidare på tanken om ett folkhem. Man bör vara försiktig med orden, herr Bohman.

Visst har vi anledning att tala om samförstånd i samhället, naturligtvis också med näringslivet. Jag har vid flera tillfällen – på Exportföreningens årsmöte i ett långt principiellt anförande och på LO-kongressen – tagit upp nödvändigheten av att, trots att det finns åsiktsskillnader och intressemotsättningar i samhället, finna förnuftiga vägar till samtal och en samling av krafterna kring konkreta ting. Det är en linje som socialdemokratin håller fast vid.

Men det räcker inte med att säga, som herr Fälldin gjorde, att företagare och anställda är motparter vid fördelning av produktionsresultatet. Vi anser att det är ett intresse också att de anställda har ett medansvar för utformningen av miljön, för utformningen av arbetsplatsen, för ledningen av arbetet och över huvud taget för hur företaget utvecklas. Ett sätt att minska motsättningarna i samhället och i näringslivet är ju att ge de anställda ett större inflytande, mera att bestämma om och därmed ju också ett större ansvar.

Herr Bohman sade litet föraktfullt att han inte känner någon samhörighet med SJ och LKAB, därmed antydande att han möjligen känner större samhörighet – av flera skäl – med vissa privatföretag. Vi måste känna samhörighet med LKAB, SJ och de privata företagen därför att de fyller en produktionsuppgift i det svenska samhället. Men det är självklart för oss att vi känner en särskilt stark samhörighet med de anställda vare sig de är i statliga eller privata eller kooperativa företag och

att de anställdas inflytande är nyckeln till framtidens demokrati och avspänning.

Allt detta är självklart. Men när herr Bohman nu lanserar sin konfrontationspolitik – ty det vill jag verkligen kalla den – och samtidigt talar om folkhemmet kanske jag än en gång bör påminna honom om vad Per Albin Hansson sade när han lanserade tanken på folkhemmet. Han sade så här: Skall det svenska samhället bli det goda folkhemmet, måste klasskillnaderna avlägsnas, den sociala omsorgen utvecklas, en ekonomisk utjämning ske, de arbetande beredas andel även i det ekonomiska förvaltandet, demokratin genomföras även socialt och ekonomiskt.

Den definitionen håller även i dag. Den visar att folkhemmet har att göra med en social utjämning och med demokratisering.

När herr Bohman talar om att han inte känner samhörighet med LKAB och SJ, så är det ett gammaldags privatkapitalistiskt sätt att tänka. "Det är ett statligt företag – alltså känner jag ingen samhörighet med det." Men det som är det viktiga är den demokratisering som inifrån i företagen ger de anställda en möjlighet till medinflytande.

Sedan är det frågan om den sociala utjämningen. Herr Bohman, visst finns det mycket som är oroligt och svårt i det svenska samhället och som i hög grad har att göra med den tekniska utvecklingen. Men, herr Bohman, i ett land som har herr Bohmans ideologi försöker man genomföra den. Den engelska högerregeringen, som jag inte alls kritiserar i och för sig, försöker mycket ideologiskt att genomföra denna frihetsideologi. Man monterade ner de statliga företagen, man tog bort sociala bidrag och sänkte skatten för de högsta inkomsttagarna.

Vad har det lett till? Jo, till oerhört stor social spänning. De ständigt återkommande strejkerna är i hög grad uttryck för att arbetarna där känner sig ställda utanför ett samhälle som pressar dem tillbaka.

Man kan se på de fruktansvärt tragiska händelserna i Nordirland i dag. Inte beror de på religion! Inte beror de i första hand på nationella motsättningar! De beror i hög grad på de sociala missförhållandena, de fattiga människornas revolt mot en situation som de upplever som olidlig. Det framstår för mig som självklart att det i den svåra uppgift som man står inför är genom en förbättring av de sociala förhållandena som en förändring av situationen på lång sikt kan ske.

Till grund för denna folkhemstanke ligger uppfattningen att det goda hemmet förutsätter en social utjämning, en jämnare fördelning av det gemensamma produktionsresultatet. Moderata samlingspartiets politik har i alla tider varit att motsätta sig detta, att kalla det för konfrontation när vi i själva verket lägger grunden till en framtida solidaritet i stället för att vilja öka dessa klyftor. Där är skillnaden.

Det var klokt sagt av Anders Leion, att vi ständigt måste vilja formulera visionen om folkhemmet på nytt. Det är en vision som inte alls innefattar kamp mot andra grupper. Den innefattar att man hela tiden medvetet strävar efter en utjämning, en bredare solidaritet och ett vidgat ansvar för enskilda människor, även för dem som inte är ägare till kapital, mark och produktionsmedel, ett vidgat ansvar för enskilda människor att gemensamt skapa sin framtid.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Fru talman! Det gäller att hushålla med sekunderna.

Apropå detta att det är viktigt att de anställda får en möjlighet att påverka utvecklingen i företaget, får vara med och ta ansvar, vill jag påminna statsministern om vad jag sade i mitt första anförande. För vår del anser vi det självklart att de anställda får en möjlighet att vara med i styrelsen, att de skall kunna delta i revisionen, att detta med att leda och fördela arbetet skall ske i samråd mellan arbetstagare och arbetsgivare. Vi anser det viktigt att de anställda får en möjlighet att påverka arbetsplatsens utformning.

Apropå citatet från Veckans Affärer vill jag ställa en liten motfråga: Känner inte statsministern också att det är politikernas självklara uppgift att se till att det råder balans i samhällsekonomin? Känner inte statsministern litet av att det inte är lika självklart att vi lyckas med det, hur vi än bemödar oss? Ingen skall i varje fall vänta sig någon ofelbarhetsdeklaration från min sida.

Sedan tillbaka till diskussionen om förslagen från i höstas och oppositionens uppträdande.

Jag har all respekt i världen för att statsministern, övriga regeringsledamöter och socialdemokrater har och för till torgs en annan uppfattning om hur problemen skall angripas. Det är bara mänskligt att man kan se olika på sådana saker. Vad det borde gälla är att vi i diskussionen försöker övertyga varandra om vad som är det rätta. Men jag reagerar mot att statsministern tillvitar mig orena motiv. Vi har ingen förutsättning att i så här viktiga frågor hitta samförstånds lösningar om sådana anklagelser ligger i botten. Statsministern säger att det var partipolitiskt motiverade åtgärder som jag hade varit med om att föreslå och att jag lugnt och tryggt kunde göra det eftersom jag visste att de aldrig skulle realiseras. Det är att tillvita mig orena motiv. Det är att tillvita mig att jag föreslår åtgärder som jag i grund och botten inte tror på och att jag skulle våga göra det därför att jag kallt räknar med att de inte blir genomförda. Vi har ingen möjlighet att hitta lösningar om vilka vi kan nå stor enighet om vi argumenterar från den utgångspunkten.

Sedan till sakfrågan: Varför återkommer vi inte med förslagen nu? Får jag då påminna om att på höstriksdagens första dag väckte oppositionspartierna motioner med förslag till åtgärder; vi krävde snabb behandling för att åtgärderna skulle kunna vidtas så tidigt som möjligt, eftersom det tar litet tid innan sådana åtgärder verkar. Men på grund av att regeringen inte var färdig med sina förslag lika kvickt som oppositionen utan behövde ytterligare tid på sig kom behandlingen i riksdagen att uppskjutas till den 8 december. Då var från den synpunkt jag företräder tid redan försuttet. Åtgärderna skulle då ha kunnat träda i kraft i stort sett vid årsskiftet. Vi har därför tvingats dra konsekvenserna av den verklighet som råder. Om vi nu föreslog samma åtgärder skulle dessa kunna sättas in tidigast den 1 mars, och då har vi under alla förhållanden att vänta säsonguppgången.

Jag står kvar vid min övertygelse att det skulle ha varit fördelaktigt om dessa åtgärder hade vidtagits; i varje fall skulle de inte ha varit prisdrivande under vintern. Det är orimligt att säga att en sänkning av

momsen och ett borttagande av arbetsgivaravgiften skulle ha varit prisdrivande nu. Man hade haft ett finanspolitiskt utrymme ledigt under det skattetak som nu gäller när konjunkturen vänder, och det hade i varje fall funnits anledning att tro att man bättre än nu hade lyckats trygga sysselsättningen i företagen.

Sedan har vi det där om regionalpolitiken, och då kommer statsministern över på att regeringen gör ingenting för att påskynda koncentrationen, men däremot skulle t. ex. föreningsrörelsen göra det. Ja, skyll oss för vad som helst, men inte drev vi på i fråga om bankfusionen, som ju är en koncentrationsåtgärd. Får jag också säga att i våra deklarationer i det här avseendet finns det inget undantag för föreningsrörelsen; det är fullt klart.

Jag tycker emellertid att föreningsrörelsen är ett dåligt valt exempel. Får jag påminna statsministern om att föreningsrörelsen har totalt sett ca 52 000 anställda. Mindre än 2 000 av dem finns i Stockholm. Det är en rätt bra spridning. För övrigt har det ju gällt att man har flyttat matfabrikerna – jag höll på att säga "dit regeringen har flyttat människorna", men det är litet karikerat – dit människorna har flyttat; det ligger i sakens natur.

Och så det här med att mejerierna har lagts ner. Ja, med den jakt som det har varit på kor här i landet tycker jag det är ett under att vi har så pass många mejerier kvar som vi har. Begär vad man vill av föreningsrörelsens folk, men inte att de skall stå och driva mejerierna om det inte kommer in någon mjölk till dem! Det är inte svårare än så.

Till sist vill jag säga: Visst skall pojken och flickan i det här fallet soulageras! Och inte är det väl småpengar? Det är ju 10 000 kronor per anställd som är genomsnittstalet. Men det gällde för jordbrukskassan och alla de andra i det här området att om man hade att väga in detta i den ekonomiska kalkylen, så skulle rimligen benägenheten att flytta till ett annat område öka.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Det är väl ingen som efter herr Fälldins inlägg kan vara ovisst om hur statsministern försöker att slingra sig från ansvaret för att han och riksdagsmajoriteten sade nej till oppositionens krav på åtgärder mot arbetslösheten så sent som den 8 december i fjol. Den här låtsasleken – att vi rent formellt skulle vara skyldiga att upprepa krav som vi syftade till att få igenom i riksdagen före den 1 november och som, om vi upprepade dem nu, med er förhållningstaktik sannolikt inte skulle kunna komma till beslut förrän framme i mars eller april – kan inte gå hem. Alla andra begriper att här är det fråga om att komma i tid i kampen mot en ogynnsam konjunktur, men herr Palme låtsas som om han inte kunde förstå det.

Sedan försöker statsministern att hävda att vi inte skulle visa upp räkningen för de förslag till förbättringar i samhället som vi kommer med. Jo, vi visar upp räkningen för vart och ett av de förslag till utgifter som vi har lagt fram under motionsperioden i januari. Vi har gjort sammanställningar av vad våra förslag tillsammans kostar. Detta är på kort sikt.

På längre sikt är det dyraste förslag som vi har fört fram kravet på en indexreglering av skatteskalor och avdrag. Men observera att det förslaget syftar till att hindra en fortsatt godtycklig skattehöjning! När statsministern säger att indexreglerade skatter skulle gynna i första hand de höga inkomsttagarna tycker jag att statsministern skulle försöka förklara det för TCO, Tjänstemännens centralorganisation, som begär som en första åtgärd för år 1972 en indexreglering av den statliga skatteskalan. Den största ökningen av marginalskatten inträffar ju just för människor som har 2 500 kronor i månaden. Är det dem som herr Palme kallar höginkomsttagare? Nej, här får nog statsministern försöka att länka om; annars riskerar statsministern att göra sig helt omöjlig i tjänstemannakretsar.

Vidare vill statsministern hävda att när de tre oppositionspartiernas ledningar träffas skulle inga kvinnor kunna få vara närvarande, och han försöker inför kammaren ställa ut fru andre vice talmannen, som för ögonblicket inte får yttra sig. Jag kan lugna herr Palme. När de tre oppositionspartiernas ledningar träffats vid olika tillfällen så har riksdagsman Cecilia Nettelbrandt i sin egenskap av förste vice ordförande i folkpartiet varit närvarande. Men det viktiga är naturligtvis inte frågan om det skulle existera någon sådan där etikettsdiskriminering, utan det viktiga är vad debatten kan ge i sak när det gäller partiernas syn på kvinnornas ställning i samhället. Statsministern hävdar att den ökade friheten för kvinnorna i arbetslivet skulle vara enbart regeringspartiets förtjänst. Nej, så är det verkligen inte. Hur länge fick vi inte driva kravet om den individuella beskattningen för att underlätta för kvinnor att gå ut på arbetsmarknaden, innan finansministern till sist accepterade detta, ganska motvilligt. Fortfarande är det ju många hinder kvar – av rent ekonomisk karaktär – för gifta kvinnors förvärvsarbete. Bostadsbidragens konstruktion medför i praktiken att de främst kan utnyttjas av familjer där kvinnan arbetar i hemmet. Går hon ut på arbetsmarknaden så faller de ofta bort på grund av familjens inkomstökning. Till det kommer vårdkostnader och den vanliga skatten. För många blir det då mycket litet kvar.

Detta är viktigt, men det finns också andra, icke ekonomiska hinder för kvinnans frigörelse som partierna borde kunna enas om att undanröja i stället för att, som statsministern gör, misstänkliggöra andra. Dit hör bristen på arbete och daghem. Och de många kvinnor, som lyckas komma över de svårigheterna, som har en yrkesroll och som vill utveckla den och samtidigt klara av sin familj, får i praktiken ett mycket påfrestande dubbelarbete. Jag tycker att vi skall erkänna detta och försöka att även vid sidan av det rent politiska arbetet ändra på den här situationen så att det inte fortsättningsvis blir så att den enda som skall bära den här dubbelrollen är kvinnan. Detta är väsentligare, herr statsministern, än låtsasleken om vilka som får vara närvarande när de politiska partiernas ledningar träffas.

Så några ord om rättsskyddet. Statsministern svarade på en del av min fråga till regeringen – det gällde ämbetsmannaansvarskommittén – och det var ett bra svar. Men däremot kröp ju statsministern helt undan den grundläggande frågan, som var denna: För att riksdagen skall kunna utöva

sitt huvudansvar för JO-ämbetet är det viktigt att veta vilken slutsats regeringen som högsta förvaltningsorgan drar av den ändrade praxis som medför att JO kan uttala ett omdöme som innebär bristande förtroende för ett helt ämbetsverks sätt att funktionera utan att detta kommer till domstolsprövning. Anser regeringen att den i det läget bör dra några slutsatser som innebär att den själv tar konsekvenserna av denna förändrade praxis och meddelar ämbetsverket sin uppfattning? Det är det som riksdagen behöver veta för att i sin tur kunna dra slutsatser. Olof Palme är inte bara statsminister utan även ordförande i det socialdemokratiska partiet och därmed huvudansvarig i denna del för socialdemokratin i riksdagen. Det svaret återstår alltså.

I fråga om EEC kan jag bara konstatera: Vi har inte ändrat ståndpunkt sedan den senaste debatten i december. Det herr Palme klandrade mig för var att jag ville ha besked om regeringen står fast vid sitt långsiktiga mål om nära, omfattande och varaktiga förbindelser. Det hade väl inte varit så svårt att svara på den frågan.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Fru talman! Först några ord om EEC. Herr Palme jämför Sverige med Schweiz och Finland. Schweiz är som bekant inte med i FN därför att Schweiz inte anser att det går att förena med sin neutralitet. Skall man dra den konsekvensen av herr Palmes anförande att även vi skall gå ur FN? Sådana jämförelser skall man nog akta sig för att dra.

När det gällde kritiken mot mitt anförande har uppenbarligen herr Palme inte lyssnat — och där han lyssnat har han roat sig med att förvanska vad jag har sagt. Förhållandet är ju följande, herr statsminister. Statsministern har själv tidigare hävdats att det fanns möjlighet för Sverige att vinna medlemskap med bibehållen neutralitet och att den frågan skulle klarläggas vid förhandlingar. Vi har kvar den uppfattning som regeringen hade den 17 mars men som regeringen inte hade den 18 mars. Varför ändrade sig regeringen? Vi kan ju spekulera om orsakerna till det. I Värmland sade herr Palme: "Att regeringen hoppats av från tanken på medlemskap skedde mest på rekommendation, bl. a. av italienaren Malfatti, och när det gäller associering — — är det likadant. Nu har vi rekommenderats ett avtal på frihandels grund. På den vägen är det." Herr Palme kan naturligtvis vara felciterad, men om det här är riktigt, inte tyder det på en oberoende och självständig politik.

Krister Wickman — förlåt, herr utrikesministern — sade i intervjun i Svenska Dagbladet i söndags: "När regeringen uteslöt medlemskapsalternativet skedde detta sedan den 'på egen hand', d. v. s. genom sin egen analys, blivit bergfast övertygad om att EEC skulle säga nej."

Men om EEC hade sagt ja? Vilka slutsatser skulle man då ha dragit?

Här står alltså tro mot tro — tro från herr Krister Wickmans sida att man skulle i EEC möta ett nej till förbehåll, tro från min sida att man skulle kunna få förbehåll. Pessimism mot optimism alltså. Den som är optimist skulle alltså ifrågasätta svensk neutralitetspolitik men inte pessimisten. Någon logik kan man väl i alla fall kräva av herrarna på regeringsbänken, tycker jag. Det är ett ringa anspråk.

Sedan förstår jag inte det här malandet — herr Palme har själv en gång

i tiden använt ordet harpanget — då det gäller vår konjunkturpolitik i höstas. Vi på oppositionens sida — jag höll på att säga regeringens, men jag skall inte föregripa utvecklingen — drev hårt under hela efter-sommaren och hösten kravet på att konjunkturen skulle stimuleras och att kostnaderna skulle bringas ner för att förebygga en fortsatt utveckling av arbetslösheten. Det första tillfälle vi hade att konkretisera detta var på höstriktdagens första dag, och vi begärde att de åtgärder som vi föreslog skulle sättas i kraft den 1 november. Socialdemokraterna förhalade ärendet i riksdagen, som vi alla vet, och riksdagens nej kom först i december. Vårt förslag gällde åtgärder under *innevarande* budgetår, som skulle kunna omprövas i maj för den händelse konjunkturen svängde. Att nu komma med ett krav av liknande natur, som skulle kunna förverkligas någon gång i april tidigast eller i maj, går helt enkelt inte. Nu räknar vi ju alla med att konjunkturen skall svänga, och då är det för sent att lägga fram ett sådant här stimulansförslag.

Det finns ingen politisk taktik bakom detta, utan det är fråga om sakliga förslag för att lösa arbetslöshetens problem. Och skulle det bli på det sättet — vilket jag verkligen inte hoppas — att alla våra konjunkturbe-dömningar sviks och vi får det utomordentligt besvärligt även i höst, så finns det anledning att på nytt ta upp en ny diskussion om att stimulera ekonomin och att pressa ner kostnaderna, ty då har vi råd att ta ett budgetunderskott som är större än det vi har i dag — för att få folk i jobb, för att få hjulen att rotera.

Sedan det här ideologiska resonemanget!

Jag vidhåller, herr statsminister, att den enskildes *beslutsutrymme* — det var detta det gällde — successivt har begränsats. Och jag tror det är svårt för herr Palme att visa på något enda område där beslutsutrymmet — alltså den enskildes egen möjlighet att besluta och råda över sin egen ekonomi och sin egen framtid — har vidgats.

Vi har här alltså som *ett* motiv vädjan till den enskilda människans rörelsefrihet, ansvarstagande, initiativ och arbetslust. Det är ett motiv att ge den enskilde möjlighet att självförverkligas. Men det finns ett *annat* motiv, som är väl så viktigt. Det är att skapa möjligheter för oss att lösa alla de sociala problem som fortfarande finns kvar i det här samhället. Vi får inte resurser och möjligheter att lösa de problemen om vi inte kan arbeta ihop pengar därtill.

Här finns alltså icke någon motsägelse — det är två sidor av samma sak.

Hur hade vi kunnat driva reformpolitiken under 1950-talet, för att ta ett exempel — den som vi ju var överens om då det gällde målet, medan uppfattningarna om metoderna ibland som sagt varierat — om vi inte hade haft den välståndsutveckling som det svenska näringslivet och de svenska arbetstagarna jobbade ihop under den tiden? Vi klarade det, men sedan har det gått nedåt. 1950 tog den offentliga sektorn 45 procent av bruttonationalproduktens ökning — i slutet av 1960-talet 76 procent. Sedan 1950 har den enskilda konsumtionen hela tiden ökat *långsammare* än bruttonationalprodukten.

Det är detta som oroar för framtiden, eftersom vi fortfarande har många problem olösta. Det är detta som leder till kraven på nya prioriteringar, nya avvägningar, att på område efter område undersöka

vad man kan göra för att föra över uppgifter från det offentliga till det enskilda, för att skapa större rörelsefrihet, för att skapa ökat utrymme för de behov som finns kvar i samhället.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Om kampen mot arbetslösheten var motivet när de borgerliga partierna lade fram sitt krav – och slogs för det – att sänka mervärdeskatten, så vill jag erinra om att arbetslösheten är lika stor nu som den var i oktober och december förra året. Det är sålunda alldeles klart att om de borgerliga partierna står kvar vid sitt krav om en sådan sänkning av mervärdeskatten, så hade de lagt fram förslag om det till denna riksdag. Att lita till en nyckfull konjunktur och en eventuell konjunkturuppgång, som man inte vet någonting om, är ju ansvarslöst när det gäller kampen mot arbetslösheten.

Herr Palme sade att de förslag som vi ställt till årets riksdag var orealistiska och omöjliga att genomföra. Han påstod att det var omöjligt att ta bort mervärdeskatten på mat därför att det skulle innebära en ökning av statens upplåning med 3 miljarder kronor. Den uppgiften är felaktig. Men innan jag påvisar det, vill jag säga några allmänna ord om hur ett oppositionsparti, alltså ett parti som inte sitter vid regeringsmakten, bör och måste agera här i riksdagen. Ett oppositionsparti kan inte begränsa sig till att flytta på en enda liten bit i regeringens budget. Då har man ingenting kvar när förslaget voterats ned i riksdagen. Då kommer man i samma betryckta läge som herr Helén, som vill ändra på en promille i statens budget.

I stället måste ett oppositionsparti anvisa huvudlinjer för hur det vill förändra politiken. Det är ju det krav som väljarna och allmänheten ställer på ett parti som inte sitter vid regeringsmakten. Det skall partiet göra också i riksdagen. Men det är givet att det samtidigt måste ställas krav på sammanhang och en viss realism i förslagen, i den meningen att de skall vara möjliga att genomföra under vissa betingelser. Vi anser också att de förslag vi ställt uppfyller dessa krav. Herr Palme – eller vem det nu är som räknat – har räknat slarvigt. Det har blivit fel. De förslag vi ställt om minskningar av vissa utgifter och ökning av andra, om ökning av vissa skatter och minskning av andra, förutsätter – och det sade jag också i mitt första anförande – att man företar en viss ökning av upplåningen jämfört med vad finansministern har föreslagit. Men den ökning av upplåningen man får fram vid ett allvarligt studium av våra förslag begränsar sig till ungefär en halv miljard kronor. Det ligger alltså väl inom vad som brukar räknas fel i statsbudgeten varje år.

Det avgörande här är emellertid vilken inställning regeringen har till dessa politiska krav. Anser herr Palme att man bör försöka ta bort mervärdeskatten på mat, om det går, eller vill regeringen till varje pris ha den kvar? Anser herr Palme att man bör sträva efter att skärpa beskattningen av de stora förmögenheterna och att man kan och bör begränsa avdragsrätten för skuldräntor? Det är konkreta frågor som kräver konkreta svar, och det är faktiskt inte bara jag som ställer de frågorna. De ställs i dag också i herr Palmes eget parti.

Vilket val gör regeringen mellan de olika möjligheter som föreligger

och vad föredrar man? Vill man ha kvar moms på maten, eller vill man ha en högre skatt på kapital? Vill man ha en sänkning av pensionsåldern, eller vill man fortsätta att ha dessa höga militärutgifter? Vill man gå med på en något större upplåning, eller vill man ha fortsatt hög arbetslöshet? Det är de reala politiska frågor vi ställt, men vi har inte i dag fått något svar från regeringen i de anföranden som statsministern har hållit.

Fru talman! Låt mig också använda någon tid till att säga ytterligare några ord om EEC-frågan.

Regeringen säger i sin deklaration klart ifrån att ett medlemskap är otänkbart för Sveriges del. Men varför säger regeringen inte lika klart ifrån att även en associering är otänkbar? Regeringen har fört fram kravet på en tullunion. Men vi vet att såväl EEC-kommissionen som EEC:s ministerråd har sagt nej till en tullunion i den förhandlingsgrundval som har antagits. Också på den punkten vore det bättre att regeringen sade rent ut att en tullunion inte är tänkbar. Vad som återstår är ett frihandelsavtal. Vår åsikt är att det bör begränsas till de rena handelsfrågorna. Men regeringen går, såväl i det dokument den lämnade in till EEC den 6 september som i de deklarationer som gjordes i EEC-debatten här i riksdagen, avsevärt längre än så. I dokumentet av den 6 september förklarar man sig beredd att samordna sin handelspolitik mot tredje land med EEC:s. Man vill utsträcka kommissionens befogenheter på monopolområdet till Sverige och är beredd att låta domstolens rättspraxis slå igenom i Sverige. Man vill ha en viss samordning av den ekonomiska politiken, man vill delta i EEC-staternas samarbete när det gäller industripolitik och en rad andra sådana frågor. Men det är ju detta som saken gäller och som det finns en växande opinion mot, även inom statsministerns eget parti; man vänder sig mot ett avtal som kan utvecklas och binda Sverige allt fastare vid EEC. Det är det man måste förhindra.

Herr statsministern PALME:

Fru talman! Herr Fälldin kände sig oroad över att jag inte trodde han hade rena motiv. Jodå, han hade säkert mycket rena motiv – både när han framlade sitt förslag den 14 oktober och när han kom med ett helt annat förslag den 3 november, som kostade ett par miljarder mer och som han höll fast vid den 8 december. Och han har säkert ytterst rena motiv för att hoppa av alltihop nu. Men ett av de motiven var – det stod i varenda tidning – att de borgerliga partierna måste göra något slags samlad manifestation på hösten. Det är ju ett motiv det. Det behöver inte vara orent även om man kan diskutera från saklig synpunkt.

Även herrarna Helén och Bohman använder mycket upprörda ord om detta. Jag behöver inte vara lika upprörd. Jag konstaterar att den linje som ni företrädde här den 8 december och som innebar en påspädning med ytterligare 4 miljarder har ni en månad senare hoppat av, och det var klokt av er att göra det. Jag konstaterar att ni inte redovisar någon konjunkturbedömning – den skall ni återkomma till när konjunkturen blir säkrare att bedöma. Det betyder i och för sig att ni inte har någon alternativ ekonomisk politik, men det kan å andra sidan vara klokt; ni stöder den som vi nu har redovisat, och sedan får vi se hur läget utvecklar sig.

Så till vad herr Fälldin sade om mejerierna. Nu var det plötsligt jakten på kor som var förklaringen till att man lade ner några hundra mejerier. Jag är ingen mejerispecialist, men jag har låtit mig berättas att en av förklaringarna är att man från mejeriernas sida inte längre åker ut och hämtar mjölken på alla gårdar. Om de inte hade koncentrerat sig så oerhört kanske de hade haft bättre möjligheter att hämta mjölken hos bönderna och få den benyttjad. Parentetiskt vill jag säga att det är litet farligt att driva det här regionalpolitiska och koncentrationsfientliga resonemang för långt. När man i sina egna organisationer står inför problemet är det inte så löst, utan då trampar man ofta själva lugnt och stilla koncentrationens väg. Insikten härom skulle kanske kunna dämpa en del av de utfall som görs ute i bygderna, från centerns sida, mot den s. k. koncentrationen.

Det här med humor är svårt, herr Helén. Jag sade helt enkelt att det var en festlig knorr att de tre borgerliga partierna, när de skulle samlas, skulle utvälja en exklusiv herrklubb med strikta restriktioner för kvinnor. Då fick vi en lång och djupt allvarsam förklaring av herr Helén att Cecilia Nettelbrandt vanligtvis visst får vara med när de tre borgerliga partierna träffas – och det gläder mig att höra. Men jag undrar om herr Helén tjänar på att ta denna fråga så otroligt allvarligt.

Jag har i och för sig ingenting emot det som herr Helén säger när det gäller kvinnornas frigörelse. Jag konstaterar bara att jag får ständiga rapporter om att det är just ute i de borgerligt styrda kommunerna som man på många håll går hårdast fram mot daghemsutbyggnaden, att det är där man har den snävaste inställningen till detta dubbelarbetets problem som gör daghemsutbyggnaden så viktig. Bjud då in de folkpartistiska kommunalmännen till Stora sällskapet – de är väl karlar nästan allihop – och försök förklara för dem hur viktigt det är med denna daghemsutbyggnad; på det sättet kan denna gamla fina klubb fylla en funktion.

Jag är relativt besviken på herr Bohman. Det han sade om Schweiz är så uppenbart orimligt att jag bortser från det. Sedan försökte han misstänkliggöra våra motiv i EEC-politiken genom citat som var felaktiga. Det är på det sättet att vi har studerat vad EEC-medlemskapet innebär för förpliktelser för medlemmarna, och vi har i ingående samtal med människor i EEC – personer som jag i en del fall känner sedan decennier – resonerat om vad medlemskapets förpliktelser innebär. Efter dessa resonemang och studier av texterna har det stått fullständigt klart för oss att vi inte kan bli medlemmar i EEC. Vi skulle i dag ha suttit i en fullkomligt hopplös förhandlingssituation om vi fullföljt den tanken. När vi kom till klarhet gav vi besked, men herr Bohman förmår inte ge besked på annat sätt än att han skiljer sig ur.

I det sammanhanget vill jag säga till herr Helén att vi visst skall utveckla samarbetet; det är därför vi är angelägna om att få en utvecklingsklausul.

Det som gjort mig besviken på herr Bohman är att jag i två anföranden har uppmanat honom att ge mig besked. Efter att ha hört honom tala om den förskräckliga frihetsinskränkning som den enskilda människan är utsatt för genom den offentliga sektorns tillväxt har jag bett honom att svara konkret på frågan: Vad är det ni inte skulle ha velat vara med om,

som skulle ha kunnat ge avsevärda besparingar? Är det folkpensionerna, försvaret, sjukvården, eller vad är det? – Ge något konkret besked! Som andra fråga ställer jag: Om ni nu talar om det förskräckliga frihetshot som föreligger, var är det då ni vill spara – mer än möjligen på golfbanor och obygda broar? Kom med konkreta förslag! Ni lovar ju människorna stora skattesänkningar, sänkta marginalskatter och indexreglering av skatteskalorna! Ett mycket konservativt förslag för övrigt. Ni ger löften om att det skall moderata samlingspartiet genomföra. Men då måste ni i all rimlighets namn visa var ni skall spara. Det enda förslag – det förnekar inte herr Bohman – som ni har viftat med är att ta bort folkpensionärernas indextillägg. Det står i klar strid med varje tanke om en folkhems-ideologi. Något annat förslag har inte herr Bohman kommit med.

Det är ett skatteresonemang som ligger bakom. Det är klart att skatterna är höga i vårt land. Men trots dessa höga skatter har vi i genomsnitt mera kvar att disponera för egen del för privat konsumtion än vi hade förr och mer än människor har i andra länder. Om jag godtar herr Bohmans resonemang att allt det som vi driver gemensamt såsom skolväsendet, sjukvården och liknande egentligen är bortkastat – det är naturligtvis ett felaktigt resonemang men låt oss godta det såsom en tankegång – återstår för genomsnittssvensken för rent privat konsumtion 11 400 kronor, med all reservation för en sådan här statistik. Det är 2 500 kronor mer än fransmannen har och 4 400 kronor mer än engelsmannen har.

Enligt det frihetsbegrepp där ni i centrum sätter de egna pengar som man direkt rör över är alltså svensken friare än andra folk i Europa – 50 procent friare än genomsnittsengelsmannen. Jag tycker att det är en felaktig definition på frihet, men den blir konsekvensen av herr Bohmans hela resonemang, där friheten mäts i frånvaro av skatter och höjden av privat konsumtion. Men det väsentliga är ju att genomsnittssiffror inte ger hela sanningen. Jag skulle tro att det beträffande människor som hör till den kategori som herr Bohman och jag tillhör inte är så stor skillnad mellan Sverige och andra länder. Det sägs att man i en del länder för sådana grupper har mera pengar kvar efter skatt. Men den stora skillnaden är naturligtvis den, relativt sett, att en industriarbetare, en postiljon eller ett sjukvårdsbiträde i Sverige har större konsumtionskraft än motsvarande yrkesgrupper i andra länder. Det gäller också en folkpensionär eller en bonde. Vi har avsevärt jämnare fördelning av vårt produktionsresultat.

Jag kan inte komma ifrån att det är där som friheten klämmer för herr Bohman. Är det alltså denna jämnare fördelning av denna världens goda, som vi har, som sticker i ögonen och upplevs såsom ett hot mot friheten? Det finns ingen annan logisk konsekvens av moderaternas egendomliga frihetsresonemang. Den logiken fullföljs i moderata samlingspartiets olika förslag, som ju går ut på att gynna de relativt sett bättre ställda och därmed försvaga situationen för dem som har det svårt. Men när herr Bohman bara viker undan, inte kan ge ett konkret besked och tar till så otroligt hårda och oförsonliga ord i sin allmänna uppläggning, blir det litet besvärligt. Jag tycker att herr Bohman borde våga litet mera, om han skall uttala sig så hårt.

Till slut vill jag säga till herr Hermansson att det är lätt att påstå att det inte finns någon pålaga som man inte i princip skulle vilja ta bort, men herr Hermansson har inte kunnat visa att det går att skrapa fram de 4,3 miljarder som skulle behövas för att ta bort livsmedelsmomsen – det är det enkla svaret. Var skulle vi ta de pengarna?

Jag vill emellertid säga ett litet ideologiskt ord även till herr Hermansson. Vi har haft två skiljelinjer mellan uppfattningarna bland socialdemokrater och bland kommunister. Den ena gäller inställningen till demokratin. Där har vi i många år stridit. Under senare år har herr Hermansson medgivit att det egentligen är vi som haft rätt hela tiden. Han har avsvurit sig den demokratiska centralismen och proletarietets diktatur, och det tycker jag är bra.

Den andra skiljelinjen gäller socialismens ansikte. För kommunisterna har den enda tänkbara metoden varit att i ett slag förstatliga all företagsamhet. Men därmed skulle man skapa en stor och okänslig byråkratisk apparat. Det har man genomfört på en del håll, och den har där inte varit särskilt skonsam mot människorna och heller inte varit särskilt effektiv.

Socialdemokratin har aldrig sett förstatligandet såsom ett mål i sig, utan det har gällt människornas arbete och trygghet, att skapa möjlighet för människorna att styra sina liv. Socialismen får aldrig bli lika omänsklig som kapitalismen. Ingen elit, vare sig kapitalistisk eller leninistisk, får styra samhället. Vi har då gått olika vägar – planhushållning, social trygghet, demokratisering av arbetslivet osv.

Uppseendeväckande ur rent ideologisk synpunkt är att när kommunisterna söker frigöra sig från sitt förflutnas dogmer tar de upp en idétradition som socialdemokratin burit vidare och håller levande: en human, mänsklig socialism.

På 1920-talet började man inom vårt parti intensivt syssla med den industriella demokratins problem. På 1930-talet kom tanken om planhushållning, och sedan kom hela den sociala utbyggnaden. Vad sysslade kommunisterna med? Jo, Stalinsystemet. Det bidrog inte precis till att utveckla en mänsklig form av socialism.

Nu går vi framåt på två vägar: Vi tillämpar en förstärkt och förbättrad planering – det måste till – och vi aktualiserar med förnyad styrka den industriella demokratins problem. Vi vet att det finns mycket bättre förutsättningar nu än på 1920-talet, därför att samhället är mer utbyggt. Kommunistpartier finns det ju i många länder i Europa, och det är intressant att konstatera att deras enda chans att överleva med något stöd hos människorna är att frigöra sig från sitt förflutna och försöka närma sig en socialdemokratisk idétradition, den "socialfacism" som man tidigare så djupt föraktade. Kommunistpartierna i Europa måste hänga sig fast vid den demokratiska socialismens idéer. Det är i och för sig en positiv utveckling. När man har studerat den kommunistiska debatten litet här och där tycker jag att det är intressant att ta upp och belysa den i det här sammanhanget.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Fru talman! Det är helt klart att jag har rena motiv för att nu inte återuppväcka förslaget från i höstas. Det beror på att ikraftträdandet nu skulle komma så sent att effekten av förslaget vid denna tidpunkt skulle kunna komma att stå i strid mot de strävanden vi har, dvs. att inte vara i otakt när konjunkturen vänder. Det hade varit en helt annan sak, om dessa åtgärder hade fått verka från tidigt i höstas. Det är denna skillnad som statsministern inte vill inse. Det hade varit bra om statsministern hade tillerkänt mig rena motiv vid framläggandet av förslaget i höstas också och inte bara säga att mina motiv är rena i dagens situation.

Så några ord om regionalpolitiken.

Statsministern uttrycker förvåning över att jag blandar in korna i resonemanget om mejerierna. Efter det att statsministern givit uttryck åt denna förvåning var det relativt onödigt att också poängtera att han inte är någon mejerierexpert. Det finns härvidlag ett samband som är så absolut och ovedersägligt, att jag inte trodde att jag i särskild ordning skulle behöva kommentera det.

Eftersom statsministern ådagalagt sin kunskapsgrund så uttryckligt, åtar jag mig inte att klara ut sammanhangen för honom på de få sekunder som är kvar. Här delas ju ut råd åt alla håll, och även jag har ett litet råd. Hur vore det om statsministern åkte ut till ett sammanträde där bönder sitter och brottas med de problem som uppkommer genom att det inom en stor region numera finns så få kor att det inte är möjligt att hålla det antal mejerierheter man hittills har haft? Då kunde statsministern få uppleva den smärta som man känner och engagera sig i de ekonomiska problem som föreligger.

Jag har faktiskt inget annat råd till statsministern än att han tar vara på möjligheten att följa diskussionen på detta sätt. Då tror jag inte att statsministern och jag skall behöva tvista om den detaljen i fortsättningen.

I stället för att vi nu gräver ned oss i detaljer om den mycket viktiga regionalpolitiken och om regional balans skulle jag vilja be statsministern ge besked på den fråga jag ställde i mitt huvudanförande: Är det en tillfällighet eller är det medvetet att frågan om regional balans inte längre finns med bland målen för den ekonomiska politiken i år som den gjorde i fjol?

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Av påringningar jag fått under debatten har jag förstått att en del folkpensionärer blivit oroliga över statsministerns litet slarviga tal om indexregleringen för folkpensionärerna.

Denna indexreglering, som innebär att man får en automatisk höjning av folkpensionen för prisstegringar som inträffat, får självfallet inte tas bort. Jag tror att det vore klokt av statsministern att instämma med mig i detta omdöme så att inga missförstånd uppkommer av denna debatt.

Statsministern har väldigt roligt nu – ser jag. Då skall jag be att få tala om att jag tyckte att det var mycket roligt första gången statsministern talade om Stora sällskapet – det var inte lika roligt nästa gång. Men jag uppskattade verkligen roligheten första gången.

Statsministern säger att oppositionen inte längre skulle stå kvar vid sina krav på åtgärder mot arbetslösheten. Detta visar att han över huvud taget inte lyssnar på oss andra. Vi har icke hoppat av från dessa förslag, utan vi har blivit nedröstade av socialdemokrater och kommunister. Vi har blivit nedröstade av en socialistisk regerings majoritet som leds av mycket besynnerliga konjunkturteorier. Detta är den enkla sanningen, och den kan icke rubbas av något försök från statsministerns sida att komma ur detta.

Sedan åberopar statsministern s. k. undersökningar av vad som har skett i de av folkpartiet ledda kommunerna i fråga om exempelvis daghemsvården. Samtliga sådana undersökningar som hittills åberopats från socialdemokratiskt håll har vid kontroll visat sig vara felaktiga. Jag är därför övertygad om att också det påstående som herr Palme nu kommer med är lika felaktigt. Se i stället på hur det verkligen är. Den undersökning som gjorts i Göteborg har visat att under de senaste fyra åren, dvs. under den tid kommunen letts av folkpartiet, har man skaffat fram fyra gånger så många daghemsplatser som under motsvarande tidsrymd med socialdemokraterna.

Den här debatten har visat att statsministern med all sin ekvilibristik glömmar bort att se på verkligheten. Det råd jag vill ge statsministern är att gå ut och se på den och rör Er inte bara som ekvilibrist här i talarstolen.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Fru talman! Ja, herr Palme, jämförelsen med Schweiz är uppenbart orimlig. Man frågar sig då varför statsministern gjorde den jämförelsen.

Herr Palme är besviken över att jag "viker undan", och han säger att jag borde "våga mer". Ja, det borde jag göra, men att på tre eller sex minuter försöka reda ut invecklade begrepp är inte lätt. Får jag påminna herr Palme om att vi från moderata samlingspartiets sida under de senaste åren, i syfte att ge den enskilda människan mera frihet, mera ansvar, mer pengar över och för att lägga en grund för en bättre utveckling, har krävt att riksdagen skulle fatta beslut enligt vilka tillväxten av den offentliga sektorn i princip skulle anpassas till vår gemensamma tillgångsökning. Mot bakgrunden av ett sådant beslut hade vi gemensamt kunnat angripa olika sektorer för att nå besparingsresultat. Mitt parti har dessutom varje år – det har för övrigt den borgerliga oppositionen varit överens om – begärt besparingsutredningar och i år dessutom en decentraliseringsutredning för att gemensamt komma fram till de prioriteringar som måste göras, de som blir ofrånkomliga även enligt statsministerns mening, för att citera Veckans Affärer. Socialdemokraterna har hela tiden avisat sådant, trots att finansministern själv i årets finansplan talat om för svenska folket och kommunerna att de måste dra ned den kommunala expansionen för samhällsekonomin skull och för att de enskilda hushållen skall få mera över för sin konsumtion.

Kom med någonting "konkret", säger herr Palme, och inte bara med en enstaka bro och golfbanor. På det vill jag svara att vi har besparingsmotioner till årets riksdag som vi har att ta ställning till. Det gäller besparingar på bortåt en miljard kronor. Men dessa motioner får vi

diskutera den dag de kommer upp på kammarens bord.

Får jag bara peka på ett enda område där man med en annan politik skulle ha kunnat spara massor av pengar och skapat valfrihet för människorna, nämligen bostadsfrågan. Vi har nu en bostadsstyrelse, länsbostadsnämnder och allt annat möjligt som är nödvändiga konsekvenser av den bostadspolitik som socialdemokraterna bedrivit under efterkrigstiden. En annan bostadspolitik hade inte krävt en så stor och dyr byråkrati. Vet herr Palme hur många handlingar som krävs för att få bygga ett eget hem? Det är 134 stycken, vilket väl säger en del om friheten och byråkratin i dagens Sverige. Vi drunknar i papper, vilket naturligtvis är bra för pappersindustrin nu när vi har svårigheter att exportera till EEC-länderna. Men det är inte särskilt produktivt.

Vi har kommit med "stora" skattesänkingsförslag, säger herr Palme. Tyvärr är de inte tillräckligt stora. Det gäller indexreglering, och det är ett förslag om att folkpensionen skall bli skattefri. Det är ett konservativt förslag, säger herr Palme, att ta bort skatten på folkpensionen. I så fall är det ett fint beröm.

Vi har också begärt att bostadstillägget skall avtrappas på ett mera förmånligt sätt för pensionärerna, så att de inte drabbas av hårda marginaleffekter. Efter allt som har sagts här vill jag starkt stryka under, att om det är något parti som slår vakt om folkpensionärernas intressen, så är det vårt. Det har varit en röd tråd i vår politik under alla år att den generation som har byggt upp vårt välstånd, den generationens intressen skall vi i första hand slå vakt om och jag tillbakavisar alla anklagelser av motsatt innebörd.

Sedan är det fel, herr Palme, att en vanlig inkomsttagare i Sverige får mera pengar över att röra sig med efter skatt än vad man får i Tyskland, England, Förenta staterna och Norge – Danmark måhända. Och studerar man inkomstökningarnas behandling här i Sverige är våra inkomsttagare väldigt illa ställda. Herr Palme måste ha läst fel eller ha fått felaktiga uppgifter.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Statsministern sade i sitt första anförande att för att värna om folks trygghet och ge dem arbetstillfällen krävs ett aktivt samhälle. Men aktivt på vilket sätt? Jo, därför skulle arbetsmarknadspolitiken stärkas. Men hur? Vad som kännetecknat arbetsmarknadspolitiken hittills är att den mer och mer ägnas åt att plåstra över den utveckling kapitalismen medfört, det vill säga att den alltmera anpassas till storfinansens krav att få arbetskraft flyttad dit storfinans vill.

Statsministern talade om förslag till riktlinjer för regionalpolitiken, men vilka? Bli det samma riktlinjer som gällt hittills så innebär det bara en fortsatt anpassning till storfinans, ökad förtätning och överutnyttjande av storstadsområdena, ökad avfolkning av andra landsdelar.

Vidare skall näringspolitiken byggas ut. Hur? Denna politik har hittills medfört ett stärkande av kapitalägarnas intressen. Denna näringspolitik innebär att man med subventioner och direkta gåvor stöder arbetsköparnas näringsliv. Det är ingen näringspolitik som gynnar arbetarklassen.

Nr 14

Onsdagen den
2 februari 1972

---

*Allmänpolitisk
debatt*

För en tid sedan brukade man placera varandra i burar här i kammaren. Det är glädjande att detta övergivits. Men jag tycker att man med skäl kan säga, att regeringen och den borgerliga s. k. oppositionen hamnat i ett ekorrhjul i stället. Man traskar runt med det kapitalistiska systemet från kris till kris, man understödjer det och lappar över dess följder. Alternativet måste vara en politik som syftar till att tränga tillbaka storfinsansens maktställningar. Det måste vara en ny regionalpolitik med styrning av investeringarna. Det måste vara en ny näringspolitik som syftar till att beskära storfinsansens makt.

Riksdagens befogenheter måste utvidgas, och de måste utnyttjas för en sådan politik. Men krisen kan inte lösas och arbetslösheten inte utrotas så länge det nuvarande ekonomiska systemet består. Kapitalismen försvinner inte bara genom en majoritet här i riksdagen. Den stora omvandlingen kräver aktivt deltagande av folkets majoritet.

Herr Palme ville i sitt senaste anförande ta upp en ideologisk debatt. Ideologin torde kräva något mer än tre minuter, men jag vill säga följande: Socialism måste enligt vår mening vara demokratisk för att förtjäna namnet, dvs. folket skall ha bestämmanderätten, inte partier och byråkratier. Men den måste framför allt vara socialism, dvs. de avgörande produktionsmedlen skall ägas av de arbetande. Det skall vara ett samhälle utan storfinsans. Vill herr Palme ha det? Den väg det socialdemokratiska partiet nu går i politiken leder i varje fall inte dit.

Herr statsministern PALME:

Fru talman! Först vill jag säga till herr Fälldin att regionalpolitiken självfallet kvarstår som en övergripande målsättning. En balanserad ekonomisk expansion, står det i finansplanen. Dessutom finns det ett utförligt resonemang under inrikesdepartementets huvudtitel om de riktlinjer som vi skall utfärda.

Om jag uttryckte förvåning över korna var det endast på grund av det enkla faktum att herr Fälldin påstod att man bedrev jakt på kor, och det tyckte jag lät egendomligt.

Herr Fälldin gav en bild av ett antal bönder, som brottas med svårigheter att driva ett mejeri. Jag skall gärna åka dit. Jag kan också ta herr Fälldin med mig på ett möte i Livsmedelsarbetareförbundet, där de diskuterar hur det skall gå för dem som mister jobbet därför att mejeriet läggs ner. Jag tror att det kunde vara ganska nyttigt, för centern har alltför enkla paroller om decentralisering och koncentration. När man själv får med problemen att göra, upptäcker man att det inte finns några enkla utvägar. Jag tror att det är en viktig pedagogik som bör spridas.

Vad herr Helén sade minns jag inte på mer än en punkt, och den tycker jag nästan var höjden. Här tar jag upp att moderaterna med herr Bohman har viftat med tanken att ta bort indextillägget för folkpensionären. Då går herr Helén upp i talarstolen och säger att det har ringt oroliga folkpensionärer, och då skall jag tala om att det inte blir fråga om att ta bort indextillägget. Herr Helén är så fastknuten i sitt borgerliga samarbete att han inte vågar gå till kritik mot herr Bohman eller angripa moderata samlingspartiet, utan han hänger sig om halsen på mig och ber mig tala om för folkpensionärerna att de kommer att få behålla sitt

indextillägg. Det skall jag gärna göra. Så länge vi har en socialdemokratisk regering kan jag garantera att folkpensionärerna kommer att få behålla sitt indextillägg.

Herr Bohman har föreslagit att man skall ta bort skatten för folkpensionärer. Visst är det ett konservativt förslag. Det ger ingenting för det stora flertalet folkpensionärer men betydligt mer för de relativt välbeställda. De pengarna kan man använda till att hjälpa de folkpensionärer som har det svårt.

När jag begär konkretiseringar av friheten har herr Bohman mycket litet att komma med. Han bestrider att vi har den högsta privata konsumtionen i Europa. Vi ligger ändå avsevärt före sådana länder som Storbritannien, ungefär femton procent före. Amerika ligger före oss, men där är det en ojämnare fördelning.

Då skulle herr Bohman komma med ett besparingsområde, och det var bostäderna. Om man tittar på moderaternas motioner ser man att där finns besparingsförslag, men inte på att avskaffa bostadsstyrelser och minska blanketterna och länsbostadsnämnderna. Rationaliseringar är mycket angelägna men de ger inga stora pengar. För övrigt har moderata samlingspartiet aldrig varit intresserat av detta. Vi minns att när man skulle spara 25 miljoner med en enkel rationalisering av statens järnvägar i höstas gick de emot. De ville inte vara med och spara pengar åt skattebetalarna. Det som möjligen kan ge pengar på bostadsområdet är om moderaterna får hållas och höja hyrorna för vanligt folk. För hur skall ni i det här läget finansiera era skattesänkningar? Jo, ni har ett område som ni angriper, och det är bostadsstödet. Det skulle innebära att en vanlig familj kunde få hyreshöjningar, i nyproduktionen, på 1 000 kronor om året lågt räknat. Det är där ni skall ta in pengar. Även era skattesänkningar måste betalas på något sätt, och dem ni tänker på i första hand är barnfamiljerna i de nya bostäderna och i andra hand folkpensionärerna. Det visar att så fort man tvingar er till konkretiseringar så hamnar ni på besparingar som drabbar de svagaste grupperna i samhället, och det är ett väsentligt besked i dag.

Angreppet på bostadspolitiken tycker jag trots allt är rätt ohemult. Det har på sju år byggts 720 000 lägenheter i det här landet. Det finns dåliga bostadsområden, det finns dåliga hus, det har säkert begåtts en del fel. Men det är en fullkomligt otrolig prestation av de människor som jobbat i den branschen, de 170 000 byggnadsarbetarna, den industri som fört fram materialet. Vi har byggt bostäder som inget annat land på något sätt kan jämföra sig med vad det gäller att skapa ett nytt bostadsbestånd. Man kunde gott erkänna någon gång från moderaternas sida att människorna i denna bransch tack vare stimulans från samhället gjort en utomordentlig arbetsprestation.

Den här idédebatten som vi försökt föra har varit svår, eftersom det varit så svårt att få konkretiseringar, men den har en väsentlig funktion. För den visar en skiljelinje mellan ett solidaritetskrav å ena sidan och kravet å den andra att det skall vara det privata ägandet av mark och kapital m. m. som i första hand skall ge friheten att bestämma.

Det är också en skiljelinje när det gäller fördelning i samhället. Hur skall man fördela det vi gemensamt skapar? Skall vi få det samförstånd,

Onsdagen den
2 februari 1972

Allmänpolitisk
debatt

som alla har talat så vackert om i dag, skall vi få den samverkan som alla också nämner, skall vi få den fördjupade solidaritet i det svenska samhället, som vi önskar, då måste vi gå den sociala utjämningens och det demokratiska medinflytandets väg. Varje annan väg kommer att splittra nationen. Därför menar jag att denna moderata ideologi splittrar nationen. Därför måste vi gå vidare framåt, steg för steg, på reformismens grund, på utjämningens och solidaritetens väg.

Herr förste vice talmannen, som under detta anförande övertog ledningen av kammarens förhandlingar, anmälde att herrar Helén och Bohman anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Herr ANTONSSON (c):

Herr talman! Statsministern nämnde i sitt huvudanförande i dag att möjligheterna till framtida materiellt välstånd globalt sett under den senaste tiden har ställts under debatt från ganska pessimistiska utgångspunkter.

Flera av dem som deltagit i denna debatt menar att energiresurserna speciellt i fråga om kol och olja snabbt kommer att sina. Detta faktum i kombination med en tilltagande befolkningsexplosion skulle enligt dessa debattörer leda fram till att den moderna industristaten om något århundrade går mot sin utplåning och att mänskligheten skulle nödgas återgå till ett agrarstadium.

Ingen kan med säkerhet uttala sig om dessa framtidsperspektiv helt enkelt därför att ingen i dag vet vilka nya vetenskapliga upptäckter och framsteg som kan göras för att ersätta de nu kända naturresurserna på exempelvis energiområdet. Men så mycket står klart att det moderna industrisamhället bygger på en alltför hård exploatering och förslitning av våra natur- och miljöresurser.

Antingen man är utvecklingsoptimist eller pessimist tror jag det är nödvändigt att dessa framtidsfrågor ägnas större uppmärksamhet än för närvarande. Det måste vara realistiskt ur både nationell och global synpunkt att varje land var för sig och helst tidsmässigt samordnat gör en analys av de totala naturresurserna och drar upp riktlinjerna för ett program för den framtida resursanvändningen.

Ett globalt forskningsprogram i syfte att utveckla exempelvis fusionsenergin för industriell användning anser jag vara en mycket viktig internationell uppgift. Sverige borde i internationella organ väcka tanken på en samordnad forskningsplan kring exempelvis vätekraftens industriella användning. Jag tror att en internationell samordning kring denna och andra närstående forskningsuppgifter är nödvändig därför att varje enskild nation har begränsade resurser i förhållande till dessa forskningsuppgifters storleksordning.

Även om någon stormakt eller annan enskild nation skulle ha tillräckliga resurser, bör om möjligt en internationell samordning komma till stånd för att undvika en kostsam och onödig parallellforskning.

Den svenska utrikespolitiken har diskuterats ganska flitigt i denna debatt. Det förekommer också en debatt utanför kammaren, och man

har under senare tid pekat på att vi har fått ett nytt drag i vår utrikespolitiska debatt, nämligen i så måtto att neutralitetspolitiken sätts i fråga på ett mera öppet sätt än tidigare.

Visst är det riktigt att vi lever i en betydligt lugnare atmosfär politiskt i Europa i dag än när det kalla kriget var som kyligast. Avspänningspolitiken i Centraleuropa med Tysklandsfrågan och Berlinfrågan som de tunga komponenterna har bidragit till detta. Detta faktum tillsammans med strävandena att få till stånd en europeisk säkerhetskonferens, vidare de s. k. SALT-förhandlingarna och strävandena till en balanserad truppreduktion tas av en del till intäkt för att hotet om en konflikt i vår närhet väsentligt minskat för att inte säga rent av avlägsnats. Naturligtvis spelar EEC-frågan också sin roll i debatten om den svenska alliansfrihetens värde.

Jag skulle dock bestämt vilja varna för att man tar denna förändrade situation till intäkt för en annan värdering, låt mig säga nedvärdering av den svenska alliansfrihetens betydelse. Jag har för min egen del ofta understrukt att exempelvis den svenska alliansfriheten och den finska utrikeskursen under hela efterkrigstiden har utgjort en avspännande och stabiliserande faktor i vår del av Europa. Även om det kan låta motsägelsefullt, tror jag därtill att hela det säkerhetspolitiska mönstret i Norden, där Danmark och Norge som vi vet har valt en annan säkerhetspolitisk väg, i sin helhet har verkat i avspännande riktning.

Jag delar utrikesminister Wickmans bedömning sådan den kom till uttryck i en tidningsintervju för några dagar sedan, där han konstaterade att vi troligen för överskådlig tid har att räkna med vad han kallade ett tvåpartsförhållande i Europa, dvs. att det framtida Europa kommer att vara uppdelat i länder som tillhör två allianser och ett antal neutrala stater, däribland Sverige. Vad man kan hoppas är att insikten om det nödvändiga i en fredlig samexistens mellan de två ideologiskt skilda blocken och samhällssystemen i Europa växer sig allt starkare och blir ett bestående faktum. Men det innebär inte att risken för konfliktsituationer är undanröjd för all framtid.

Jag vill poängtera att det enligt min mening skulle vara i hög grad opportunistiskt att värdera den svenska neutralitetspolitiken efter det utrikespolitiska lägets växlingar i vår världsdel. Det skulle exempelvis innebära att man i nuläget, när vi har relativt avspända och stabila förhållanden, helt skulle kunna ifrågasätta värdet av neutralitetspolitiken. Därför vill jag slå fast att både vi själva i vårt land och vår omvärld bör betrakta den svenska alliansfriheten som en allmängiltig fredsfaktor, som ligger fast i ett långsiktigt framtidsperspektiv och är obcroende av det politiska lägets växlingar.

Från en del håll där man ivrar för fullt medlemskap i EEC tycks man också ifrågasätta neutralitetspolitikens värde, även om det ofta inte sägs rent ut. Framför allt tycks man hävda att om vi hade försökt föra förhandlingar om ett fullt medlemskap så skulle detta ha lett till ett väsentligt bättre förhandlingsbud från EEC.

Jag vill understryka att vi i centerpartiet långt ifrån är belåtna med förhandlingsutspelet från EEC sådant som det i dag föreligger och med den skärpning som inträffade under gårdagen. Samtidigt vill jag säga att

Nr 14

Onsdagen den
2 februari 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

det är en illusion att tro, att budet skulle ha varit radikalt bättre om vi förhandlat om medlemskap. Detta tycker jag bestyrks av bl. a. det förhållandet att när Norge förhandlade med EEC med sikte på fullt medlemskap så möttes man av mycket kärvt förhandlingsklimat. Trots att Norge förhandlade om direkt medlemskap och trots att – och det är kanske ännu viktigare – Norges geografiska läge ur militärstrategisk synpunkt måste i positiv riktning ha påverkat de ledande krafter inom EEC som lägger huvudvikten vid den politiska aspekten inom Gemenskapen var förhandlingsläget in i det sista mycket kärvt.

Till detta kan läggas att frågan om den norska fiskegränsens utsträckning – det var ju detta striden stod om – måste anses ha en mycket marginell betydelse för EEC-staterna jämfört med den svenska pappersindustrins och stålindustrins betydelse för dessa länder.

Vi har förklarat oss beredda att förhandla om i stort sett alla de områden som EEC-samarbetet innefattar, men vi förhandlar icke om neutralitetspolitiken. Detta är sagt många gånger men tydligen behöver det upprepas – statsministern efterlyste det i dag.

När man hör vissa uttalanden utanför riksdagen har man faktiskt lust att fråga: Vad är det som åsyftas? Vi har ju gått så långt att vi säger att vi förhandlar om nästan allt utom det som gäller vår neutralitetspolitik. Är det meningen att vi skall gå längre och göra även neutralitetsförbehållen till en fråga som man köpslår om?

Jag hoppas att statsministern – han är inte närvarande just nu – är till freds med den ståndpunkt som herr Fälldin och jag försökt ge uttryck åt i denna fråga både i dag och många gånger tidigare.

Herr talman! Neutralitetspolitiken och försvarspolitiken är sammanhängande komponenter i svensk säkerhetspolitik. Våra försvarskostnader är en stor men nödvändig försäkringspremie för vår alliansfria politik. För ett litet land som vårt finns det inget utrymme för skilda försvarsideologier partierna emellan. Vi har inte heller anledning att frångå den grundläggande försvarspolitiska målsättning som rått under efterkrigstiden. Denna målsättning innebär att vi måste ha ett försvar av sådan omfattning att hela landet kan försvaras och som är tillräckligt starkt för att verka avhållande på en potentiell angripare i ett krisläge.

Man kan ha delade meningar om försvarsmaktens struktur, och sådana har kommit till uttryck i försvarsberedningen, men jag vill uttrycka förhoppningen att de alternativ som försvarsberedningen presenterat skall kunna läggas till grund för en brett förankrad samförstånds lösning partierna emellan. I en demokrati är det naturligt att partiernas meningar om skilda frågor bryter sig mot varandra. Men det finns två områden, där det för en liten nation är ytterst värdefullt med en bred politisk enighet. Det ena är utrikespolitiken och det andra är försvarspolitiken.

Så, herr talman, några ord om en helt annan fråga. Man har här i dag diskuterat livsmedelskostnader, jordbruk och annat som därtill hör, och jag vill gärna erkänna att livsmedelskostnaderna är en mycket dryg post i budgeten för de flesta familjer, särskilt för flerbarnsfamiljerna och låginkomsttagarna. Det beror på flera faktorer. Jordbrukarna måste ha kompensation för den fortgående kostnadsstegringen enligt den s. k. inflationsregeln. Jag vill understryka att producentandelen i kostnaden

för den färdiga livsmedelsprodukten är relativt liten.

Den väsentliga orsaken till stegrade livsmedelspriser är att söka i många förhållanden, bl. a. att vi har velat ge förbättrade ekonomiska villkor åt de grupper som arbetar inom förädlings-, distributions- och försäljningsleden samt i den allmänna kostnadsutvecklingen. Till detta kommer den kostnadsförordning som mervärdeskatten orsakar. Ur de konsumtionssvaga gruppernas synpunkt upplevs det med all rätt som en dryg pålaga att beskatta vad som brukar kallas livets nödtröft med en nära 20-procentig mervärdeskatt. Vill man i jämlikhetens intresse förbättra villkoren för dessa grupper, kan man välja skilda vägar. För barnfamiljerna är det naturligtvis en positiv familjepolitisk reform, en utväg som stärker deras konsumtionskraft. Vill man lätta det tryck som livsmedelskostnaderna utgör, kan man överväga att via budgeten subventionera konsumenterna, så att priserna kan sänkas på en del av de livsmedel som väger tyngst i de enskilda hushållens budget. En tredje väg är att differentiera mervärdeskatten så att skatteuttaget sänks på livsmedlen. Centerpartiet har inte i riksdagen kunnat biträda kraven på slopande av mervärdeskatten på livsmedel, helt enkelt därför att detta medför ett så väsentligt skattebortfall att delar av reformpolitiken kunde råka i fara. Men detta faktum utesluter inte att man på sikt kan överväga att successivt minska mervärdeskatten på livsmedel, så att skatten kom att ligga exempelvis vid hälften av den skatt som uttas på andra mera umbärliga varor. Om en sådan åtgärd på allvar skall kunna övervägas, vill jag bestämt tillfoga att man i så fall måste höja skattesatsen på andra varor, så att inget skattebortfall totalt inträffar i fråga om mervärdeskatten.

Jag har velat väcka denna tanke bl. a. därför att flertalet av Västeuropas länder har skattesatser på livsmedel som genomsnittligt ligger vid cirka en tredjedel av mervärdeskatten på andra varor.

Som exempel kan jag nämna att Frankrike har en mervärdeskatt på 23,45 procent. Skatten på livsmedel är där endast 7,52 procent. Belgien har en normalskattesats på 18 procent och en skatt på livsmedel på 6 procent. Tyskland har en normalskattesats på 11 procent och en skatt på livsmedel på 5,5 procent. I vårt grannland Norge har man helt befriat livsmedlen från mervärdeskatt.

Jag har velat visa på dessa tre möjligheter att lätta försörjningsbördan för i första hand de konsumtionssvaga grupperna.

1. En familjepolitisk reform som ökar konsumtionskraften för barnfamiljerna;
2. en subventionering via budgeten av vissa betydelsefulla livsmedel; eller
3. en successiv reducering av mervärdeskatten inom livsmedelssektorn.

Jag vill inte göra någon prioritering mellan de två sistnämnda alternativen. Men jag är övertygad om att vi så småningom måste genomföra ett av dessa alternativ.

Herr talman! Det nyligen framlagda delförslaget från reklamutredningen har utlöst en intensiv och ibland onödigt hetsig debatt.

Vi är väl alla överens om det önskvärda i att man försöker sanera

reklamen och ge den en mera konsumentupplysande inriktning. Det måste vara ett huvudmål i en aktiv konsumentpolitik.

Jag känner mig inte övertygad om att utredningens förslag i delbetänkandet leder till detta resultat.

Beträffande annonskatten som kommer in i bilden i detta sammanhang har Tidningsutgivareföreningen konstaterat en sjunkande annonsvolym den senaste tiden. En del bedömare menar att nedgången är en följd av annonskatten. Andra söker orsaken i den konjunktursvacka vi för närvarande upplever. För min del tror jag att nedgången i tidningarnas annonsvolym är att söka i båda dessa faktorer. Men jag vill betona att det allvarliga är att nedgången tycks vara störst hos de s. k. andratidningarna.

När man nu konstaterar den nedgång i annonsvolymen som är ett faktum vill jag ifrågasätta om man i detta läge kan ta ställning till att permanenta ett system innan det finns ett säkrare beslutsunderlag grundat på den erfarenhet som i detta läge behövs.

Man borde enligt min mening -- jag talar rent personligt, icke som företrädare för mitt parti i detta fall -- i detta läge söka genomföra en så objektiv utvärdering som möjligt av orsakerna till annonsvolymens nedgång. En säkrare bedömning kan endast ske när man kan avläsa annonsutvecklingen även i ett normalt konjunkturläge. Till detta kommer, herr talman, att det av reklamutredningen framlagda förslaget endast är ett delbetänkande. Utredningen har också att pröva den viktiga frågan om eventuell reklam i TV.

Jag anser att man måste ha möjlighet att göra en helhetsbedömning av reklamens framtida roll i samhället och de åtgärder man eventuellt bör vidta. En sådan helhetsbedömning kan endast ske sedan reklamutredningen slutfört sitt uppdrag.

Centerpartiet medverkade i föl till tillkomsten av presstödet och annonskatten. Vi gjorde det därför att vi anser att en mångfasetterad tidningspress fyller en viktig funktion i den fria opinionsbildning som är ett av demokratins livsvillkor. Vi lyckades väsentligt pressa ner skatteuttaget så att annonskatt och presstöd i totalsiffror blev neutrala i förhållande till varandra. Men alla partier utgick ifrån att den form man valde måste ses som en temporär åtgärd, som man tillgrip därför att pressens läge är så prekärt. Alla partier -- även regeringspartiet -- har enligt min mening full frihet att i ett långsiktigare perspektiv ta ställning till denna fråga och till tanken på en allmän reklamskatt.

Jag började mitt anförande med att säga, att vi i vårt land har utsatt våra natur- och miljöresurser för en alltför hård förslitning. Vi saknar en på kunskap grundad planering av vår resursanvändning. Liknande brister gör sig gällande beträffande andra delar av samhällsverksamheten.

Det är uppenbart att åtskilliga svårigheter i dagens samhällssituation har sin orsak i bristen på en långsiktig reformplanering. Utvecklingen under 1960-talet har gett besked om detta. Det finns åtskilliga exempel på att väsentliga reformer och riktlinjer inte varit samstämda med varandra till en helhetssyn.

I en partimotion till årets riksdag har centerpartiet begärt en skyndsamt parlamentarisk utredning om formerna för en långsiktig reformplanering. Detta är enligt min mening ett av de viktigaste inslagen i

den rika flora av motionsinitiativ som kommit till kammaren. Frågan förtjänar verkligen stor uppmärksamhet från riksdagens sida.

Samhällsplaneringens brister har också kommit till uttryck på andra sätt. Under lång tid har förändringar av samhällsstruktur och boendemiljö fått fortgå i stort sett okontrollerade och styrda väsentligen av marknadskrafter och andra faktorer. Till de mest negativa dragen i bilden hör de ofta påtalade starka koncentrations- och centraliseringstendenserna, med en fortgående avfolkning av landsbygden – och även de mindre städerna och tätorterna – och en hoppyttring av människor i överdimensionerade storstäder.

Vad vi i dag har anledning att särskilt rikta uppmärksamheten på är att utvecklingen hittills knappast alls har påverkats av människornas egna önskemål. Över huvud taget har man intill de senaste åren nästan aldrig gjort några verkliga undersökningar av hur människorna vill se sitt samhälle och sin miljö utformade. Vissa undersökningar av denna art har numera presenterats. Ett genomgående drag i dem är att resultaten visar en stark otillfredsställelse med samhällets utformning, främst med storstadsmiljön. Med all reservation för att en enstaka undersökning kan vara felaktig vill jag ändå nämna den som nyligen gjorts och som visar att 83 procent av ungdomar mellan 12 och 24 år sade nej till storstäderna. Av dem som var bosatta där ville två tredjedelar flytta ut.

Och då kommer jag till min konklusion. Vi befinner oss nu i början av ett nytt skede där aktiv samhällsplanering står mycket högt på den politiska dagordningen. Samhället håller på att bestämma sig. Vad som i detta läge är i högsta grad angeläget är att samhällsplaneringen måste grundas på och styras av vetskap om de enskilda människornas – inte minst ungdomens – behov och framtida önskemål. Därför måste all samhällsplanering enligt min mening bygga på objektiva undersökningar om människornas egna önskemål. Den länsplanering som nu har genomförts har inte grundats på några sådana undersökningar. Nu står vi inför en ny planeringsomgång – den börjar inom kort – och då menar jag att beslutsunderlaget måste vidgas på denna väg så att vi får en planering, som både ger människorna själva större chans att uttrycka sina önskemål och som är baserad på objektiva undersökningar. Det är ju ändå för de enskilda människorna som vi bygger vårt samhälle.

Herr förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Fru andre vice talmannen NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Herr Antonsson sade i sitt anförande något om att han talade för egen del och att det inte var representativt för partiet. Jag utgår ifrån att det uttalandet gällde också om hans tankegångar i fråga om utformningen av stödet till de inkomstsvaga grupperna, eftersom vi där gemensamt från folkpartiet och centerpartiet har utarbetat motioner med förslag om på vilket sätt och på vilka vägar vi skall gå fram. Jag skall av den anledningen inte alls kommentera de i och för sig intressanta tankegångar som herr Antonsson på den punkten hade.

Den relativa stiltjen efter höstens intensiva debatt om lågkonjunkturen

Ondagen den
2 februari 1972

Allmänpolitisk
debatt

och arbetslösheten kan nästan få en att tro att det mesta nu har återgått till det normala. Vi vet alla att det inte är så. Arbetslösheten är ännu stor och konjunkturförbättringen dröjer i fjärran.

Jag vill uppehålla mig vid några frågor som skulle kunna sammanfattas i *arbetslivets villkor*. Vad som är mycket oroande är de nya drag som kan utläsas ur arbetslöshetsstatistiken. Man kan snabbt av den finna att många problem inte automatiskt kommer att lösas med en högkonjunktur. Tendensen är att vi håller på att få en konstant arbetslöshet med stort inslag av tjänstemän och s. k. svårplacerad arbetskraft.

Antalet arbetslösa tjänstemän har i stort sett tiodubblats på tio år. Den alldeles övervägande delen av dessa kan hänföras till industri och handel. Detta har av naturliga skäl oroat t. ex. TCO, som i skrivelse till regeringen den 29 november bl. a. sagt, att tjänstemän i privat tjänst sedan mitten av 1960-talet mer påtagligt än tidigare har fått kännas vid den strukturrationalisering av svenskt näringsliv som satt in med ökad kraft. Man säger vidare:

”Den särskilda anställningstrygghet, som de flesta tjänstemannagrupper ännu för ett tiotal år sedan kunde påräkna, har successivt minskat. Det gäller i synnerhet inom den enskilda sektorn, men även tjänstemän i offentlig tjänst har fått se sin anställningstrygghet i viss mån beskuren. Det har t. ex. gällt lärare av vissa kategorier i samband med att läroplanerna har förändrats.”

Den svårplacerade arbetskraften får naturligtvis större chanser i takt med utbyggnaden av arbetsmarknadspolitiken, men den grupp som av olika skäl måste räknas dit har växt ännu snabbare. Erfarenhetsmässigt vet man att vid en nedläggning en inte obetydlig minoritet av de anställda inte kan beredas ny anställning på den öppna marknaden. En snabbare strukturomvandling leder därför också till att behovet av insatser för dessa grupper ökar. Antalet arbetsvårdssökande som inte kunnat placeras på den öppna marknaden har också minskat markant under senare delen av 1960-talet, trots att kapaciteten har byggts ut.

En tredje grupp – lika heterogen som de förra, men med i vissa avseenden andra problem – är kvinnorna. Vi har gjort en del för att höja yrkesverksamhetsgraden hos kvinnorna – och har i inte obetydlig omfattning lyckats. Men nu finns det i ett läge med kärv arbetsmarknad en tendens att betrakta kvinnan i arbetslivet som en värdefull reserv för högkonjunkturstider som med fördel bör återgå till sin spis och sina barn när kärvare tider bryter in. Det är en djupt orättfärdig och mot kvinnan kränkande attityd.

Vad kan man då göra åt ett läge med stigande konstant arbetslöshet? En noggrann inventering i företag och förvaltning måste genomföras för att man skall kunna ta reda på vilka arbetsuppgifter som lämpar sig för den svårplacerade arbetskraften.

Arbetsförmedlingen måste bli varje arbetssökandes verkliga vän i nöden. Den skall kunna passa ihop arbetstillfälle och arbetssökande. Den kapaciteten har man inte nu. Flera arbetsförmedlare skulle kunna vara rena sparbössorna för samhället – om arbetslöshetstiden kan kortas vänds ju en utbetalning till den arbetslöse till en inbetalning i form av skatt. Men då får man inte vara så statisk att man bara ser till ett

budgetår i taget.

För att arbetsförmedlingsverksamheten skall fungera smidigt behövs en bättre överblick över vad arbetsmarknaden har att bjuda. Det får inte vara så att det är en ren tillfällighet om man vid den ena arbetsförmedlingen råkar ha reda på att det finns lediga platser vid en annan i ett annat län. Den arbetsökande måste ges möjlighet att mäta sitt kunnande och sin erfarenhet mot alla de chanser som hela arbetsmarknaden vid ett visst tillfälle erbjuder. För att detta skall fungera krävs åtminstone två saker: att resurser ges att bygga upp en interlokal arbetsförmedling och att de företag som använder arbetsförmedlingens tjänster också förbinder sig att dit anmäla alla lediga platser. Nu går många intressanta arbetstillfällen arbetsförmedlingarna förbi. Målet skall vara att förebygga arbetslöshet och korta arbetslöshetstiden.

Jag vill i det här sammanhanget djupt beklaga att socialdemokraterna under så många år motarbetat kravet på anställningstrygghet för löntagarna. Den tryggheten hade varit mera värd än en nytillsatt utredning och ett löfte för framtiden.

Till arbetet på att förbättra arbetslivets villkor måste också höras att öka de anställdas inflytande på sina egna arbetsplatser. Det är glädjande att regeringen ansett tiden mogen att tillsätta en utredning om § 32, men varför stannar man där? Har inte kommunal- och statsanställda samma rätt att få insyn i sina arbetsgivares beslutsprocesser? Varför vågar man inte, som tidningen Statstjänstemannen har uttryckt det, röra om i sin egen gryta och lägga § 3 och § 2 till utredningsuppdraget? Inte menar väl regeringen att allt är väl beställt på den kanten? Faktum är ju att dessa paragrafer är hårdare än § 32. Lyft på locket tul den grytan också!

Kan dessa svåra problem lösas utan upprivande strider? Jag tror det. Bättre anställningstrygghet, bättre arbetsmiljö, bättre insyn behöver inte strida mot näringslivets legitima intresse att driva företagen effektivt och lönsamt.

En konstruerad motsatsställning som leder till lägre investeringsvilja och produktionsutbyte har alla nackdel av. Det är en allt större kaka vi behöver att fördela om dessa förbättringar, som vi talar om, skall kunna genomföras. Staten och löntagarna har inte sällan skilda intressen – och man möts och diskuterar dem vid förhandlingsbordet – men inte framställs fördenskull staten som löntagarnas fiende. Företagsamheten och löntagarna kan på samma sätt befinna sig i olika förhandlingspositioner utan att detta behöver leda till "fiendskap". Det är i gemensamma ansträngningar som de bästa lösningarna vinnas. Alla har också ett mål gemensamt: att öka produktionen och därmed möjligheterna till fullare sysselsättning och bättre inkomstförhållanden.

De villkor i arbetslivet som jag här pekat på måste förbättras. Det kan ske genom politiska beslut, men de är också i långa stycken förhandlingsbara frågor. Arbetsmarknadsorganisationernas betydelse kan i detta sammanhang inte överskattas.

I vårt komplicerade och genomorganiserade samhälle spelar de fackliga organisationerna en betydande roll, inte minst för stabiliteten i samhället. Det är under sådana förhållanden inte acceptabelt att de oorganiserade kan få direkta fördelar av att de inte deltar solidariskt. Här behöver

Onsdagen den
2 februari 1972

Allmänpolitisk
debatt

praxis brytas.

Det är inte länge sedan riksdagen beslutade om betydande förändringar av det direkta skattesystemet. Regeringen lovade skattesänkning för två tredjedelar av alla skattebetalare. Men detta löfte har inte hållits. Mot finansministerns innersta önskan har riksdagen beslutat om en skatteutredning. Jag förutsätter att man nu i kanslihuset funderar på direktiven till denna utredning. I en med centerpartiet gemensam motion har vi från folkpartihåll velat markera vilka uppgifter denna utredning borde ta sig an med förtur, nämligen

förbättring av barnstödet,
avskaffande av den faktiska sambeskattningen,
införande av hemmakebidrag,
införande av inflationsskydd och
justering av marginaleffekter i skatte- och bidragssystem.

Många – och till dem måste jag tyvärr räkna finansministern – vill se progressiviteten i statsskatten som en isolerad företeelse och således bortse från effekten av t. ex. minskade bostadsbidrag, ökade avgifter efter inkomstprövning, avtrappning av olika slag. Vad saken gäller är ju en kombination av en rad faktorer i den sammanslagna bild som skatteregler och bidragsregler utgör. En enskild inkomsttagare eller en familj upplever ju just denna helhetsbild. Den naturliga frågan för dessa människor är: Vad blir det kvar av en ökad inkomst, vilka blir de familjeekonomiska effekterna av att t. ex. hustrun i en familj återtar sitt förvärvsarbete utanför hemmet, vad blir det kvar av inkomster från ett extraarbete? Det är redan orimligt att enbart den direkta skatten tar 60 kronor av varje ny hundralapp från en helt vanlig inkomsttagare. Tar man sedan med i bilden högre avgifter och mindre bidrag kan nettoeffekterna t. o. m. bli negativa -- dvs. det blir inget alls kvar av en inkomstökning eller i extremfallet t. o. m. sämre än före inkomstökningen.

Den översyn av skattesystemet som vi begär måste givetvis ta fasta på att skatte- och bidragssystemet hänger samman som en enhet. Vi anser att man med förtur måste se över vilka möjligheter det finns att mildra verkningarna i marginalerna. Även människor i helt vanliga inkomstlägen måste ju få känna att de har någon möjlighet att förbättra sin situation. Vår gamla devis "det måste löna sig att arbeta" finns säkert i dag som en resignerad suck hos många i det här landet som sliter och jobbar.

Genom inflationsskydd i skattesystemet blir det slut med att ta skatt på luft. Skatten blir den riksdagen har beslutat. Ett inflationsskydd i skattesystemet har också en annan effekt som blir allt viktigare, nämligen att det tvingar fram prioriteringar. Vi vet att utrymmet för nya reformer är minst sagt begränsat. Och nya skatter orkar snart ingen tänka på – än mindre bära. Den automatiska kostnadshöjningen i redan etablerad offentlig verksamhet eller i den redan beslutade är så enorm att den slukar den automatiska inkomststegringen. Ja, mer än så. Om ingenting görs åt automatiken är prognoserna oroväckande. Det finns beräkningar som pekar på en genomsnittlig kommunalskatt 1980 av 32 kronor och en genomsnittlig marginalsatt på 78 procent. Ett sådant läge är otänkbart. Trenden måste därför uppfattas som en varningssignal. Enligt min mening måste fältropet bli: död åt automatiken! Men hur?

Inflationsskyddet, som jag nyss talade om, är en del. Därigenom är regeringen tvingad att gå till riksdagen och föreslå höjningar av skatten, om regeringen inte förmår skära ner utgifterna. Vi kan inte stå till svars inför väljarna, om vi utan mycket tvingande skäl ytterligare höjer skattetrycket. Den nuvarande ordningen utan inflationsskydd innebär att skatten på luften i lönekuverten används för att ställa ut löften. Det är oansvarigt. Regeringen måste tvingas presentera vilka prioriteringar den vill göra bland allt det som i och för sig kan vara angeläget.

Finansministern vägrar att inse värdet av att lyfta blicken något bortom det närmaste budgetårets horisont. Och gör han det någon gång är han inte beredd att välja väg. En långsiktig ekonomisk planering är nämligen den andra metod jag skulle vilja stryka under som botemedel mot spöket "automatiken". Att i god tid välja vilka verksamheter och reformer som skall sättas före andra och vilka medel man är beredd att använda för att uppfylla mål och löften som ställs upp är ett effektivt medel att undvika misshushållning. Ett av de viktigaste motiven för en bättre ekonomisk planering är också att driva fram en öppen debatt om anspråk inför framtiden och olika framkomstvägar. Det är möjligt att regeringen är lika rädd för en sådan debatt som för inflationsskyddet. Jag tror annars att man också numera ganska allmänt inser både indexregleringens och den långsiktiga ekonomiska planeringens värde för att tvinga fram bättre, billigare och riktigare hushållning.

Herr Sträng brukar möta de besvärliga frågor, som de skattetyngda löntagarna ställer, med att gå till offensiv mot kommunerna. Ja, anfall är bästa försvar. Han hotar kommunerna med att sätta dem under förmyndare, om de inte begränsar utgiftsflödet. Herr Sträng har orsakssambanden klara och domslutet utskrivet: Det är kommunernas fel att svenska folket knorrar, alltså måste jag ryta till så att det blir ordning. Men finansministern glömmer att det framför allt är genom finansministerns egna åtgärder som kommunalskatterna har drivits i höjden.

Det är säkert så att regeringen i de interna överläggningarna under det senaste halvåret har sett en tröst i, att när det är dags för val hösten 1973 har vi med all säkerhet betydligt bättre konjunkturer än nu. Då ser människorna ljusare på tillvaron, då kan vi utlova nya reformer, då får oppositionen svårare att kritisera. Men det är tyvärr så att de två typer av problem som jag här har rest – den allt högre strukturella arbetslösheten och automatiken i de offentliga utgifterna som klämmer människorna allt hårdare – kommer inte att lösas automatiskt i en högkonjunktur. Där finns, herr talman, ingen hjälp att påräkna; lösningarna är uteslutande beroende på vår vilja och vår förmåga att gripa oss an problemen trots alla de besvärligheter och ibland också obehag som det kan innebära.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! I slutet av årets finansplan säger herr Sträng: "Vår nation har tillräckligt med kunskap, yrkesskicklighet, arbetsvilja och tro på framtiden för att vi skall ha alla utsikter att försvara vår plats som en av världens högst utvecklade nationer. Vi bör kunna hålla den ställningen också i en tid av allt starkare integrerad världsekonomi och en allt hårdare internationell konkurrens."

Det tål väl att sägas. Men för att det skall komma att rimma med verkligheten fordras det en politik, som till en del skiljer sig från den som regeringen bedriver. Det har sagts här tidigare, och jag tror att det är riktigt, att det för närvarande i vårt land finns en modlöshet, en känsla av att något gått på tok. Man väntar sig inte längre förbättringar, utan man hyser oro för att det skall gå åt andra hållet. Att herr Sträng avslutar finansplanen som han gör, visar att också herr Sträng är medveten om denna nedstämdhet hos allmänheten, som är ett resultat av vad folk själva upplever och kan se.

Till ganska stor del beror förändringarna i stämning på saker och ting som ligger utanför partipolitiken. Den sekelgamla utvecklingsläran och dess enkla optimism har försvunnit. Att tekniken innebär faror, t. ex. genom de nya massförstörelsevapen som kan framställas, är någonting som vi länge varit medvetna om och som länge oroat oss. Men vad som inträffat på senare tid är att man fått en känsla av att även det som man hittills upplevt som självklart goda resultat av den tekniska utvecklingen kanske innebär allvarliga risker. Man undrar alltså vart den ekonomiska utvecklingen för oss och vad den innebär för oss på sikt. Sådana frågor pressar sig på. Ställningstagandena i dem går för närvarande långt från partigränserna. Den första generationens miljödebatt befinner vi oss för närvarande mitt i, och den gäller engångsglas, oljehamnar och fabriksrök. Den andra generationens miljödebatt kommer att gälla en omformulering inte av medlen för de mänskliga aktiviteterna utan av själva målen för dem. Men den debatten har ännu inte gjort sitt intåg i politiken. Vad herr Sträng har i åtanke när han i finansplanen antyder en oro hos svenska folket är mera omedelbara frågor: en kvardröjande hög arbetslöshet, prisstegringar som äter hål i hushållskassan, skatteökningar som lägger beslag på löneökningarna och gör prisstegringarna ännu kännbarare, en sviktande framtidstro i företagen. Det är sådana förhållanden som sysselsätter allmänhetens tankar och som herr Sträng, klok som han är, är starkt medveten om.

Men om herr Sträng finner behov av att uttala lugnande ord, herr talman, måste han ändå vara medveten om att det är regeringens ekonomiska politik som till åtminstone en del har förorsakat de bekymmer som för närvarande gör sig gällande. Jag tillhör inte dem som vill kritisera socialdemokraternas politik i alla olika avseenden – socialdemokraterna har gjort många bra saker, det finns anledning att understryka det – men jag tror att det är riktigt att säga att det nu är någonting som har gått på tok med regeringens ekonomiska politik och skapat de förhållanden som stora folkgrupper för närvarande upplever som oroande. Och då gäller det för oss här att fundera ut vad man i stället skulle kunna göra för att styra i en bättre riktning.

Om vi börjar med att titta på arbetslösheten kan vi fråga: Vad är det egentligen man kan göra för att minska arbetslösheten utan att samtidigt hamna i en snabb inflation? Den arbetslöshet som vi för närvarande har beror till en del på att konjunkturläget är dåligt, men jag tror att vi också kan se – när vi studerar vad som hänt under det senaste decenniet – att det är något mer än konjunktursvängningar som gör att arbetslösheten är ett mycket pressande problem.

Vid varje konjunkturtopp hittills har arbetslösheten legat högre än under den föregående, vid varje konjunkturedgång har arbetslösheten varit djupare än tidigare. Vad skall man göra åt det? – Jag tror att ett viktigt område för aktivitet härvidlag är att finna inom näringspolitiken. Socialdemokraterna har talat mycket om näringspolitik, och det är bra, men jag tror att det finns ett strategiskt fel i den socialdemokratiska näringspolitiken. En uppgift för näringspolitiken är att mildra verkningarna av de olika omställningar som sker, men regeringen har på något sätt glömt bort att det bästa sättet att mildra verkningarna är att inrikta sig på att söka förhindra en lång rad smärtsamma omställningar. Och det kan man faktiskt förhindra – nämligen genom att inrikta näringspolitiken på att ge bra förutsättningar för de företag och branscher som befinner sig i ett utvecklingsskede där de skulle kunna erbjuda en snabbt ökande sysselsättning. Jag tror att regeringen på något sätt har tappat bort denna mycket enkla sanning i sin näringspolitik.

Vad skulle det då i praktiken innebära att se saker och ting på det viset? Till att börja med tror jag, herr talman, att det för regionpolitikens del skulle innebära att man satsade mer på generella ekonomisk-politiska åtgärder – såsom t. ex. att ta bort arbetsgivaravgiften i stödområdet – i stället för att plottra med den ena eller andra insatsen, exempelvis när något statsråd försöker göra sig en rubrik genom att åka runt och droppa en miljon här och en miljon där. Den politiken har inte den framgång som vår regionpolitik måste ha, herr talman, för att vi skall kunna undvika mycket smärtsamma omställningar för alla de människor som lever i de områdena av vårt land.

Vad man också måste göra i högre grad än regeringen gör är att ge rimliga förutsättningar för mindre och medelstora företag. Alla undersökningar visar att de mindre och medelstora företagen bär upp mycket mer av den ekonomiska utvecklingen än man vanligen tänker sig, när man ju mest hör talas om Volvo, SKF osv. De mindre och medelstora företagen är utomordentligt betydelsefulla för att vi skall få ett framgångsrikt näringsliv. Men jag tror fortfarande att regeringens inriktning på selektiv politik gör att man ofta tycker att det är så besvärligt att hantera en lång rad av små och medelstora företag att de nästan glöms bort i hanteringen när det gäller investeringsfonder, stöd till lagerproduktion och andra näringspolitiska åtgärder som kan vidtas.

Det är en sak till som behövs för att man skall få näringspolitiken mer inriktad på att ge goda förutsättningar för de företag och branscher som kan ge stark ny sysselsättning, nämligen att man visar en större förståelse för industriell forskning och utveckling. Den internationella konkurrensen tvingar ett höglöneland, om detta fortfarande vill vara höglöneland, att ligga långt fram i den tekniska utvecklingen.

Jag skall göra ett citat: "Konkurrenskraft på världsmarknaden är i dagens läge inte enbart en fråga om produktionskostnader. När det gäller högt utvecklade produkter är det i lika eller kanske i ändå högre grad en fråga om teknisk modernitet. Produkter på toppen av teknisk utveckling kan säljas med god framgång, men sackar man efter i denna utveckling blir produkterna snart osäljbara även om produktionskostnaderna är låga."

Jag tycker att detta är mycket kloka ord. De återfinns i Landsorganisationens skrivelse i höstas till regeringen. Det är kloka ord, och det är därför nödvändigt att ta bättre hänsyn till dem i den näringspolitik som bedrivs än man gör för närvarande. Hur lättvindigt socialdemokraterna har tagit på just denna fråga visar sig av de patetiska skrivelser och uttalanden som gjordes, när man för ett eller annat år sedan bildade det statliga utvecklingsbolaget, vilket – som kammaren vet från en debatt i höstas – mer eller mindre har havererat, så att Statsföretag AB inte längre vill ha det kvar inom sin domän utan det har placerats tillbaka till industridepartementet. Det finns vittsvepande och underbara formuleringar om vilket härligt bidrag detta bolag skulle komma att ge till den tekniska och ekonomiska utvecklingen. När man tar det så lättvindigt, menar jag att man syndar mot en idé som så väl har formulerats i Landsorganisationens skrivelse, som jag nyss citerade.

En näringspolitik, som vill vara inriktad på att skapa goda förutsättningar för sysselsättning i framtiden, måste ta fasta på att ett utbildningsväsende skall ge utbildning till ett mycket stort antal människor. Men det måste också vara en god utbildning. Det får inte bara vara fråga om kvantitet, dvs. att man räknar efter hur många människor som har varit inskrivna vid universitet, utan människorna skall också ha möjlighet att lära sig på topp, så att speciellt inte ett land som Sverige, som avser att ställa sig vid sidan av den övriga europeiska gemenskapen, blir en satellit beroende av teknisk och ekonomisk utveckling på andra håll. Jag tror att här finns en allvarlig fara.

En näringspolitik med den inriktning som jag här försöker skissera måste också satsa på att det skall finnas en rimlig tillgång på riskvilligt kapital, pengar som vågar något. Det måste finnas en självfinansiering. Alla undersökningar visar fortfarande att självfinansiering och riskvilliga pengar i ett företag är mycket betydelsefulla för att det verkligen skall bli några investeringar. Jag tror att en förklaring till att industriinvesteringarna har varit så pass dåliga att herr Sträng i finansplanen litet resignerat talar om dem är att det har rått brist på riskvilliga pengar.

Investeringsviljan har varit för dålig, och jag skulle, herr talman, vilja göra ett citat till. Det är alltid trevligt när man på annat håll finner stöd för sina egna idéer. "En väsentlig ökning" – av investeringsviljan alltså – "som resulterar i en ökad kapacitet erfordras redan till nästa konjunkturuppgång för att vi inte skall tvingas att än en gång på grund av betalningsbalanssvårigheter bryta högkonjunktursens investeringsvilja." Det är klokt sagt, och det är på nytt Landsorganisationen som säger detta i sin skrivelse till regeringen. Landsorganisationen drar också den helt riktiga slutsatsen att "ytterligare åtgärder för att på lång sikt stärka industrins investeringsvilja är nödvändiga". Men det ser vi ingenting av när vi läser herr Strängs finansplan i år. Det menar jag är allvarligt. Regeringen ger inga nya signaler. Jag tror det är riktigt att säga, att regeringen i näringspolitiken har hamnat i en återvändsgränd av förlegat tänkande.

Av doktrinära skäl – socialistiska i detta fall – innebär utvecklingsföreställningarna mest att man pillar med en serie förlustbringande statliga företag, som aldrig kommer att bära upp några framsteg, herr

kommunikationsminister, för att nu vända sig till den ende närvarande regeringsföreträdaren. Det är av den anledningen som vi kan acceptera Landsorganisationens resonemang ända fram till den slutliga idén att man av pensionärernas pengar i AP-fonderna skall satsa på en form av statlig företagsamhet. Det skulle innebära en allvarlig fara för folkpensionärernas pengar, pengar som vi tidigare i dag har haft anledning att tala om. Det är mycket betydelsefullt att dessa pengar inte schabblas bort i regeringens näringspolitik. Om man skulle följa Landsorganisationens idé fram till dess slutliga förslag, tror jag det skulle komma att föra landets ekonomi ut ur den aska som Landsorganisationen anser att vi nu befinner oss i in i den eld som har förbränt ett antal statliga företag.

Som jag sade för en stund sedan tas det i finansplanen inte alls några grepp av den här sorten. Det enda som där nämns är "undersökningar och utredningar om strategiska industribranscher". Jag tror, herr talman, att sådana undersökningar inte gör någon fet – mer än möjligen utredaren. Jag anser att det med en så liten satsning på det utvecklingsbara inte är att undra på att regeringens näringspolitik i så hög grad har kommit att inrikta sig på att avveckla i stället för att utveckla. Det är något felaktigt i detta. Det är nämligen då man får en smärtsam omställningsprocess. De omställningar som det så ofta talas om från denna talarstol är betydligt mera kännbara än de skulle behöva vara, på grund av att man i näringspolitiken icke skapar tillräckliga förutsättningar för att omställningarna mera skall ske *inom* olika företag. Det är därför det i stället blir som herr Bohman angav, nämligen att det i Sverige förekommer jämförelsevis flera konkurser i företagsamheten än i andra länder. – Sådana jämförelser är svåra att göra, men jag antar att det ligger mycket i den i detta fall, och förklaringen ligger i att näringspolitiken är inriktad på att avveckla i stället för att utveckla. Följden blir omflyttningar, omskolningar och omlokaliseringar.

Det senast framlagda förslaget, att staten skall lämna driftbidrag till konkursföretag under avveckling, har, herr talman, nästan symboliska övertoner som en karikatyr av hela den ekonomiska politik som bedrivs för närvarande.

Bristen på en utvecklande näringspolitik blir desto mera kännbar när regeringens EEC-politik ställer oss utanför ett nära och säkert samarbete med EEC. Regeringens EEC-politik är det mest motsägelsefulla som kan tänkas. Man ställer sig vid sidan av EEC därför att man menar att neutraliteten kräver det, men samtidigt minskar man det svenska försvaret, trots att alla vet att en neutralitet kräver ett starkt försvar. Det är motsägelsefull utrikespolitik att göra så. Regeringen ställer Sverige vid sidan av EEC trots att det försämrar vårt näringspolitiska läge, men man är ändå inte beredd att anpassa sin näringspolitik i en riktning som krävs för att ekonomin skall kunna utvecklas under sådana sämre förhållanden.

Jag begär inte att den interpellation om näringspolitiska ändringar som jag framställde i höstas i samband med att vi då hade en EEC-debatt skall besvaras men det hade varit nödvändigt att i den debatten ta upp sådana frågor, vilket icke herr Palme och icke heller herr Feldt var beredd att göra. Och det är lika nödvändigt nu. Är vi medvetna om att ett sådant arrangemang som vi kommer att få här i Sverige icke är tillräckligt – och

detta har sagts många gånger också från regeringsbanken – ur ekonomiska och näringspolitiska synvinklar då måste vi väl dra några slutsatser om vad vi kan göra på det ekonomisk-politiska området för att vi under de sämre förutsättningar som då uppstår inte skall råka i marvatten. Det är alltså en motsägelsefullhet på det ekonomisk-politiska planet att regeringen inte gör det.

Sedan, herr talman, finns det också en tredje motsägelse. Regeringen ställer Sverige vid sidan av EEC därför att man tror att detta på sikt skulle befrämja vårt oberoende. Samtidigt förefaller det emellertid för närvarande som om man inte var beredd att acceptera en fri debatt om dessa frågor, trots att en fri debatt är det säkraste kännetecknet på att ett land verkligen har ett oberoende. Det är svårt att förstå de tankar som har kommit till uttryck här i dag, exempelvis från herr Palme, då man på något sätt vill göra gällande att det skulle vara odemokratiskt av olika människor – sådana som har andra uppfattningar än de som till en del har kommit till uttryck i riksdagen – att ge uttryck för dessa uppfattningar. Jag förstår inte detta; det innebär för mig ett övergrepp i alla möjliga avseenden att ens antyda sådana tankegångar. Jag har synnerligen svårt att förstå hur man kan göra det.

I går ägde en debatt rum i Uppsala. Den handlade i hög grad om EEC och självfallet då också om neutralitetspolitiken. Från denna debatt har jag genom samstämmiga uttalanden fått rapporterat att frågan kom upp om hur det var möjligt för Irland att gå med i EEC utan några speciella förbehåll, trots att Irland är ett neutralt land.

Vi skall nu inte ge oss in i någon diskussion om Irland och dess utrikespolitik och göra jämförelser med Sverige, men det anmärkningsvärda är att handelsministern på den frågan i Uppsala försökte svänga sig med att säga att irländarna har sagt att de är beredda att tumma på sin neutralitet. Irländarna skulle dessutom enligt herr Feldt ha antytt att de till och med kunde vara beredda att gå med i NATO.

Jag är icke informerad om de diskreta samtalen när regeringsrepresentanter träffar varandra. Jag vet inte om irländske utrikesministern eller någon annan sagt något sådant till herr Feldt. Men jag vet en sak, nämligen att någon sådan deklaration icke har gjorts i officiellt sammanhang från irländsk sida eller av ministerrådet. Då undrar jag hur det är möjligt för ett neutralt lands representant i regeringsställning att stå upp i en offentlig debatt i vårt land och göra sådana uttalanden som ettdera är felaktiga eller också en grov indiskretion. Är detta tillåtet? Regeringens enda representant här i kammaren är nu herr Norling. Låt oss fråga herr Norling: Är det förenligt med er definition av neutralitet och rimligt mellanfolkligt umgänge?

Jag har stoppat in huvudet i korridoren där det "starka samhället" sitter, dvs. regeringsrepresentanterna, jag har stoppat in det i herr Feldts rum för att tala om att jag tänkte ställa denna fråga. Men herr Feldt är inte här. Jag kan inte kräva att han skall vara här även om det är allmänpolitisk debatt i dag, men kanske herr Norling kan ge en kommentar till dessa frågor.

Nåväl, det var några synpunkter på hur vi genom näringspolitiken kan ta oss ut ur en typ av återvändsgränd som inneburit att det spritts ett

missmod här i landet. En annan återvändsgränd återfinner vi på det skattepolitiska området.

Jag tror inte att det är acceptabelt av regeringen att icke vilja inse att också detta är en form av återvändsgränd. Man vet att skatteledan i landet är stor, och man låtsas därför som om det inte sker någon skattehöjning i år, samtidigt som man dock vet att kommunalskatten kommer att höjas ganska kraftigt i genomsnitt och samtidigt som man vet att de statliga skatterna stiger på grund av den inflationsmekanism som många redan talat om i dag. Det innebär att vi i år kommer ytterligare ett steg in i denna skatternas återvändsgränd.

En ny skattepolitik måste innebära lägre skattesatser. Och lägre skattesatser, herr talman, kan faktiskt innebära högre skatteinkomster. Det sambandet får man aldrig bortse ifrån när man talar om skattepolitik. Får jag snabbt klargöra detta enkla samband.

Om t.ex. Gotland, som har mycket höga kommunalskatter, skulle höja dessa till 40 kronor i stället för nuvarande 28–29, är jag övertygad om att den ekonomiska utvecklingen på Gotland skulle bli avsevärt sämre än den redan för närvarande är. Jag är också övertygad om att den skulle bli så pass dålig, att de skatteinkomster, som kommunerna på Gotland fick, skulle bli lägre än de för närvarande är. När man talar om skattepolitik, är det mycket viktigt att påminna sig det samband som finns mellan skattesats och skatteinkomst. Vad som gäller för en landsdel som Gotland gäller också för landet som helhet. Det tror jag är en enkel sanning.

Socialdemokraterna och herr Palme, som befinner sig där borta, har i dag gjort gällande att man behöver de höga skattesatserna för att få mycket stora skatteinkomster åt det allmänna. Men hur är egentligen läget? Ja, visst har det allmänna mycket stora inkomster, men kanske dessa skulle vara ännu större om man hade haft lägre skattesatser och därmed nationalinkomsten i landet varit större än den för närvarande är. Om det hade varit samma tillväxttakt i Sverige som i jämförbara länder under de senaste åren så hade nationalinkomsten i dag varit många miljarder större än den är. Det skulle ha inneburit att också det allmänna skulle ha haft mycket mer pengar i sin hand. Det hade i sin tur inneburit att man hade kunnat sänka en del skattesatser för att ta sig en bit ur återvändsgränden på det skattepolitiska området.

Jag tror alltså att den socialdemokratiska högskattepolitiken har motverkat en riktig ekonomisk utveckling och kommit att föra oss in i en återvändsgränd och, herr Palme, på det viset har Er politik blivit *reformfientlig*. Hade vi haft en bättre ekonomisk utveckling här i landet och därmed större skatteinkomster så hade faktiskt det nuvarande reformstoppet inte varit nödvändigt. Jag tror det är på det viset.

Här har talats en del om sparsamhet, och herr Palme har bett om det ena förslaget efter det andra om hur sparsamhet skall kunna visas. Ja, man skulle kunna spara både på det ena och det andra området, och det är självfallet vår uppgift som politiskt parti att anvisa sådana områden. Men Ni måste komma ihåg att de som genom sin ekonomiska politik har tvingats att uppträda på ett sätt som har inneburit väsentliga nedskärningar i de rimliga ambitioner som man borde ha från den offentliga

sidan det är socialdemokraterna. Man tvingas för närvarande att lägga fram finansplaner som inte innebär några speciella förbättringar vare sig när det gäller att sänka skatterna, som är en typ av förbättring, eller att öka stödet till de olika grupper som har det svårt. En grupp som har det svårt och som vi har talat om här i dag är folkpensionärerna.

Herr Bohman var i den frågan invecklad i en debatt med herr Palme, men det tillhör nu oppositionens arbetsvillkor att man har kort repliktid. Därför har herr Bohman bett mig att bemöta en del av herr Palmes funderingar.

Vi vill förvisso icke ta bort det indexskydd som finns i folkpensions-systemet, bl. a. därför att vi är så övertygade om att detta indexskydd i hög grad behövs i Er inflationspolitik. Om det nämligen är snabba prisstegringar – och vi har i genomsnitt haft snabbare prisstegringar här i landet än andra länder under socialdemokratiskt styre – då behövs denna typ av indexskydd. Det är den första och grundläggande synpunkten.

Den andra synpunkten är, att om Ni inte gör någonting, t. ex. på det näringspolitiska eller skattepolitiska området för att ta Er ur de olika återvändsgränder som hos svenska folket har skapat en oro och misstämning, så kommer Ni, som jag har sagt, att så småningom antagligen tvingas till en obehaglig typ av politik. Den har redan inletts i år genom det reformstopp som finansminister Sträng har tvingats till och genom de mycket hårda skrivningar som han skickade ut exempelvis till kommunerna om att man inte kan göra den ena eller den andra förbättringen utan snarast det omvända. Det är den andra grundläggande sanningen, herr Palme.

Vår vilja när det gäller folkpensionärer och folkpensioner har klart markerats genom olika förslag. Vi har alltså föreslagit skattefrihet för folkpensioner, därför att dessa är en försäkring. Däremot är inte försäkringspremien avdragsgill. I alla andra sådana sammanhang är då heller icke den utfallande försäkringen skattebelagd. Folkpensionen är den enda försäkring där man så att säga beskattar både premien och utfallet. Av denna enkla och rimliga anledning har vi krävt skattefrihet.

En annan sak inom skattepolitikens område som vi har påtalat är det helt orimliga i det nuvarande systemet att folkpensionärers extrainkomster beskattas upp till 95 procent. En folkpensionär som tjänar en tusenlapp extra i det vanliga inkomstkiktet 15 000–20 000 kronor får behålla 50 kronor av denna tusenlapp. Vi tycker Er politik är fientlig mot folkpensionärerna.

Vidare var det faktiskt moderater som föreslog att man skulle införa ett pensionstillskott till personer som står utanför AP-systemet, och det är bra att det är genomfört. Det markerar vår uppfattning på denna punkt.

Skatter behövs för att lösa gemensamma svårigheter, men de skatter vi har för närvarande skapar gemensamma svårigheter. En låginkomsttagare betalar i dag flera tusen kronor i skatt. Om han har 20 000 kronor i inkomst, betalar han i olika skatter ungefär 5 000 kronor. Det är inte att undra på att många människor tvingas söka t.ex. socialhjälp. Vi har tidigare talat om valfrihet. Herr Palme har gjort gällande, att en människa som får socialhjälp har en ökad valfrihet. Ja, han har en ökad ekonomisk

frihet jämfört med om han inte hade fått någon peng alls. Men vårt förslag är att man skall göra det lättare och friare för honom genom att inte ha ett sådant skattesystem att han tvingas i väg till denna lucka där han kan kvittera ut socialhjälp. Det kan inte vara någon speciell frihet att tvingas i väg dit för att hämta pengar.

När det gäller de genomsnittliga inkomsttagarna vet vi från många debatter – jag tror att fru Nettelbrandt just före mig har tagit upp det också – att skatten på inkomstökningar är grotesk. När man tar hänsyn till skatter, stigande barndagensavgifter, fallande bostadstillägg och annat får den genomsnittlige inkomsttagaren i Sverige av en ytterligare intjänad tusenlapp behålla kanske 100 kronor.

Jag tror inte att det är ett riktigt skattesystem. Det gör det inte lönande att arbeta. Det har faktiskt blivit så att det i stället lönar sig att vara frånvarande från jobbet.

Det finns många olika områden där man kan åstadkomma förbättringar inom skattepolitiken och där det faktiskt går att spara pengar. Jag tror t.ex. att skolorna har kostat onödigt mycket pengar genom att socialdemokraterna har haft en så virrig planering att kommunerna knappast hunnit få det ena skolhuset färdigt förrän de fått lov att bygga nästa eller åtminstone ändra i det helt nya för att det skall passa in i de nya studieplanerna. Sådant kostar naturligtvis pengar, det gör att det blir dyrare och att vi får högre kommunalskatter.

Beträffande utlokaliseringen av de statliga ämbetsverken lade regeringen fram förslag utan att ha något beslutsunderlag. Riksdagen hade inte ett rimligt beslutsunderlag när den röstade. Vi gjorde sannolikt rätt – får vi hoppas – men vi visste inte vad det kostade att vidtaga den ena eller andra åtgärden. Det är en dålig och dyrbar politik. Kommunalskatterna har tvingats i höjden genom en lång rad beslut, som kommunerna bara har haft att foga sig i. Arbetsgivaravgift för kommuner, mervärdesskatt och annat gör att kommunalskatten tvingas i höjden. Detta är en förklaring till de höga kommunalskatterna, och man skall vara medveten om detta när man hör t.ex. herr Sträng säga att det inte är han som höjer skatten utan kommunerna.

Det viktigaste exemplet på hur den socialdemokratiska politiken har lett till så kraftiga skatteökningar finns just i det förhållandet att man inte har velat ge de enskilda människorna möjlighet att bygga upp egna tillgångar. Även låginkomsttagare avkrävs så höga skatter att de blir i ännu högre grad låginkomsttagare. På det viset har man gjort människorna ekonomiskt ömtåliga, det har blivit svårt att klara sig, staten har måst träda till för att lösa det ena problemet efter det andra, och dessa lösningar har framtvingat skattechöjningar som i sin tur har gjort det svårare för en hel del människor att klara sig.

I det här läget krävs det ett alternativ, och det moderata alternativet finns inom ramen för det som vi kallar ägardemokratin. Man skall göra det möjligt för dem som har *mindre* och *medelstora* inkomster – jag understryker detta starkt – att bygga upp egna tillgångar, som gör det lättare för dem att klara sig när vinden börjar blåsa. Det innebär en större valfrihet för en människa att inte genast tvingas i väg för att söka det ena eller andra bidraget. Det är en bättre form av maktindelning att ha en sådan

resursuppbyggnad fördelad på de många människorna i stället för att ha allting samlat i t.ex. ett offentligt sparande.

Herr Palme sade i sitt anförande, om jag minns rätt, att han tvivlade på privat ägande därför att det gav makt över andra. Det finns säkert sådana exempel, och det är inte bra, till en del kanske det är oundvikligt, men det är i princip inte bra. Men vad vi vill med våra förslag om ägardemokrati är att varje människa skall ha större makt *över sig själv*, och det måste vara bra, det är såvitt jag förstått det som menas med medbestämmande. Herr Palme glömde också bort en annan sak, nämligen att den oerhörda koncentrationen av ägande till det offentliga har gett herrarna i den starka samhällskorridoren där inne en oerhörd makt över andra. Det är ett ägande som ger makt, och det är ett system som vi tycker är riskabelt.

Herr Palme sade också att socialism är en frihetsrörelse. Sedan grälade han på den engelska regeringen, som han påstod var våra kärleksbröder, för det var olika fel på dem. Men då undrade jag, och den frågan låg på mina läppar hela tiden: Skulle herr Palme kunna peka ut ett enda land där socialism i praktiken visat sig vara en frihetsrörelse?

Herr KNUT JOHANSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Sysselsättningsläget har spelat en dominerande roll i dagens debatt, och det är väl i och för sig rätt naturligt. Det är ingen som bestrider att arbetslösheten är hög och att den har varit varaktig. Så långt tror jag det råder enighet. Men när det sedan gäller frågan om åtgärder för att åstadkomma en ökad sysselsättning är meningarna nu som tidigare delade; det gäller såväl arten av åtgärder som deras omfattning.

För att knyta an till den debatt som förts här tidigare i dag mellan statsministern och partiledarna, kan jag personligen helt ansluta mig till den argumentering och den redovisning som statsministern har lämnat. Den bedömning som har kommit fram i hans anförande och debattinlägg tror jag är helt riktig. Regeringspolitiken har gett resultat även om det har tagit längre tid än man från början hade räknat med. Som stöd för den uppfattningen har jag bl.a. en del siffermaterial som grundar sig på arbetslöshetsräkning inom Byggnadsarbetareförbundet och avser förhållandet nu vid månadsskiftet. Därav framgår att trots den årstid vi nu har, alltså januari månad då arbetslösheten normalt brukar öka rätt mycket, så har den avstannat, och det är praktiskt taget ingen förändring sedan föregående månad. Detta gäller när man ser det rent allmänt. Men det kan också i det här sammanhanget ha sitt intresse att erinra om att de väsentliga förändringarna till det bättre skett just på de orter som centerledaren i sitt debattinlägg närmast var angelägen om. Det gällde landsbygden och skogslänen. I de orterna har de åtgärder som i höstas vidtogs från regeringens sida bidragit till en ökad sysselsättning.

När det sedan gäller de åtgärder som man från de olika partiernas sida har redovisat är det rätt skrämmande att ta del av de förslag som moderata samlingspartiet har lagt fram till denna riksdag. Vad man där kräver är ju en rent reaktionär politik av det snitt som nu förs i England med rätt förödande resultat.

Moderaternas förslag innebär att kosta vad det kosta vill så skall man nedrusta de kollektiva insatserna och lämna människorna att, som man

säger, stå på egna ben. Jag skall här inte fördjupa mig i idéerna om att avgiftsbelägga en mängd av samhällets tjänster och om att delegera vissa uppgifter till enskilda, som det heter i motionen.

I stället vill jag anföra ett par synpunkter på de konsekvenser som enligt min uppfattning moderatförslaget innebär för bostadsbyggandet och naturligtvis också för sysselsättningen. Man föreslår att bostadsbyggandet skall reduceras med 10 procent. 10 procent är ungefär detsamma som 10 000 lägenheter och 10 000 lägenheter motsvarar sysselsättning för 4 000–5 000 byggnadsarbetare och minst lika många inom materialindustrin.

Vidare vill man avskaffa statens stöd till kommunernas markförvärv, vilket skulle trasa sönder långtidsplaneringen, som ju många har talat varmt för i debatten här i dag och i andra sammanhang. Det skulle sätta ny fart på markspekulationen m. m.

Dessutom vill man sänka de statliga lånen till allmännyttiga och kooperativa bostadsföretag. Det skulle innebära att dessa företag skulle behöva göra mycket stora egna kapitalinsatser för att över huvud taget kunna bygga. Men sådana pengar finns helt enkelt inte. Dessa företag är ju självkostnadsföretag. De har inga nedplöjda vinster för att kunna klara följderna av de regler som moderata samlingspartiet nu föreslår.

Följden blir helt enkelt den att en mycket stor del av byggandet uteblir. De privata företagen har säkertligen inte vilja – många av dem saknar resurser – att ersätta bortfallet. Vad leder det till? Helt naturligt till arbetslöshet.

Sist men inte minst vill de moderata avskaffa systemet med de s. k. paritetslånen. Och eftersom de avvisar tanken på subventioner kan väl slutsatsen inte bli någon annan än att man då accepterar rätt betydande hyreshöjningar i stället.

Såvitt jag förstår kommer detta förslag i praktiken att innebära att bostadsproduktionen skulle reduceras rätt väsentligt. Verkningarna på sysselsättningen skulle bli betydande. Ändå har vi hört centerns ledare upprepa sina berömmande ord om moderaternas vilja att stå i främsta linjen när det gäller sysselsättningspolitiken.

I själva verket skulle naturligtvis den lättvindighet med vilken de borgerliga ser på sysselsättningen vara särskilt farlig just nu inom byggbranschen, eftersom denna sysselsättningsmässigt befinner sig vid ett vägska. Vi står helt enkelt inför ett strukturproblem på byggarbetsmarknaden. Arbetslöshetssiffran vid det senaste månadskiftet, 16 500, är bara ett av många tecken på detta förhållande. Det är en hög arbetslöshets-siffra, även om vi kan glädja oss åt att den i praktiken inte innebär någon ökning jämfört med vad som redovisades en månad tidigare. Ökningen i arbetslösheten har alltså, som jag sade tidigare, upphört, vilket får skrivas på det s. k. sysselsättningspaketets konto.

Men även om arbetslösheten nu måhända börjar sjunka, skall ingen tro att vi därmed är befriade från problem av det här slaget. Svårigheterna på byggarbetsmarknaden är mer djupgående än så. Byggnadsarbetarkåren är helt enkelt för stor, och vad som enligt min uppfattning behövs nu är åtgärder på framför allt två områden. För det första måste en större del av byggandet föras in i själva sysselsättningsplaneringen, för det andra

behövs en ordentlig planering av rekryteringen till byggnadsindustrin. Jag har tidigare i debatter om sysselsättningen här i kammaren nämnt att vi i dag bara inom en grupp, nämligen betongfacket, har inte mindre än 38 000 medlemmar som saknar yrkesutbildning, och de har i många fall kommit in i branschen "bakvägen". Det är en typ av rekrytering som tyvärr ständigt pågår.

Behovet av arbetskraft för byggandet, i den omfattning som detta nu normalt har, har minskat rätt betydligt. Minskningen av antalet arbetstimmar har på ca två år varit av storleksordningen 8-10 procent. Detta beror dels på en reducerad byggnadsvolym, dels på rationaliseringar, som ständigt pågår. Den aktiva byggnadsarbetarkåren har sålunda minskat med ca 10 000 man.

Detta ger stöd för kravet på en ökad sysselsättningsberedskap. Som jag tidigare här har givit uttryck åt, finns garantierna för denna i den regeringspolitik som har utformats för byggandet. Jag vill, herr talman, med det anförda bara konstatera, att man i dag kan skönja konturerna av denna politiks praktiska verkningar, och jag är övertygad om att man längre fram även skall få se påtagbara resultat av den.

Fru SÖDER (c):

Herr talman! Aldrig någonsin har väl miljöfrågorna tilldragit sig så stort intresse och engagerat så många som under de senaste åren. I detta avseende kommer säkert år 1972 att bli ett märkesår – bl. a. på grund av den stora miljövärdskonferens som skall hållas i Stockholm. De frågor av internationell betydelse som där skall behandlas rör till övervägande del den yttre miljön. Erfarenheter visar klart att för att nå resultat måste alla länder samarbeta. Den förorenade luften gör inte halt vid någon gräns, haven och vattnet använder vi gemensamt för att nu bara ta några exempel. Det är ett internationellt intresse att vetenskapens och teknikens rön inte används i fördärliga syften utan i stället blir bidrag till spridning av välfärden till alla delar av världen.

I en motion från centerpartiet har vi framhållit behovet av samordning av forskningsprojekt i miljövärdfrågor både på nationell och internationell basis, utarbetandet av internationella miljövärdskonventioner och förslag till en organisation för den globala miljövärden. Vi anser detta vara frågor som bör behandlas på FN-nivå. Varje land måste förstå sitt ansvar för sin del av helheten.

Här hemma måste vi ständigt fråga oss: Har Sverige fullgjort sin del av detta ansvar? På detta kan man väl svara både ja och nej. Med det utgångsläge som vi haft i vårt land borde möjligheterna ha varit goda att i tid stoppa den miljöförstöring som nu blir mycket dyrbar att reparera. Som exempel kan anföras de många mer eller mindre förstörda vattendragen. Genom ett framsynt och väl planlagt miljövärdarbete bör vi kunna rädda och återerövra väsentliga miljövärden. Men det brådskar, och ingenting får lämnas åt slumpen. Både naturen och människan är underkastad de biologiska lagarna, och stora ingrepp i de naturliga kretsloppen kan få förödande konsekvenser – en sanning som först på sistone har börjat beaktas på allvar.

I vårt industrialiserade samhälle, där produktionen och tillväxten av

denna har givit underlaget för vår välfärd, har vi dock i många fall fått betala ett högt pris för denna välfärd dels i naturmiljön, dels i form av en för många påfrestande arbetsmiljö. De erforderliga miljövårdande åtgärderna måste i framtiden räknas in i produktionskostnaderna. För att reparera vad som försumrats måste dock även i fortsättningen statligt stöd utgå tills vi kommer "i kapp" — om vi någonsin skall göra det.

Statligt stöd måste även utgå till miljövårdande åtgärder som förbättrar den direkta arbetsmiljön. Mot detta invändes ofta att det är varje företags skyldighet att erbjuda en fullgod arbetsmiljö. Detta kan i och för sig vara riktigt. Ett faktum kvarstår dock. Från samhällets sida har alltför liten uppmärksamhet tidigare visats dessa frågor, och kraven på arbetsmiljöns utformning har varit alltför blygsamma. I ett läge då man vill satsa på en bättre arbetsmiljö måste det från samhällets synpunkt vara minst lika angeläget och behjärtansvärt att förbättra miljön för dem som arbetar innanför fabriksväggarna som för dem som finns i samhället utanför. Vi har föreslagit statligt bidrag även till detta för att komma i fatt. Vi måste snart komma till en lösning av frågan hur dessa ansvarsfrågor skall fördelas. Normer bör utfärdas för vad som kan tolereras på en arbetsplats i form av buller, föroreningar m. m.

Vi hälsar nu med tillfredsställelse att arbetarskyddet skall byggas ut. Detta måste ge större möjligheter till ett intensifierat arbete med att få skyddsombudsinstitutionen att fungera bättre. Det är också mycket viktigt att skyddsombuden får en starkare ställning. Vad dessa och skyddskommittéerna har att säga i arbetarskyddsfrågor måste i mycket större omfattning än nu beaktas. I samråd med företagens ledning bör skyddsombuden kunna arbeta fram saneringsprogram för företagens arbetsmiljö. I dessa sammanhang är det inte bara de rent fysiska hälsoriskerna som skall beaktas utan även de psykiska, t. ex. i form av stress och allmän otillfredsställelse. En mycket viktig faktor för hur en individ upplever sin situation är möjligheterna till medinflytande, dvs. möjligheterna att påverka den egna arbetssituationen. Ingen vet bättre än arbetstagaren själv vad som är galet och vad som går att förbättra. Inflytande och medbestämmanderätt medför också ansvar. Med ansvar följer självkänsla. I ett demokratiskt samhälle får inte demokratin göra halt utanför arbetsplatsen. Den måste finnas på arbetsplatsen, oavsett om det är en statlig, kommunal eller privat arbetsgivare. Arbetsmiljön och formerna för medinflytande är oerhört viktiga för hur individen upplever sitt arbete. Det måste vara en gemensam strävan att göra arbetet till vad det bör vara: en tillgång och en glädje för varje individ. För att uppleva detta måste man också känna trygghet i arbetet, oavsett ålder och kön. Inte minst måste strävan vara att ge alla möjlighet att få arbete, ett arbete som man passar för och som man trivs med. Samhället måste motsvara kravet på rätt till arbete. Många har under de senaste månaderna kunnat ifrågasätta om denna rätt finns.

För att få en helhetssyn på miljön räcker det inte med att vårda de yttre miljöerna, utan det måste också skapas förutsättningar för en god inre miljö, som bygger på människans fysiska och psykiska förutsättningar. Av detta skäl är det utomordentligt betydelsefullt att beteendevetare, medicinare och socialarbetare får vara med i planeringsarbetet för att

skapa vettiga bomiljöer. Det får inte som hittills vara de ekonomiska och tekniska synpunkterna som väger tyngst när planer skall fastläggas. På sikt kan detta få förödande konsekvenser, vilket vi fått erfara särskilt i storstadsområdena. De enskilda människorna måste också beredas möjligheter att påverka bostadsområdenas utformning.

Kulturella och miljömässiga aspekter får inte eftersättas till förmån för de kommersiella. Servicekraven måste också tillgodoses. Forskningen kring alla dessa frågor har hittills varit otillräcklig. För att vi skall få veta vad människor kräver av sin miljö måste denna forskning intensifieras.

En faktor som är väsentlig för hur man upplever sin närmiljö är avståndet till arbetsplatsen, till skolor etc. Närhet till arbetet upplevs av de flesta som mycket positivt, liksom långa resor verkar tröttnande och är att misshushålla med människors fritid, som i stället borde användas för rekreation och samvaro med familj och vänner. Det är en oerhört angelägen fråga i samhällsplaneringen för att skapa goda helhetsmiljöer att arbetsplatser av olika slag placeras på rimligt avstånd från bostadsområdena.

I diskussionen kring regionplanen för Storstockholmsområdet, vilken utgår från att regionen är en enhetlig arbetsmarknad, har centern hävdad att vi inte kan acceptera en planlösning som skulle ge ett stort antal människor restider på flera timmar per dag. Vi har i stället för en enhetlig arbetsmarknad för regionen förordad en flerkärnig struktur som ger bättre förutsättningar för närhet till arbetet och därmed också en bättre miljö för de människor som skall bo där.

Befolkningsutvecklingen i denna region, liksom i övriga storstadsområden, är av stor betydelse för den framtida miljöns utformning, samtidigt som en snabb tillväxt där tar sin tribut i form av en ökad avfolkning i andra landsändar. Trots riksdagens 1969 fattade beslut om en dämpad storstadstillväxt har Storstockholms regionplanekommitté vid sitt senaste sammanträde beslutat att regionplaneringen fram till år 1985 skall utgå från en befolkningsökning till 1,85 miljoner. Detta innebär för regionen en ökning med 25 000 personer per år, i förhållande till 1960-talet en ökning per år om 3 000–4 000. Som enda parti har centerns representanter i regionplanekommittén reserverat sig till förmån för en lägre planeringsnivå på 1,65 miljoner, vilket innebär en oförändrad andel av Sveriges befolkning. Det står alltså klart att övriga partier i regionplanekommittén nonchalerat sina partivänners ställningstaganden i riksdagen beträffande kravet på en bättre regional balans och kravet på en dämpning av storstadstillväxten.

Vårt välfärdssamhälle bygger eller borde rättare sagt i högre grad än nu bygga på solidaritet och gemenskap. Vi har anledning att många gånger fråga oss om vi till alla delar ger förutsättningar för detta. Har den svagare chans att hävda sig i konkurrensen, tillgodoser vi minoriteternas berättigade krav att bli inlemmade i gemenskapen? Räcker vår solidaritet till för alla utstötta? Är vi inte fortfarande låsta i sociala värdemönster som är av avgörande betydelse för individens psykiska trygghet? Dessa svårämbara värden blir alltmer betydelsefulla vid en totalbedömning av vår välfärd. Det är inte längre bara de ekonomiska begreppen som ger utslag; allt starkare reser sig kraven på att även andra värden skall ingå,

när vi mäter vår levnadsstandard och vår livsnivå.

Vi talar ofta om strukturomvandling i näringslivet och i samhället i stort, om åtgärder för att bemästra de problem som uppkommer i samband med detta, men mindre ofta talar vi om den förändring av familjestrukturen som inträffat. Denna förändring har inneburit att vi i dag har familjetyper som är annorlunda än förr -- enheterna är mycket mindre, antalet enpersonshushåll ökar, banden mellan generationerna är skörare, antalet barn per familj är mindre. De flesta människor bor i dag i tätorter, och tendensen har under senare år varit att unga barnfamiljer dominerar i de nybyggda förortsområdena, för att ta några exempel som visar tecken på en utveckling mot en icke önskvärd segregation.

Antalet gifta kvinnor på arbetsmarknaden ökar också stadigt och kommer med all säkerhet att ställa ökade krav på jämställdhet på arbetsmarknaden. De kraven ställer man med all rätt. Kvinnorna är under 1970-talet egentligen den enda kategori där det finns outnyttjad kapacitet. Det är min förhoppning att kvinnorna inom en snar framtid inte som i dag bara skall vara en arbetskraftsreserv utan en fullt likvärdig arbetskraft. Den skiss av förändringar i familjestrukturen som jag nämnt här gör att det fordras nya insatser från samhällets sida, kollektivinsatser, för familjen i större omfattning än vad nu är fallet. Från denna talarstol har många gånger tidigare olika talare efterlyst ett familjepolitiskt program som ser till helheten i problemkomplexet. Fortfarande väntar vi, men vi har nu förhoppningen att det inte skall dröja så länge förrän denna plan kommer, ett program med en plan för utbyggnad av familjestödet.

Vid denna utbyggnad ser vi från centerns sida det allmänna och lika barnbidraget som grunden. Dess uppgift att verka utjämnande mellan inkomsttagare med och utan barn i samma inkomstlägen blev kraftigt understruken när detta bidrag beslutades 1947, och det är väsentligt att denna princip upprätthålles. För att behålla den utjämnande effekten måste även bidragets reella värde bibehållas. Sedan det infördes, herr talman, har vi flera gånger konstaterat att det mellan höjningarna kraftigt urholkats. Barnfamiljernas rätt att få bibehålla sin konsumtionsstandard måste bli tillgodosedd, och vi kräver därför att de allmänna barnbidragen liksom folkpensionerna skall indexregleras.

Vissa grupper av barnfamiljer måste dessutom få ett speciellt stöd. Detta gäller bl. a. familjer med låga inkomster. För dessa kommer efter höstens beslut om bostadstilläggen en avsevärd förbättring att inträda. Man kan dock ifrågasätta om inte detta stöd borde vara konsumtionsneutralt. Men jag vill understryka att bostadsförhållandena är en mycket viktig faktor för barnfamiljernas standard.

Under förskoleåldern och under spädbarns- och koltåldern, dvs. upp till ungefär tre års ålder, är barnets behov av trygghet i en liten krets mycket betydelsefullt. Under dessa år är barnen också mest vårdnadskrävande. Den insats som vård och fostran av barn utgör har hittills icke värderats på ett riktigt sätt vare sig det gäller att ge social eller ekonomisk trygghet.

Vi har tidigare föreslagit -- och vi återkommer med det förslaget -- ett vårdnadsbidrag så utformat, att det skulle ge föräldrarna möjlighet att

välja mellan att yrkesarbeta utanför hemmet med åtföljande vårdkostnader för barnen eller att själva ta hand om barnen. Det måste finnas en rimlig möjlighet att välja alternativ alltefter intresse och förutsättningar att klara de påfrestningar som det innebär att vara både yrkesarbetande och småbarnsförälder. För den sociala tryggheten har vi föreslagit att vårdnadsåren också skall kunna räknas in som ATP-år.

Barnens trygghets- och erfarenhetsvärld skall vidgas successivt, och här utgör barnstugor, fritidshem och familjedaghem betydelsefulla institutioner. En avsevärd utbyggnad har skett under de senaste åren men den är långt ifrån tillräcklig. Vi hälsar med tillfredsställelse att i årets statsverksproposition balansreglerna för familjedaghemmen borttagits och hävdar att detsamma bör ske med kvotregeln. Vi har därmed inte sagt att familjedaghemmen skall vara en ersättning för institutionerna, utan de är viktiga komplement som ger möjlighet att lösa barntillsynsfrågan på ett smidigare sätt och anpassa barntillsynen efter lokala förhållanden och individuella krav. De dagbarnsvårdare som engageras i familjedaghemsvärksamheten bör också därigenom kunna få en tryggare anställningsform än som hittills ofta varit fallet. Kommunernas ekonomi är hårt ansträngd, och för att i någon mån underlätta för kommunerna att anordna familjedaghemsvärksamheten bör statsbidraget höjas från 35 procent till 50 procent av kommunernas kostnader.

Det är av stor betydelse att alla barn får tillgång till den för deras utveckling så betydelsefulla verksamhet som förskolan utgör. Det är därvid av största vikt att lösningarna för förskolan blir sådana att de kan anpassas efter olika kommuntyper och att långa resor för dessa små barn i möjligaste mån undviks.

Barntillsynsvärksamheten i förskoleåldern har hittills tilldragit sig den största uppmärksamheten, och måhända är behovet av fysisk omvårdnad störst där. Men behovet av trygghet i vid mening upphör inte i och med att skolåldern inträder. Ökad uppmärksamhet måste därför riktas på verksamheten bland barn i åldrarna 7-14 år och olika lösningar presenteras i samband med det familjepolitiska programmet, varvid utbyggnaden av fritidshemmen bör vara en betydelsefull del. Försummelser på detta område kan få allvarliga konsekvenser för framtiden. Och det är ju för de kommande generationerna som vår planering av samhället i stort är så oerhört betydelsefull.

Herr KRÖNMARK (m):

Herr talman! Herr Knut Johansson i Stockholm riktade i sitt inlägg här från talarstolen ett angrepp mot moderata samlingspartiet och menade att de förslag som vi har framfört i vår partimotion i fråga om byggnadsverksamheten skulle innebära en kraftigt ökad arbetslöshet. Eftersom ett sådant påstående inte bör få stå oemotsagt skall jag, herr talman, be att få börja med att korrigera den uppgiften.

Jag vill då först slå fast att den konjunkturbedömning som regeringen har gjort och som finns utsagd i årets finansplan har moderata samlingspartiet i stora delar instämt i. Även vi tror nämligen att vårt land i slutet av det här året kan få en konjunkturuppgång.

I december förra året beslutade vi här i riksdagen om sysselsättnings-

främjande åtgärder, och de åtgärderna skulle ge arbete åt ca 20 000 byggnadsarbetare i slutet av år 1972. Därtill kan man lägga de oprioriterade byggena, som nu har kommit i gång och som enligt finansministern kommer att kulminera vid årsskiftet 1972-1973. Det här talar för att man i ett läge där konjunkturen åter börjar att hetta till kommer att ha en alltför expanderande byggnadssektor. Av erfarenhet vet vi att just byggnadssektorn har en förmåga att snabba på inflationsutvecklingen i dylika konjunkturlägen. För att gardera samhället mot att råka in i en besvärlig inflationsutveckling i slutet av 1972 eller eventuellt i början av 1973 – och vi vet vad en sådan kommer att medföra för samhället; vi har ju ganska färsk erfarenheter – är vi alltså beredda att temporärt dra ned bostadsbyggandet.

Jag vill emellertid betona, herr talman, att om herr Strängs optimistiska konjunkturbedömning, som vi till stora delar har anslutit oss till, inte skulle stämma, utan konjunkturuppsvinget låter vänta på sig, så har vi i vårt förslag redan sagt att i ett sådant läge skall denna neddragning av bostadsbyggnadsprogrammet inte genomföras. Då finns alltså de sysselsättningsmotiv för byggandet som herr Knut Johansson talade om. Vad vi har föreslagit är att vi även för framtiden skall ha en konjunkturanpassad politik också på det här området.

Låt mig sedan, herr talman, gå in på vad jag egentligen hade för avsikt att säga i denna remissdebatt. Då måste jag först deklarerat att debatten i dag, som till vissa delar har haft en rätt stark ideologisk anstrykning, är mycket glädjande ur rent demokratisk synpunkt. Skall man ha en levande demokrati, krävs det ju att man har en livfull politisk debatt som engagerar inte bara ledamöterna här i riksdagens kammare utan även människorna ute i landet. Vi vet att det inte är så många år sedan det var ett allmänt talesätt i vårt land att ideologierna var döda, att det inte fanns några egentliga principiella politiska motsättningar, att vi riksdagsmän oavsett vilket parti vi tillhörde i stort sett var stöpta i samma form; vi hade visserligen nyanser i uppfattningarna, men debatten var i många stycken, ansågs det, en debatt för debattens egen skull.

Vi inom moderata samlingspartiet har ju till årets riksdag velat markera att vi har en ideologisk grundsyn som ligger i botten när det gäller alla våra politiska förslag. Vi har i dag konstaterat att herr statsminister Palme i sitt anförande i stort sett har verifierat den uppfattningen. Han har även uttryckt sin tillfredsställelse med att vi ärligt deklarerat var vi har stått. Jag vill kvittera artigheten med att herr statsministern också här i dag på ett som jag tycker förtjänstfullt sätt har deklarerat var han står såsom företrädare för en socialistisk politik. Jag tar det som ett hälsotecken att man på ömse sidor inte försöker smyga omkring i terrängen och inte visa sin rätta politiska silhuett utan att vi vet var vi har varandra.

När man lyssnade till herr Palme fann man att vissa av de meningar med vilka han beskrev den socialistiska politiken var nära nog ordagrant de meningar som är använda i moderata samlingspartiets partimotion för att ideologiskt motivera en konservativ politisk syn. Detta kan verka litet egendomligt. Det tycks vara så att man i stort sett kan sätta olika politiska förtecken framför olika begrepp. Den politiska debatten är nu en gång sådan. Vi har vissa ord som är värdeladdade där, och vi lägger

ofta in olika begrepp i dem. Men även om vi i vår vokabulär använder samma uttryck kan vi konstatera att vi menar rätt olika saker.

Det finns, som sagt var, stora principiella grundskillnader i fråga om hur vi vill skapa detta samhälle. I ett fall är vi alldeles överens – jag tror att vi båda vill skapa ett bättre samhälle. Men vägarna till det bättre samhället har vi ofta olika meningar om, och målet – det samhälle som vi vill skapa – kan vi också ha olika meningar om. En principiell grundskillnad är att vi från vår sida kanske på ett annat sätt än socialistiska politiker vill förbättra samhället på det bestående samhällets grund genom selektiva reformer och pröva oss fram, medan de som har socialistisk uppfattning vill ha ett helt annorlunda samhälle och därför mera är benägna att radera det samhälle som finns för att i stället skapa ett helt nytt.

Man skulle här kunna göra en katalog på detta för hela samhället, område efter område. Av tidsskäl, herr talman, skall jag inte göra det. Jag skall bara ta ett enda exempel. Vi har ju i detta land en urbaniseringsprocess – det har man i alla industriländer. Jag vill dock hävda att urbaniseringsprocessen i vissa avscenden har fått allvarligare följdverkningar i vårt land än vad den har fått i flertalet andra länder på grund av det enkla faktum att vårt land har utomordentligt stor yta och relativt sett liten befolkning. När man haft denna befolkningsström från glesbygderna till de expanderande regionerna har spåren blivit betydligt mer markanta än de blivit på många andra håll. Detta innebär – det har vi alla kunnat konstatera – att stora delar av vårt land redan har så att säga skiftat miljö eller håller på att skifta miljö. Vi håller på att få ett delvis annorlunda land än vi hade för en generation sedan.

Att detta är allvarliga problem som måste angripas av samhället är också alla överens om. Därför är man nu i färd med en samhällsplanering, som redan tidigare berörts från denna talarstol. Vi har nu ute i länen blivit färdiga med Länsplan 70, där man regionalt försöker balansera problemen på ett så förnuftigt sätt som möjligt. I slutet av förra året fick vi från civildepartementet ett förslag till en fysisk riksplanering som är, vågar jag säga, mycket värdefullt och intressant. Vad man redan i dag kan konstatera är att den fysiska riksplaneringen onekligen i vissa lägen och på vissa punkter kommer i klar kollision med den planering som sker ute i länen och det är en synnerligen grannlaga uppgift att göra den avvägning som måste göras mellan regionalt intresse och riksintresse.

Nu pågår ju remissarbetet i fråga om den fysiska riksplaneringen -- länen och olika myndigheter skall få yttra sig, och avsikten är att redan höstens riksdag skall få ta ställning till dessa problem. Och här vill jag anknyta till frågan om demokratin. Jag skulle vilja hävda att det beslut som riksdagen kommer att fatta om den fysiska riksplaneringen får en sådan betydelse och en sådan politisk vidd att det med all sannolikhet blir det största och viktigaste beslut som vi kommer att fatta under detta årtionde. Det gör att frågan, som jag ser det, inte borde forceras fram.

Vi har nästa år, 1973, ett valår, då vi skall gå till val med en gemensam valdag. Det är ju många som anser att den gemensamma valdagen är ett otyg, och jag är själv, måste jag säga, inte vidare förtjust i den. Men nu har vi det en gång så, och i detta läge föreligger alltså en politisk fråga om

samhällelig långtidsplanering som har avgörande betydelse såväl för staten som för landstingen och kommunerna. Och är det i någon fråga som det finns ett kommunalt samband så är det just i frågan om den fysiska samhällsplaneringen.

Vi talar i många sammanhang om att vi skall ge människorna ökat inflytande och fördjupa demokratin. Det här är en fråga och ett problem som kommer att beröra varenda enskild människa i det här landet. Då ser jag det som naturligt att politikerna vidtar sådana åtgärder att så många människor som möjligt får tillfälle att påverka utformningen av beslutet. Därför skulle jag vilja vädja till regeringen att avstå från att lägga fram förslag om definitivt antagande av den fysiska riksplaneringen till årets riksdag och i stället låta det svenska folket i val vara med och diskutera och påverka den här frågan. Jag vill att man skall ge de politiska partierna tillfälle att på riksnivå, på länsnivå och på kommunal nivå gå fram med riksprogram, länsprogram och kommunala planeringsprogram och sedan låta människorna ta ställning till detta. Gör vi inte på det sättet, låter vi inte vår demokrati fungera så som vi annars i många sammanhang brukar säga att den skall fungera.

Fru THORSSON (s):

Herr talman! Vad som kallas en riksdagsdebatt skall naturligtvis också vara en debatt, dvs. ett utbyte av åsikter. Men vid ett tillfälle under en riksdagssession ges vi ju som ledamöter möjlighet att, i förberedd form, framföra övervägda synpunkter på principiella, politiska frågor och problem som vi känner oss engagerade i. Eftersom vi om en månad kommer att diskutera årets finansplan, är det desto större skäl att i denna allmänpolitiska debatt ägna tid också åt sådana frågor och problem, vilkas räckvidd är något längre än de dagsaktuella frågornas, och därmed förlänga vår tidshorisont, som det numera så fint heter. För politiker, som av naturliga skäl ägnar och måste ägna så mycket tid och arbete åt det konkreta närliggande problem som handgripligt och i dag engagerar människorna, är det – så upplever jag det – av särskilt värde att tänka över deras samband med de långsiktiga händelseförloppen.

Herr talman! Det finns och har alltid funnits människor med större klarsyn och fantasi än de flesta, människor som därigenom har kunnat hjälpa andra att ställa in dagsaktuella iakttagelser i ett förlängt tidsperspektiv. Vår generation är i särskilt behov av sådana människor, genom att vetenskap och teknik påverkar den materiella utvecklingen till alltmer ökande snabbhet. Det händer i vår livstid mer av s. k. framsteg snabbare än under den hittills historiskt kända delen av mänsklighetens tillvaro. Vi kommer därför inte att få tid att handla i tid, framtiden kommer att överrumpla oss, om vi inte lär oss att – bl. a. med hjälp av människor med realistiska siargåvor – ständigt överväga de långsiktiga konsekvenserna av de beslut som vi fattar i dag, ständigt lär oss att så förbereda oss på och planera för morgondagen att dess problem inte överrumplar oss.

En sådan människa var Elin Wägner. I två böcker, skrivna för 30 år sedan och högeligen läsvärda i dag, *Väckarklocka* och *Fred med jorden*, förutsade hon det mesta av vad vi nu, i miljödebattens tecken, för fram

Nr 14

Onsdagen den
2 februari 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

som nyförvärvad insikt och visdom. Och följande ord ur Väckarklocka är värda att erinra om, med tanke på vad vi i dag, 30 år senare, vet om den ständigt ökande snabbheten i utvecklingen och de följer detta måste ha för vårt politiska handlande: "Det finns", skriver Elin Wägner, "en tanke som kan driva upp en om morgnarna och det är denna: tiden är knapp och när som helst kan kontakten bli avbruten."

En av våra morgontidningar gav för en månad sedan i en nyårsbetraktelse på ledarplats uttryck för en liknande tankegång: det finns en enda fråga, ett enda ämne, som är angelägnare än allting annat, nämligen jordens naturtillgångar och vår framtid.

Herr talman! Allt medan vi snabbt närmar oss tidpunkten för FN:s miljövårdskonferens har debatten om den mänskliga miljön fått ytterligare en ny dimension och en ny inriktning. Av miljökrisens många komponenter har helt naturligt föroreningarna av jord, vatten och luft varit tillräckligt uppenbara och dramatiska för att dra till sig största delen av uppmärksamheten. Och de är allvarliga nog för att ansträngningarna att få bukt med dem får hög prioritet i allt fler länder.

Men frågan som ställs allt oftare och mer enträget är, om inte det mesta som vi gjort hittills i ett ganska kortsiktigt perspektiv har inriktats på de uppenbara yttre symtomen på något underliggande långsiktigt och väsentligt problem i det västerländska samhället. Frågan ställs, om uppgiften på litet sikt inte är avsevärt större än att rensa upp floder och sjöar, klara upp problemet engångsglas och i största allmänhet göra samhället renare och mer miljövänligt. Allt fler ansvariga vetenskapsmän i allt fler tekniskt och materiellt högtstående länder erinrar oss om att det verkliga grundproblemet består i det sätt på vilket vi i en tid av exceptionellt snabb befolkningsökning handskas med och hushållar med jordens resurser — livsmedel, mineraler, energitillgångar — och hur länge de därigenom kan komma att räcka. Debatten om detta, som har pågått mellan vetenskapsmän och politiker på det internationella planet sedan länge, har som bekant också nått vårt land. Under de senaste veckorna har den förts offentligt, på möten, i press och i radio, och visat sig engagera människor på ett glädjande sätt. Problemet står som ett av huvudämnena på dagordningen för den FN-konferens som samlas här i Stockholm, bl. a. i detta hus, om fyra månader. Därmed är, det måste man utgå från, problemet också tillförsäkrat en plats i det internationella miljövårdssamarbete som Stockholmskonferensen betyder starten för. Detta markerar vikten av att opinionsbildare och beslutsfattare — och riksdagens ledamöter måste väl räknas dit — grundligt sätter sig in i på vad sätt och i vilken utsträckning problemet om naturresursernas bestånd är giltigt och aktuellt också i vårt land.

Om det är relevant också för oss, måste det naturligtvis — ju snabbare desto bättre — påverka vårt politiska handlande, vår politiska målsättning och våra värderingar. Vad det är fråga om är helt enkelt grundvalen för det rika, industrialiserade konsumtionssamhället och dess livsföring.

Att fortsatt ekonomisk tillväxt och expansion inte i sig löser några problem och aldrig kan vara ett övergripande mål och att styrande ingripanden i marknadsekonomiernas sätt att fungera blir alltmer nödvändiga i fortsättningen har sagts nyligen, inte av en samling blägda

idealister som är mer eller mindre socialistiskt färgade, utan av en internationell krets av respektabla vetenskapsmän – ekonomer, naturvetare och läkare – som år 1969 tillkallades av OECD:s generalsekreterare för att se över forskningspolitiken i den typ av länder som är medlemmar av OECD. År 1971 kom deras rapport, efter gruppens ordförande kallad Brooksrapporten. Åtskilliga av dess tankegångar är i hög grad aktuella för den politiska debatten här hemma.

Brooksgruppen erinrar om en erfarenhet som de expanderande högindustrialiserade marknadsekonomierna har gemensamt -- och som endast ytligt sett är en paradox -- nämligen att den ekonomiska tillväxtprocessen mångdubblar upplevda behov snabbare än den frambringar de ökade resurser som krävs för att tillfredsställa dem. Denna erfarenhet kan kopplas samman med ett annat av dess påpekanden: att den pågående miljöförstörelsen och den nuvarande bristen på jämvikt i vårt ekosystem inte är tillfälligheter utan följdriktiga led i den typ av samhällsutveckling som förekommer i OECD-länderna. Och slutsatsen måste bli, för oss som för andra länder i vår civilisationskrets, att den roll som tekniken pålagts och den inriktning som den har givits ständigt, i varje ögonblick, måste ifrågasättas. Men inte bara det. De värderingar -- mänskliga, sociala, kulturella -- som bildar grunden för våra politiska beslut måste ständigt granskas utifrån behovet av ständig radikal förnyelse men med en fast grund i ett oavvisligt krav: att vår samhälleliga aktivitet, nationellt och internationellt, skall gagna människan.

Och då ställer Brooksrapporten frågorna: Om man vill värdera den moderna västerländska teknologin från andra utgångspunkter än denna teknologi som självändamål, med ett eget liv, leder då inte detta till ett ifrågasättande av själva grunden för det politisk-ekonomiska system -- inklusive ett av dess bärande element, konkurrensen -- som bär upp dagens marknadsekonomier och deras dominerande inflytande i världshandeln? Nästa fråga: De kunskaper och den erfarenhet som vi har i dag om vår miljösituation, leder inte de till en omprövning av den sociala och ekonomiska utveckling som har skapat våra nuvarande högteknologiska samhällen?

Männen bakom Brooksrapporten utgår ifrån att kunskaper grundade på vetenskaplig forskning och tekniskt kunnande inte kan ge mer än en ofullständig del av det vetande som vi behöver för politiska beslut rörande våra samhällens framtid och den fortsatta inriktningen av utvecklingen. Sådana beslut, säger man, kan inte fattas utan att de som berörs av dem, nämligen medborgarna själva, får tillfälle att aktivt delta i hela processen fram till beslutet. Forskningens och forskningspolitikens uppgift och betydelse ligger i att klargöra det ömsesidiga sambandet och beroendet mellan målsättningar på skilda samhällsområden, att redovisa följderna av olika slag av beslut och att ge råd om olika alternativa färdriktningar. Men det är värderingarna hos medborgarna och deras ombud, politikerna, som avgör målet. Och här behöver vi återigen kunskap från forskarna som vägledning för våra beslut. För vad de hävdar vara satt i fråga nu genom den kurs som vår typ av civilisation följt hittills är människans överlevande.

Herr talman! Vad jag sade i remissdebatten vid 1971 års riksdag, för

ett år sedan, i fråga om den miljö som vi alla till hundra procent är beroende av för våra livsbetingelser: Klockan är fem minuter i tolv - det kan med dagens språkbruk kallas domedagspredikan, och sådana är ju inte populära. Men de ärliga djuplodandena av en världselit vetenskapsmän bestyrker sådana uttalanden. Och jag har redovisat några tankegångar ur denna internationella rapport om forskningens framtida inriktning i OECD-länderna därför att de är tillämpliga på vårt land, våra nuvarande och framtida problem men också på våra möjligheter att komma till rätta med dem, om vi börjar i tid. Jag tror att sådana tankegångar är av fundamental betydelse för vår samhällsdebatt, inte minst därför att de belyser väsentliga problem som är gemensamma för hela vår kulturkrets. Och i praktiskt taget alla dess länder pågår nu samma debatt. Helt nyligen har en representativ grupp brittiska vetenskapsmän publicerat ett dokument, en s. k. arbetsplan för överlevandet, som inte bara anvisar en väg att bryta det nuvarande nödläget utan som också försöker påvisa att alternativet till tillväxtsamhället - det stationära samhället - kan visa sig vara ett betydligt mer mänskligt acceptabelt samhälle än vad många föreställer sig. Man behöver inte längre vara en Cassandraliknande domedagsprofet i uppgiften att visa på alternativ till den kurs som vi i de västerländska samhällena följer för närvarande. Det finns positiva, realistiska och konstruktiva alternativ. Att bryta en kvantitativ ökningslinje behöver inte betyda att erbjuda kvalitativt sämre mänskliga levnadsvillkor. Allt beror på hur man värderar kvantitet och kvalitet.

Herr talman! Vad det är fråga om i dag är inte om domedagsprofeterna har rätt eller fel. Det är i dag fråga om för det första att allt fler skaffar sig en realistisk blick på framtiden, dess faror men också dess möjligheter, och för det andra att vi som politiker mobiliserar den politiska viljan att styra utvecklingen i riktning mot det slag av samhälle som kan ge förutsättningar för ett hyggligt mänskligt liv också i kommande generationer.

Uppgiften är allmänmänsklig och därmed internationell. Den kan inte lösas genom enstaka, improviserade och separata åtgärder på nationellt plan utan endast genom en samlad och övervägd aktionsplan, som naturligtvis bara kan genomföras steg för steg och som måste vara av internationell karaktär. Förenta Nationerna är där den enda tänkbara organisatoriska ramen.

Och därmed, herr talman, leds mina reflexioner vidare till den sista tankegång ur Brooksrapporten som jag tänkte referera, nämligen denna: Inga ansträngningar att mildra de världsomfattande negativa följdverkningsarna av fortsatta kvantitativa framsteg i vår teknologiska tid kan bli framgångsrika om vi inte får till stånd en helt annan fördelning globalt av samma framstegs positiva resultat. Och det är ett faktum, en förödmjukande paradox, herr talman, att den västliga världen hittills har exporterat välståndets sjukdomar men inte välståndet självt till de fattiga länderna. Hösten 1971 - för några månader sedan - arrangerades i Lima det andra ministermötet med den s. k. 77-gruppen, dvs. u-länderna. Man antog där en principdeklaration och en detaljerad handlingsplan för utvecklingsarbete och internationellt samarbete inför den tredje

UNCTAD-konferensen om ett par månader.

77-gruppen erinrar om att under den korta tiden sedan det första ministermötet i Alger 1967 har världen upplevt häpnadsväckande framsteg tekniskt, ekonomiskt och socialt. Därför utgör den bestående och förvärrade underutvecklingen i de fattiga länderna en allt allvarigare uppfordran till världssamfundet. De förhoppningar som kom till uttryck i Algerdeklarationen för fyra år sedan har inte uppfyllts. Det internationella samarbetet för utveckling har minskat och försvagats i stället för att byggas ut och förstärkas, och klyftan mellan världens rika och fattiga fortsätter att vidgas. När man nu återkommer med fakta, siffror, argument och förslag, sker det – sägs det i deklarationen – i förväntan att de rika länderna i eget intresse skall mobilisera en starkare politisk vilja för att vända utvecklingen – i eget intresse, därför att fortsatta framsteg för alla folk är beroende av att de fattiga folkens levnadsstandard förbättras. I världen av i dag är fortsatt samlevnad mellan rikedom och fattigdom inte längre möjlig.

Så långt, för denna gång, Limadeklarationen, som det blir anledning att återkomma till i debatter senare under varen.

Herr talman! Det är väl egentligen onödigt att säga, att också Sverige för sin politiska och ekonomiska framtid är beroende av vad som sker av utveckling och standardhöjning i u-landsvärlden, nu och i fortsättningen. Vi har därför i Förenta nationerna från svensk sida utan reservationer förpliktat oss politiskt och moraliskt till att 1975 i faktiska utbetalningar överföra 0,7 procent av vår bruttonationalprodukt till u-länderna i form av bistånd. Utbyggnaden av våra biståndsanslag fram till det målet, som nära överensstämmer med riksdagens principbeslut för fyra år sedan att budgetåret 1974/75 anslagsmässigt uppnå 1 procent av bruttonationalprodukten, fortsätter för budgetåret 1972/73.

Jag tillät mig att för ett år sedan säga, att biståndsanslagen förlorat det sista inslaget av restpostkaraktär genom vår aktiva medverkan till FN-beslutet hösten 1970. Situationen är självfallet oförändrad i dag. I en kombination av upplyst egetintresse och moraliskt ansvar – och moral är och förblir en betydelsefull politisk drivkraft – skall måluppfyllelsen fullföljas. Och det ligger ett stort ansvar på oss som ledamöter av riksdagen och därmed som representanter för det officiella Sverige att bidra till att skapa en allt aktivare och alltmer ansvarig opinion som stöd för detta.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Prisstegringarna har varit synnerligen betungande för människor med låga inkomster. Bördan blir inte lättare genom att på varje krona i prisstegring läggs 17,5 öre i mervärdeskatt. Detta är den reella situationen för löntagarna just nu. Genom höjningen av mervärdeskatten vid årsskiftet 1970–1971 och de otaliga undantagen från prisstoppet har priserna kraftigt stigit, framför allt på livsmedel. Upphävandet av prisstoppet vid årsskiftet 1971–1972 ledde till omedelbara prisstegringar, som redan har tagit en väsentlig andel av de 4 procent som finansministern räknar med för hela året.

Det är sålunda tydligt att prisstegringarna kraftigt kommer att inverka

Nr 14

Onsdagen den
2 februari 1972

Allmänpolitisk
debatt

på levnadsstandarden i negativ riktning, om inte effektiva åtgärder vidtas. Det var inte upphävandet av prisstoppet, utan en skärpning av detta, som regeringen borde ha tillgripit för att komma till rätta med den ogynnsamma prisutvecklingen. Vänsterpartiet kommunisterna kräver ett återinförande av prisstoppet och en effektiv tillämpning av detta.

När det gäller skattepolitiken är det uppenbart att de indirekta skatterna får allt större andel av statens skatteinkomster. Detta innebär en ökad beskattning av konsumtionen, och för en sådan skattepolitik bär regeringen och de borgerliga partierna gemensamt ansvaret. Kommunisterna är motståndare till denna politik. En beskattning av de dagliga livsförnödenheterna framstår som orimlig, och följderna av en sådan beskattningsform framträder särskilt tydligt när också prisstegringar, orsakade av olika andra omständigheter, beläggs med mervärdeskatt. Det blir då börda på börda för konsumenterna.

Det verkligt betydelsefulla greppet för att underlätta för lågavlönade, barnfamiljer och pensionärer, vilka får använda en stor del av inkomsten till livsförnödenheter, vore att avskaffa mervärdeskatten på livsmedel, något som vänsterpartiet kommunisterna har föreslagit. Genom motsvarande höjning av skatten för mera bärkraftiga grupper såsom bolag, stora förmögenhetsägare och liknande uppnår man dessutom större rättvisa i beskattningen. Detta krav har också fått stor anslutning bland allmänheten, vilket kom till uttryck i form av namnunderskrifter under förra året.

Att återropa administrativa svårigheter mot ett slopande av momsens på livsmedel är inte särskilt övertygande. Andra länder tillämpar differentierad beskattning. Undantag från mervärdeskatten tillämpas redan, och det är väl inte svårare att befria från skatt än att ta ut den!

Påståendena, som brukar förekomma, att ett slopande av livsmedelsmoms skulle gynna dem som genom höga inkomster inte behöver någon lättnad, är naturligtvis politiskt nonsens. Logiken skulle annars bjuda att man höjde livsmedelsmomsen. Det är nämligen obestridligt att skatten på mat känns hårdast för lågavlönade, barnfamiljer, pensionärer och andra som måste använda större delen av inkomsten till nödvändiga livsmedel. Det är naturligtvis också dessa grupper som får den största nyttan av slopad livsmedelsmoms.

Det har beräknats att borttagandet av mervärdeskatt på livsmedel skulle motsvara 4,3 miljarder kronor. Den ökning av beloppet från förra året, då finansutskottet beräknade det till 3,5 miljarder, understryker att inflation och prisstegringar leder till ökade pålagor i form av höjd mervärdeskatt. Det förslag till skärpt beskattning på andra områden som vi framställt skulle svara mot 2,5 miljarder kronor. Därtill kommer möjligheterna till besparingar. Vi finner det exempelvis inte motiverat med statliga bidrag på 50 miljoner kronor till företagets lagerökning.

Det är också betecknande att den verkligt penningslukande apparaten, nämligen militärapparaten, går mest helskinnad genom prutningarna. Den officiella siffran på nära 7 miljarder kronor för budgetåret 1972/73 ger försvarsdepartementet tredje platsen i fråga om utgifternas storlek. De verkliga militärutgifterna är avsevärt större, eftersom vissa utgifter återfinns på andra budgetposter.

Jag skall i detta sammanhang endast beröra den ekonomiska aspekten

av militärfrågan. Vi menar att det också ur den synvinkeln är motiverat med en kraftig nedskärning av militärkostnaderna, och vi har därför krävt att minst 2 miljarder prutas under budgetåret 1972/73. Detta är möjligt med en omläggning till ett folkförsvar i stället för en stormaktskopia.

Jag vill gärna anföra ett par synpunkter på en invändning, som ofta reses mot tanken på en nedrustning, nämligen att en sådan skulle leda till arbetslöshet. Den frågeställningen är särskilt aktuell i industrier med militär produktion och på orter där dessa industrier är förlagda. Man har en stark känsla av att militära och även politiska kretsar vill använda arbetslöshetsshotet som en utpressning för att få fortsätta den militära miljardrullningen. I själva verket skulle en nedrustning frigöra mycket betydande resurser, som i dag är bundna vid militär produktion, för civila ändamål. Därmed uppnås inte enbart en omedelbar besparing, utan också resurser för samhällsnyttig produktion.

Men sanningen är den, att det inte finns något som helst utarbetat program för en sådan övergång till civil produktion. Det är hög tid att utarbeta ett sådant, och vpk kräver ett sådant program. En nedskärning av militärutgifterna får inte innebära arbetslöshet för de anställda, utan den skall medföra övergång till en mera nyttig produktion. Det går inte att komma förbi det faktum att Sverige lägger ner osedvanligt stora belopp på den militära upprustningen. Militärutgifterna har ökat med mer än 1,5 ggr – penningvärdeförsämringen oräknad – sedan början av 1960-talet. Försvarskostnaderna per capita är flera gånger högre i Sverige än i någon av övriga neutrala stater i Europa.

Varje resonemang om statsfinanser och skatter som förbiser den enorma satsningen på militärapparaten måste leda fel. Här lägges ner miljardbelopp på en icke produktiv verksamhet. Det måste få starka återverkningar på samhällsekonomin.

Årets statsverksbudget kännetecknas av reformstopp – inte därför att det saknas områden, på vilka man kan reformera, utan därför att regeringen anser det som en huvuduppgift att satsa på det privata näringslivet. Jag vill beröra en av de många reformer som bör ha hög angelägenhetsgrad, nämligen sänkning av pensionsåldern. Den ökade förslitningen av människorna i arbetslivet är allmänt känd. Likväl gäller fortfarande pensionsåldern 67 år för just dem som har de hårdaste jobben. Vi menar att det nu är dags att sänka pensionsåldern till 65 år.

I det socialdemokratiska valmanifestet – Kramforsmanifestet – hette det bl. a.: "Vi vill pröva såväl frågan om en allmän sänkning av pensionsåldern som frågan om en mera rörlig pensionsålder." Det är hög tid att nu företa den prövningen. Den är också möjlig att företa vid årets riksdag, eftersom vänsterpartiet kommunisterna väckt motioner i denna riktning.

Kommunalskatterna är en annan tung börda för låginkomsttagarna. Medelutdebiteringen har ökat från 14:63 år 1960 till 23:78 i år, och denna utveckling har skett jämsides med att viktiga uppgifter fått förbli olösta i kommunerna, med bl. a. fortsatt brist på barntillsyn, otillräckliga bostadstillägg och liknande som följd. Som resultat av förra årets riksdagsbeslut har en utredning tillsatts – visserligen av finansministern reducerad till en kommitté. Denna har dock fått direktiv, som mindre

handlar om att ändra kostnadsfördelningen och mera gäller hur den kommunala expansionen skall stoppas. Där finns också inslag med ökad avgiftsfinansiering av kommunala tjänster. Man löser inte barntillsynen med att höja avgifterna vid barnstugorna. Det är rimligare att staten övertar personalkostnaderna vid barnstugorna för att en nödvändig utbyggnad skall kunna ske utan höjning av kommunalskatterna.

Herr talman! Slopande av mervärdeskatten på livsmedel och sänkning av pensionsåldern är de mest kostnadskrävande förslag vänsterpartiet kommunisterna väckt vid årets riksdag. Genom en samtidig omfördelning av skattebördan, så att de mera bärkraftiga i samhället får påta sig större andel, genom att pruta ner bidragen till privatkapitalet och genom en kraftig sänkning av militärutgifterna skulle dessa åtgärder vara möjliga. Men vi menar också att en ökad upplåning är fullt motiverad med hänsyn till det rådande sysselsättningsläget.

Vad det gäller är valet mellan fortsatt beskattning av de dagliga livsförnödenheterna eller hårdare beskattning av bolagsvinster, kapital och höga inkomster. Vi väljer att befria det dagliga brödet från skatt! Valet gäller att genomföra en sänkning av pensionsåldern framför att fortsätta miljardrullningen till militärapparaten. Vi väljer att ge de människor som slitit ut sig i ett allt hårdare arbetsliv en lägre pensionsålder!

På förslag av herr förste vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30.

§ 9 Interpellation nr 39 ang. objektivitetskravet i prästutbildningen

Ordet lämnades på begäran till
Fru ÅSBRINK (s), som yttrade:

Herr talman! På Lekmannaskolan i Sigtuna pågår för närvarande en 37-veckorskurs med 25 deltagare. Kursen har av AMS annonserats ut som teologisk omskolningskurs, en prästutbildning för arbetsökande med akademisk examen. Uttagningen till kursen har verkställts av länsarbetsnämnden och biskopsmötets rekryteringsnämnd (enligt uppgift biskop Palmqvist jämte en teolog från ärkestiftet) som efter en grovgallring bland de sökande rådfrågat biskoparna i de stift där vederbörande önskat bli prästvigda. Undervisningen omhänderhas huvudsakligen av professorer och docenter vid Uppsala universitet.

Med hänsyn till den rådande prästbristen inom den svenska statskyrkan kan åtgärden att anordna en prästutbildningskurs på detta sätt ur vissa synpunkter anses motiverad.

Betänkliga ter sig emellertid de synpunkter, som framförts av ledaren för denna kurs beträffande riktlinjerna för denna utbildning.

I en tidningsintervju, som icke dementerats, framhåller Lekmannaskolans direktor Carl Henrik Martling, att den betydelsefullaste nyheten är att den svenska kyrkan nu för första gången själv svarar för en prästutbildning och därigenom är i tillfälle att där så är möjligt ge undervisning exempelvis i dogmatiska och liturgiska avsnitt en konfessio-

nell prägel. I motsats till universitetsundervisningen, som är bunden av det akademiska objektivitetskravet, skulle kursen på Lekmannaskolan stå fri gentemot detta objektivitetskrav, eftersom det är kyrkan själv som arrangerar kursen. Martling understryker dessutom kursens internatkaraktär, vilken bidrar till en kraftigare präglning av kursdeltagarna.

I själva verket bekostas kursen icke av svenska kyrkan utan helt och hållet av arbetsmarknadsstyrelsen. Med anledning härav får jag till statsrådet Sven Moberg rikta följande interpellation:

1. Är det rimligt att en *av staten bekostad* prästutbildning medvetet läggs upp enligt "konfessionella" linjer, då samma utbildning vid statens universitet är underkastad ett ovillkorligt objektivitetskrav?

2. Vilken av de olika strömningarna inom den svenska statskyrkan bör inom prästutbildningen upphöjas till norm?

3. Är det enligt statsrådets mening riktigt att staten, som för den med statliga medel bekostade ordinarie prästutbildningen uppehåller bestämda krav på en objektiv undervisning inom den teologiska fakulteten, bekostar en prästutbildning, som förklaras vara befriad från detta objektivitetskrav och i stället kunna givas i valda delar konfessionell karaktär?

Denna anhållan bordlades.

§ 10 Interpellation nr 40 ang. betydelsen av ämnena psykologi och pedagogik i lärarutbildningen

Ordet lämnades på begäran till

Fru ÅSBRINK (s), som yttrade:

Herr talman! Skolans viktiga, för att inte säga viktigaste, uppgift är att hjälpa sina elever till mognad och trygghet i tillvaron, anpassningsförmåga och möjlighet att handskas med livsvillkoren i en alltmer vidgad och delvis splittrad värld.

Nutidens ungdom har som alla tidigare generationers ungdom behov av att finna stöd, uppmuntran, hjälp och handledning i skolan, inte bara i fråga om sina studier utan också i fråga om sina personliga problem. I varje skola finns många elever som är blyga, hämmade, komplexfyllda, rädda, kontaktsökande.

Man satsar mycket på kuratorer och skolpsykologer, men fråga är om det är tillräckligt med dessa så att säga officiella, yrkesmässiga utövare av en stödjande verksamhet. En viss risk synes föreligga att genom förekomsten av dessa tjänster skolledning och kollegiemedlemmar anser att allt som kan göras redan är gjort och att lärarens vaksamhet inför den enskilde elevens situation minskas av tanken "det där är kurators sak".

Med anledning av det anförda ber jag att till herr utbildningsministern Ingvar Carlsson få rikta följande frågor:

1. Anser statsrådet att den blivande läraren för alla svenska skolformer erhåller tillräcklig insikt i psykologi samt tillfredsställande träning i iakttagelse och människokunskap över huvud under sin utbildning för att kunna på bästa möjliga sätt hjälpa sina elever med deras problem och

Nr 14

Onsdagen den
2 februari 1972

---

tillvarataga deras möjligheter?

2. Anser statsrådet att något kunde vinnas därest någon tids praktik-tjänst inom kurativ verksamhet krävdes i och för betyg över fullbordad lärarutbildning?

3. Anser statsrådet att ytterligare vikt borde läggas vid det pedagogiska, psykologiska handlaget vid utfärdandet av betyg över avslutad lärarutbildning?

4. Anser statsrådet att erfarenheten bekräftar lämpligheten av att i nuvarande tjänstgöringsbetyg för lärare ingenting framgår angående lärarens sätt att handha elever?

Denna anhållan bordlades.

§ 11 Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts skrivelse nr 3 angående behandlingen hos Kungl. Maj:t av riksdagens skrivelser.

§ 12 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen av

Nr 44 Fru *Fraenkel* (fp) till herr justitieministern angående remissvaren med anledning av abortkommitténs betänkande:

Kommer justitieministern att låta trycka remissyttrandena över abortkommitténs betänkande så snart remisstiden utgått?

Nr 45 Fru *Sundberg* (m) till herr kommunikationsministern angående informationen om höjning av priset på SJ:s månadskort:

Vad är anledningen till att allmänheten inte i förväg informerades om redan beslutad höjning av SJ:s månadskort?

Nr 46 Herr *Norrby* i Åkersberga (fp) till herr socialministern angående användningen av bekämpningsmedlet hormoslyr:

Bedömer statsrådet att bekämpningsmedelslagstiftningen är lämpligt utformad, när den uppenbarligen medger att man, trots tveksamhet om medicinska och genetiska risker, kan få rätt att från flygplan utföra besprutning med t. ex. hormoslyr över stora skogsområden som är tillgängliga för allmänheten utan att dennas rättigheter beaktas och tillgodoses?

§ 13 Kammaren åtskildes kl. 18.00.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert